

T.C.

BATMAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**1920-1950 YILLARI ARASINDA SİİRT MİLLETVEKİLLERİ VE
FAALİYETLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Abdulkakim ALTUN

Danışman

Doç. Dr. Ahmet İLYAS

Haziran 2020

İNTİHAL RAPORU

TEZ BİLDİRİM SAYFASI

Bu tezdeki bütün bilgilerin etik davranış/akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini ve Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez ve Seminer Yazım Kılavuzu kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

DECLARATION PAGE

I hereby declare that all information in this document has been obtained and presented in accordance with academic rules/ethical conduct and Batman University Institute of Social Sciences Thesis and Seminar Writing Guide. I also declare that, as required by these rules and conduct, I have fully cited and referenced all materials and results that are not original to this work.

İmza

Abdulahkim ALTUN

.../.../2020

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****1920-1950 YILLARI ARASINDA SİİRT MİLLETVEKİLLERİ VE
FAALİYETLERİ****Abdulkhakim ALTUN****BATMAN ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ****SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI****DANIŞMAN, Doç. Dr. Ahmet İLYAS****Yıl, 2020, 207 Sayfa****Jüri****Danışman Doç. Dr. Ahmet İLYAS****Üye Dr. Öğretim Üyesi Ebru ÇOBAN****Üye Dr. Öğretim Üyesi Eray ALIM**

Bu tez çalışmasıyla, 1920-1950 yılları arasında toplam 8 dönemde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Siirt Milletvekilleri'nin Meclis'teki faaliyetleri ele alınmıştır. Bu araştırma 1920-1950 yılları arasında görev yapmış olan milletvekillerinin özgeçmişleri, TBMM'de vermiş oldukları takrirleri, teklifleri ile konuşmaları gibi faaliyetlerinin neler olduğunun ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışma, 1920-1950 yılları arasında gerçekleşmiş olan toplamda 8 dönemi içine almaktadır. TBMM'de Siirt Milletvekili olarak 1'inci Dönem 6 milletvekili, 2'nci Dönem 2 milletvekili, 3'üncü Dönem 2 milletvekili, 4'üncü Dönem 2 milletvekili, 5'inci Dönem 6 milletvekili, 6'ncı Dönem 5 milletvekili, 7'nci Dönem 5 milletvekili ve son olarak 8'inci Dönem'de 4 milletvekili görev yapmıştır.

1920-1950 yılları arasında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev yapan milletvekilleri arasında bir dönemden fazla görev yapan milletvekilleri de vardır. Bunlar da göz önüne alındığında 8 dönemde görev yapan milletvekillerinin sayısı 20 olmuştur. Sözü edilen milletvekillerinin görev yaptıkları dönemler içindeki faaliyetleri ele alınarak, TBMM'de katıldıkları komisyonlar, aldıkları görevler de incelenmiştir.

Araştırmada Siirt Milletvekilleri'nin kendi seçim çevreleri Türkiye gündemi ve buna benzer konularda tahrir ve teklif verdikleri, önemli gördükleri konularda konuşmalar yaptıkları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler, TBMM, Siirt, milletvekili, kanun, seçim

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

DEPUTIES AND ACTIVITIES OF SIIRT BETWEEN 1920 AND 1950

Abdulahkim ALTUN

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES OF BATMAN UNIVERSITY

POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL RELATIONS

Advisor, Assoc. Prof. Dr. Ahmet İLYAS

Year 2020, 207 Pages

Jury

Advisor Assoc. Prof. Dr. Ahmet İLYAS

Juror Dr. Ebru ÇOBAN

Juror Dr. Eray ALIM

With this thesis, the activities of Siirt Deputies in the Parliament were discussed in the Grand National Assembly of Turkey in a total of 8 periods between 1920 and 1950. This research aimed to reveal the activities of the deputies who served between 1920 and 1950 such as their résumés, their positions in the Parliament, their proposals and their speeches.

The study covers a total of 8 periods that took place between 1920 and 1950. As Siirt deputy in parliament in the period 1st 6 MP, 2 MP in the 2nd period, 3rd period, 2 MP, 2 MP 4th period 5th period 6 MP, 5 MP 6th period, 7th period, 5 MP, 8 th period 4 deputy he has served.

Among the deputies who served in the Grand National Assembly of Turkey during the 1920-1950 periods are the deputies who served more than one term. Considering these, the number of deputies serving in the 8th term was 20. By examining the activities of the said deputies during their periods of office, the commissions they participated in and the duties they took on were also examined.

In the research, it was determined that Siirt lawmakers, whether they have their own election circles, Turkey's agenda, take up and bid on issues like this, and make speeches on issues they consider important.

Keywords, Parliament, Siirt, deputy, law, election

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmış olan “*1920-1950 Yılları Arasında Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri*” adlı çalışmada Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde 1920-1950 yılları arasında görev yapan Siirt Milletvekilleri’nin Meclis’teki faaliyetleri ve çalışmaları araştırılmıştır.

Bugüne kadar ilk dönem için Siirt Milletvekilleri’nin faaliyetlerini kapsayan çalışmalar bulunsa da Meclis’in ilk sekiz dönemini toplu halde ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin birinci ve sekizinci dönemleri arasında görev yapan Siirt Milletvekilleri’nin nasıl faaliyetlerde bulundukları, Meclis’te aldıkları görev ve etkinlikleri ele alınmıştır.

Bu tez çalışmasında dört bölüm bulunmaktadır. Bunlardan birinci bölümde Millî Mücadele ele alınırken, ikinci ve üçüncü bölümlerde Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki sekiz dönem ele alınmış ve son olarak dördüncü bölümde ise Siirt siyasal temsilcilerinin yerlilik durumu, yaş durum analizi, eğitim durumu, meslekleri, bildikleri yabancı diller, medeni durumları ve çocuk sayıları analiz edilmiştir.

Çalışmanın ana kaynağı olarak TBMM Zabıt Cerideleri ve mahalli gazeteler ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca Türkiye Büyük Millet Meclisi ile ilgili kitaplar, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet arşivleri, dergiler, yüksek lisans ve doktora tezlerinden yararlanılmıştır. “*1920-1950 Yılları Arasında Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri*” isimli çalışmada konunun seçiminden başlayarak her aşamada desteğini eksik etmeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ahmet İLYAS’a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ	ix
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ	xiv
KISALTMALAR	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE SİİRT.....	5
1. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Siirt.....	5
1.2. Milli Mücadele Döneminde Siirt.....	10

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ	18
2. I. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1920-1923	19
2.1. Hacı Mustafa Sabri Efendi (Mustafa Sabri Baysan)	19
2.1.1. Mustafa Sabri Efendi'nin Meclis'te Aldığı Görevler	20
2.1.2. Mustafa Sabri Efendi'nin Meclis'teki Faaliyetleri.....	20
2.1.2.1. Teklifler.....	20
2.1.2.2. Takrirleri	23
2.1.2.3. Konuşmaları.....	25
2.2. Nuri Bey (Payam).....	46
2.2.1. Nuri Beyin Meclis'te Aldığı Görevler	47
2.3. Halil Hulki Efendi (Aydın).....	47
2.3.1. Halil Hulki Efendi'nin Meclis'te Aldığı Görevler.....	49

2.4.	Kadri Bey (Oktay).....	49
2.4.1.	Kadri Oktay'ın Meclis'te Aldığı Görevler	50
2.4.2.	Kadri Oktay'ın Meclis'teki Faaliyetleri.....	50
2.5.	Necmettin Bey (Bilgin).....	50
2.5.1.	Necmettin Bilgin'in Meclis'te Aldığı Görevler	51
2.6.	Salih Efendi (Atalay)	52
2.6.1.	Salih Atalay'ın Meclis'te Aldığı Görevler	52
2.6.2.	Salih Atalay'ın Meclis'teki Faaliyetleri.....	53
2.6.2.1.	Teklifleri.....	53
İKİNCİ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ.....		55
3.	II. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1923-1927).....	57
3.1.	Halil Hulki Aydın	57
3.1.1.	Halil Hulki Bey'in Meclis'te Aldığı Görevler	57
3.1.2.	Halil Hulki Aydın'ın Meclis'teki Faaliyetleri	57
3.2.	Mahmut Soydan.....	59
3.2.1.	Mahmut Soydan'ın Meclis'te Aldığı Görevler	60
3.2.2.	Mahmut Soydan'ın Meclis'teki Faaliyetleri.....	60
ÜÇÜNCÜ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ.....		63
4.	III. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1927-1931.....	63
4.1.	Halil Hulki Aydın	63
4.2.	Mahmut Soydan.....	64
4.2.1.	Mahmut Soydan'ın Meclis'teki Faaliyetleri.....	64
DÖRDÜNCÜ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ.....		65
5.	IV. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1931-1935.....	65
5.1.	Halil Hulki Aydın	65
5.2.	Mahmut Soydan.....	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞİNCİ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ.....		67
6.	V. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1935-1939.....	68
6.1.	Halil Hulki Aydın	68
6.2.	Naki Bekmen (Nakiddin Bekmen)	68
6.3.	Mehmet Ali Kurtoglu.....	69

6.4.	İsmail Müştak Mayakon	70
6.4.1.	İsmail Müştak Mayakon'un Meclis'teki Faaliyetleri	71
6.4.2.	Konuşmaları.....	71
6.5.	Mahmut Soydan	72
6.6.	Osman Şevki Süsoy.....	72
ALTINCI DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ		74
7.	VI. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1939-1943.....	74
7.1.	Halil Hulki Aydın	74
7.2.	Naki Bekmen (NakiddinBekmen)	74
7.2.1.	Naki Bekmen'in Meclis'te Aldığı Görevler.....	75
7.3.	Mustafa Şevket Dağ	75
7.4.	Ali Rıza Esen.....	76
7.4.1.	Ali Rıza Esen'in Meclis'teki Faaliyetleri	77
7.4.1.1.	Konuşmaları.....	77
7.5.	Ali Şefik Özdemir	79
7.5.1.	Ali Şefik Özdemir'in Meclis'teki Faaliyetleri	80
7.5.1.1.	Takrirleri	80
YEDİNCİ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ		82
8.	VII. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1943-1946.....	82
8.1.	Ali Rıza Esen.....	82
8.1.1.	Ali Rıza Esen'in Meclis'teki Faaliyetleri	83
8.1.1.2.	Konuşmaları.....	83
8.2.	Behçet Türkay.....	88
8.2.1.	Behçet Türkay'ın Meclis'teki Faaliyetleri	89
8.2.1.2.	Konuşmaları.....	89
8.3.	Saffet Tuncay.....	91
8.3.1.	Saffet Tuncay'ın Meclis'teki Faaliyetleri.....	92
8.3.1.2.	Teklifleri.....	92
8.3.1.3.	Konuşmaları.....	93
8.4.	M. Emin Kılıçcioğlu	97
8.5.	Mustafa Şevket Dağ	97
SEKİZİNCİ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ		99
9.	VIII. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1946-1950.....	100
9.1.	Etem İzzet Benice	100
9.1.1.	Etem İzzet Benice'nin Meclis'teki Faaliyetleri	101

9.1.1.1.	Konuşmaları.....	101
9.2.	Memet Sabri Çeliktug.....	102
9.3.	Ali Rıza Esen.....	103
9.3.1.	Ali Rıza Esen'in Meclis'teki Faaliyetleri	103
9.3.1.1.	Konuşmaları.....	103
9.4.	Lütfi Yavuz	115
9.4.1.	Lütfi Yavuz'un Meclis'teki Faaliyetleri.....	116
9.4.1.1.	Teklifleri.....	116

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİİRT SİYASAL TEMSİLCİLERİNİN ANALİZİ.....		117
10.1.	Lokalite (Yerlilik-Yerellik-Yöresellik) Durumu	117
10.2.	Yaş Durum Analizi.....	118
10.3.	Eğitim Durum Analizi	120
10.4.	Meslek Durumları.....	122
10.5.	Medeni Durum ve Çocuk Sayısı Analizi	123
10.6.	Yabancı Dil Durum Analizi	125
SONUÇ		128
KAYNAKÇA.....		133
EK LİSTESİ		145
EKLER		147
ÖZGEÇMİŞ		193

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo-1: Siirt Milletvekilleri'nin Doğum Yerleri	117
Tablo-2: Siirt Milletvekilleri'nin Yaş Ortalaması	118
Tablo-3: Siirt Milletvekilleri'nin Eğitim Durumu	120
Tablo-4: Siirt Milletvekilleri'nin Meslek Durumu	122
Tablo-5: Siirt Milletvekilleri'nin Medeni Durumları ve Çocuk Sayıları	123
Tablo-6: Siirt Milletvekilleri ve Bildikleri Yabancı Diller	125
Tablo-7: Siirt Milletvekilleri'nin Yasama Dönemine Göre Bildikleri Yabancı Diller Tablosu.....	126

KISALTMALAR

ARMHC	: Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti
BCA	: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri
BMM	: Büyük Millet Meclisi
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
D.	: Dönem
Der.	: Derleyen
DP	: Demokrat Parti
Md.	: Madde
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
Z.C.	: Zabıt Ceridesi

GİRİŞ

Siirt'in 1920-1950 yılları arasında sosyo-ekonomik ve siyasi durumunu inceleyebilmek için, ilin daha önce geçirdiği evrelerin bilinmesi gerekmektedir. Bu tarihsel dönemin kendisinden önceki dönemlerdeki farklılık ve benzerlikleri, o bölgede ortaya çıkan dönüşüm ve değişimleri anlamada faydalı olacaktır. Bu bakımdan değerlendirilecek olursa Siirt'in (Es'ird-Veleye) Osmanlı döneminden itibaren 1923 yılına gelene kadarki sürece bakmakta fayda vardır. Tanzimat Dönemi'ne kadar olan sürecin yanında, Tanzimat'la başlayan reform hareketleri Siirt'i ve çevresini etkilemiştir. (Aslan, 2017, s. 3).

Siirt, Osmanlı İmparatorluğu'nda, XIX. yüzyıla kadar yurtluk-ocaklık (fetih esnasın başarı ve hizmetleri nedeniyle yörenin bey ve emirlerine verilen) yönetimiyle idare edilmiştir. 1655 yılında Siirt ve çevresini ziyaret eden Seyyah Evliya Çelebi de Siirt'i Diyarbekir'in merkez atamalı sancakları arasında saymaktadır. 1600'lı yılların başlarında kısa bir süre Van'a bağlanmış, Tanzimat'ın ilanından sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda başlayan yenileşmeyle birlikte yurtluk-ocaklık sistemi kaldırılmış merkezi otoritenin güçlenmesi amacıyla yeni bir yönetim tarzına geçilmiştir (Babaoğlu, 2018, s. 532). Yeni yönetim sisteminde idare, merkez atamalı bir kaymakam tarafından yürütülmekteydi. 1852 yılında Siirt'e Kenan Paşa'nın atanması ile ilk kaymakam görevlendirilmesi yapılmıştır (Çelik, 2019, s. 36-38).

Kaymakamlık statüsünü 1866 yılına kadar koruyan Siirt, 1866 yılından sonra idari düzenlemeye gidilmesi nedeniyle bu statüsünü kaybetmiştir. 1866 yılında Siirt'in kaymakamlık statüsü mutasarrıflık olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik ile Siirt'e atanan Kâmil Bey, Siirt'in ilk mutasarrıfı olmuştur (Akın, 2019, s. 11).

Siirt'in Osmanlı idari taksimatındaki yeri yıllar içerisinde birçok değişikliğe uğramıştır. Kürdistan eyaleti (*Eyalet-i Kurdistan*)'nin kurulmasına ilişkin karar Osmanlı Devleti'nin resmi gazetesi olan Takvim-i Vekayi'nin 5 Muharrem 1264 (13 Aralık 1847) tarihli sayısı ile yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (Ülke, 2014, s. 42). Kürdistan eyaleti, Diyarbakır, Van, Hakkâri ve Muş sancakları ile Bohtan (Siirt-Şırnak-Cizre), Cizre ve Mardin kazalarından oluşmuştur. Siirt, Kürdistan eyalet sınırları dâhilindeki

Diyarbakır livasına bağlı bir kaza olarak yer almıştır. Diyarbakır livasına bağlı olan Siirt kazasının 1850 yılındaki nahiyeleri Şirvan, Garzan, Rıdvan, Beşiri, Hıyan, Behremki, Gurdilan olarak görülmektedir. 1856 yılında Siirt, Rıdvan, Garzan, Hısn-ı Keyf (Hasankeyf), Şirvan, Karakeçi, Gurdilan isimli kazalar ve Dergul, Eruh, Sason, Akkisi, Hizan, Reşkotan isimli nahiyelerden teşekkül etmekteydi. Zilan, Pervari ve Esbayren isimli kazalar ise 1861 yılı içerisinde yapılan yeni idari taksimat ile Siirt'e bağlanmışlardır. Osmanlı Devleti'nde yenileşme hareketleri kapsamında 1867 yılında çıkartılan “*Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi*”’nde “*Vilayet Sistemi*”’ne geçilmesi nedeni ile Kürdistan eyaleti lağvedilerek Diyarbakır vilayetine dönüştürülmüştür. Siirt, Diyarbakır vilayetine liva olarak bağlanmıştır (Çelik, 2019, s. 38).

Liva Siirt 1869 yılı içerisinde, Şirvan kazasına bağlı Zırki ve Hizan nahiyeleri, Garzan kazasına bağlı Rıdvan, Beşiri ve Sason nahiyeleri, Eruh kazasına bağlı Pervari ve Dergul isimli nahiyelerden meydana gelmekteydi. Sason nahiyesi Garzan kazasına bağlı iken 1870 yılında kazaya dönüştürülmüştür. Siirt livası 1872 yılında Rıdvan nahiyesi Garzana bağlı iken kaza olarak değiştirilmiş, Garzan kazası ise Sason kazasına bağlanıp nahiyeye dönüştürülmüştür. Diyarbakır vilayetine bağlı bir liva olarak Siirt'in 1880 yılındaki idari taksimatı, Rıdvan kazasına bağlı Beşiri nahiyesi, Şirvan kazasına bağlı Zırki, Hizan ve Rızki nahiyeleri, Eruh kazasına bağlı Dergul ve Pervari nahiyeleri, Sason kazasına bağlı Garzan ve Hıyan isimli nahiyelerden meydana gelmekteydi. Daha sonra 30 Mart 1881 tarihinde Meclis-i Vükela'da yapılan görüşme sonucunda Van vilayetinden Muş livası ve Diyarbakır vilayetinden Siirt livası ayrılarak Bitlis vilayetine bağlanmıştır. Bitlis'e bağlandığında Siirt, Pervari, Garzan ve Şirvan isminde dört kaza, Rıdvan, Deyr-Gül ve Zeyraki isminde üç nahiyeye ile beş yüz yetmiş köyden meydana gelmekteydi (Alkan, 2017, s. 58). Yine 1881 yılındaki yeni idari taksimat değiştirilmesi ile Sason kazası Siirt livasına bağlı iken Genç livasına pay edilmiş, Pervari ve Garzan nahiyelerinin yapısı da kaza olarak değiştirilmiştir. 1889 yılındaki yeni idari düzenlemeye göre Siirt livasına bağlı Rıdvan kazası nahiyeye dönüştürülmüş ve Garzan kazasına bağlanmıştır. Ayrıca Sason kazası yine Bitlis vilayetine bağlı Muş sancağına pay edilmiştir. Siirt livası, 1894 yılında idari olarak, liva merkezine bağlı Rıdvan nahiyesi, Şirvan kazasına bağlı Zırki nahiyesi, Eruh kazasına bağlı Dergul nahiyesi ile Garzan ve Pervari kazalarından oluşmaktaydı. Liva merkez kazasına bağlı Rıdvan nahiyesi ise 1895 yılında Garzan kazasına bağlanmıştı. Siirt sancağının 1898 yılındaki idari durumu, Hüseyini nahiyesinin bağlı olduğu merkez kazası, Fındık, Deyr-gül ve

Lodi nahiyelerinin nağlı olduğu Eruh kazası, Minar, Hasras ve İskanbo nahiyelerinin bağlı olduğu Şirvan kazası, Melefan, Barinci ve Rıdvan nahiyelerinin bağlı olduğu Garzan kazası ile Pervari kazasından oluşmaktaydı. Yine 1918 yılında Siirt sancağının idari yapısında değişiklik yapılmış, bu değişiklik ile Dergul nahiyesi lağvedilmiş, Siirt sancağına Şırnak kazasında eklenmiştir. Ayrıca Şırnak kazasına da Şirvan kazasına bağlı bulunan Hasras nahiyesi eklenmiştir (Çelik, 2019, s. 39-41). Bitlis vilayetine bağlı olan Siirt, 1919 yılında bağımsız sancak¹ şekline getirilmiştir (Özgen, 2009, s. 66).

Siirt sancağının nüfus durumu konusunda Diyarbakır vilayetinin 1871 yılındaki salnamesine göre sancak geneli Müslüman'ların sayısı 52.143, Müslüman olmayanların (gayrı-müslim) sayısı ise 17.306 olarak sayılmıştır. Bitlis vilayetinin 1882 yılındaki salnamesine göre ise müslümanların sayısı 49.095, Ermenilerin (Gregoryen) sayısı 11.971, Katoliklerin sayısı 2.446, Protestanların sayısı 435, 1.720 Monofizit Hristiyan (Hz. İsa'nın hem insani hem de tanrısal doğasının olduğu savunulur) toplam 65.667 olarak sayılmıştır. Yine Bitlis vilayetinin 1892 yılındaki salnamesine göre Müslümanların sayısı 59.489, Müslüman olmayanların sayısı ile 16.425 olarak sayılmıştır (Alkan, 2017, s. 58). 1914 yılındaki nüfus sayımına göre Siirt sancak merkezi, 27.649 Müslüman, 2.218 Ermeni, 412 Protestan, 775 Süryani ve 1.549 Keldani olmak üzere toplam 32.603 kişi yaşamaktadır. Eruh kazası, 22.677 Müslüman, 1.890 Ermeni, 714 Süryani ve 954 Keldani olmak üzere toplam 26.235 kişi yaşamaktadır. Pervari kazası, 6.415 Müslüman, 1.326 Ermeni ve 1.781 Keldani olmak üzere toplam 9.522 kişi yaşamaktadır. Şirvan kazası, 15.181 Müslüman, 1.169 Ermeni ve 1.109 Süryani olmak üzere toplam 17.559 kişi yaşamaktadır. Garzan kazası, 14.541 Müslüman, 4.225 Ermeni, 107 Protestan, 1.044 Süryani ve 72 Keldani olmak üzere toplam 19.989 kişi yaşamaktadır (Selvi ve Cırık, 2014, s. 210). 1914 yılı Siirt sancağında kazalar dahil Müslümanların sayısı 86.463, Müslüman olmayanların sayısı ise 19.345 olarak hesaplanmış, genel toplam ise 105.808 kişi olarak sayılmıştır (Babaoğlu, 2018, s. 537).

1919 yılı nüfus verilerine göre Siirt merkezi 29.917 Müslüman, 2.151 Ermeni, 716 Süryani ve 1.513 Keldani yaşamaktaydı. Şirvan'da, 15.695 Müslüman, 799 Ermeni ve 1.298 Süryani nüfusu barındırmaktaydı. Garzan'da, 14.681 Müslüman, 3.829 Ermeni, 1.275 Süryani ve 56 Keldani yaşamaktaydı. Pervari'de 6.436 Müslüman, 1.326

¹ Sancak: Osmanlı yönetim teşkilatında illerle ilçeler arasında yer alan yönetim bölümü, mutasarrıflık (Parlatır vd, 1998, s. 1903).

Ermeni ve 1.787 Keldani yaşamaktaydı. Şırnak'ta ise 6.478 Müslüman, 96 Ermeni, 608 Süryani ve 421 Keldani yaşamaktaydı (Selvi ve Cırık, 2014, s. 212).

Yukarıda verilen nüfus sayılarında dini mezheplerin çeşitliliğinin o dönem Osmanlı İmparatorluğu'nda yürütülen misyonerlik faaliyetlerinin bir sonucu olduğu düşünülmektedir. Özellikle Fransız misyonerlerinin bölgenin Hristiyan ahalisini katolikleştirme emelleri olduğu bilinmektedir (Işıktaş, 2016, s. 189-190).

Osmanlı Devleti'nin özellikle son dönemlerinde Siirt'te eğitim medreseler yoluyla verilmekteydi. O dönemlerde otuz üç medresenin merkez kazasında olduğu bilinmektedir. Siirt'te bağlı diğer kazalarda ise sayı şöyleydi; Eruh kazası on, Garzan kazası yedi ve Şirvan kazasında iki medresede eğitim hayatı devam etmekteydi. Siirt bugün de olduğu gibi Osmanlı'nın son dönemlerinde de medrese ve dini eğitim alanında saygınlığı olan merkezlerden biriydi. 1866 yılında reform hareketleri kapsamında modern tarzda ilk eğitim kurumu olan Siirt Rüştıyesi faaliyete geçmiştir. 1875 yılında eğitim görenlerin sayısı yirmi beş kişiydi. 1869 yılında dini azınlıklara da eğitim kurumu açma olanağı sağlandı. Verilen bu hak ile beraber gayrı-müslim halk özellikle Ermeni tebaa eğitime değer vermeleri nedeniyle bölgede okullar açmaya başladılar. 1882 yılında Siirt genelinde Ermenilerin üç okulu bulunurken Müslümanların ise bir adet ortaokulu bulunmaktaydı. O dönemde Müslümanların nüfusu neredeyse Ermeni nüfusunun üç katı büyüklükteydi. Bu durum Ermenilerin eğitime verdikleri değeri göstermesi açısından önemlidir. 1892 yılında Siirt'in merkez kazasında otuz iki ibtidai (İlkokul) ve sıbyan mekteplerinde toplam otuz üç müderris bulunmakla, bin yirmi bir öğrenci eğitim görmekteydi. Müslüman olmayan halkın ise dört mektebi bulunurken beş yüz bir öğrenci eğitim görmekteydi. Siirt'e bağlı Eruh kazasında beş ibtidai mektep bulunmakla, elli üç kız ve yüz otuz yedi erkek toplam yüz doksan talebe eğitim almaktaydı. Garzan kazasının Rızvan nahiyesinde 1870 yılında Amerikalı misyonerlerin kurduğu Hristiyan Protestan Okulu bulunmaktaydı. 1898 yılında Siirt'in merkez kazasında müslümanlara ait rüştiyede (ortaokul) elli dört talebe bulunurken Ermeni, Katolik, Keldani ve Protestanlara ait toplam üç rüştiye mektebinde dört yüz yirmi sekiz talebe bulunmaktaydı (Demir, 2016, s. 87-88).

BİRİNCİ BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİNDE SİİRT

1. Birinci Dünya Savaşı Sırasında Siirt

Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun da katıldığı cephenin yenilgisi ile neticelenirken bu aynı zamanda toplum için de zorlu bir sürecin başlayacağını gösteren bir gelişmedir. İmparatorluk 30 Ekim 1918 gününde Mondros Ateşkes Anlaşması'na imza atmak durumunda kalmıştır (Yalçın, 2011, s. 221).

31 Ekim 1918 tarihinin öğlen vaktinde yürürlüğe giren 25 maddeden oluşan anlaşma, silah bırakmaktan çok açıkça imparatorluk topraklarını paylaşmaya yönelik hükümler bulundurmaktaydı. Nitekim olumlu yorumlara karşılık mütarekenin imzalanmasından yalnızca üç gün sonra İstanbul başta olmak üzere imparatorluk topraklarının işgaline başlandı. Ne var ki Mustafa Kemal Paşa'nın IX. Ordu Kıtaları Müfettişliği'ndeki yetki ve görevleriyle 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a gönderilmesi bir dönüm noktası oldu (Türkmen, 2011, s. 63).

İstanbul, mütareke döneminde olduğu gibi bu dönemde de siyasetin merkeziydi. Ancak daha sonra siyasal yaşamın merkezinin giderek Anadolu'ya kaydığı görülmektedir. Osmanlı topraklarının işgali, ulusal kurtuluş mücadelesini tertipleyen dernek, kongre ve milislerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. O dönem bahse konu gruplardan redd-i işgal, redd-i ilhak ve müdafaai hukuk isimleri altında birçok kuruluş ortaya çıkmıştır. Ancak bu dernekler, genelde yerel düzeyde ve birbirlerinden bağımsız hareket etmekteydiler. Erzurum ve Sivas Kongre'lerinde Osmanlı topraklarında bulunan bu direniş örgütleri Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti (ARMHC) ismi altında birleştirilmişlerdir. Bu birleştirmeden sonra Cemiyet'in idare ve yönetim kurulu olan Heyet-i Temsiliye Başkanlığı'na Mustafa Kemal Paşa seçilmiştir (Kabasakal, 2016, s.223).

Birinci Dünya Savaşı'nın hızlı bir şekilde devam ettiği yıllarda Diyarbakır'da 2. Ordu Kumandanı olarak görev yapan Mustafa Kemal Paşa'nın bu görevini yürüttüğü sırada 9 Nisan 1916, 5 Mayıs 1916 ve 27 Kasım 1916 tarihinde olmak üzere toplam üç

defa Siirt'e geldiği ve incelemelerde bulunarak, Siirt ve çevresinin işgalden korunması ve asayişini sağlamak için gayret gösterdiği bilinmektedir (Demir, 2016, s.16).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkmasıyla birlikte İtilaf Devletleri'nin Anadolu'yu işgali döneminde toplumun direniş kararlılığını gören ve tatbik eden Mustafa Kemal Paşa Milli Mücadele'yi başlattı ve direktifleriyle her vilayette Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri kuruldu. Milli Mücadele'ye destek olan ve mücadelenin destekçisi arasında yer alan illerden biri de Siirt oldu (Demir, 2016, s.16).

Milli Mücadele'nin başladığı zamanlar Siirt, Bitlis'e bağlı bir sancaktı. 1890-1917 seneleri arasında Siirt, Eruh, Pervari, Garzan (Kurtalan) ve Şirvan adında beş kazaya sahipti. 1918 yılında ise Siirt sancağına Şırnak da eklendi ve kaza sayısı altıya yükseldi (Şaşmaz, 2014, s. 153). Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) 1920 tarihinde Siirt'in müstakil şekilde idaresini onayacak yasal bir düzenlemeye gitti (TBMM Z.C., D: 1, C: 4, s. 354). Meclis, 1920 yılında Siirt'in müstakil olarak idare edilmesi için Siirt, vilayet haline getirildi. Mustafa Kemal Paşa ise bu konuda bir açıklamada bulundu. Açıklamasında Dahiliye Vekaleti tarafından tanzim edilen ve 22 Ağustos 1336 (1920) tarihinde Heyeti Vekileye² gönderilen kanun layihası³ heyetin 9.9.1336 (1920) tarihli toplantısında onaylanmıştır dedi (Obuz, 2017, s. 265).

TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa imzası ile şöyle bir açıklamada bulunuldu:

“Siirt sancağının vaziyeti mevkiyesi itibarıyla müstakillen idaresi hakkında Dâhiliye Vekâletince tanzim ve 22 Ağustos 1336 tarihinde Heyeti Vekileye tevdi olunan kanun lâyihası Heyeti müşarünileyhanın 9-IX – 1336 (1920) tarihindeki içtimasında tasvip edilmiş ve leffen takdim kılınmış olmakla ifayi muktezasını rica ederim.”

Nihayetinde Siirt'in müstakil bir vilayet olması, 26 Eylül 1336 (1920) tarihinde yapılan oylamayla kabul edildi (TBMM Z.C., D: 1, C: 4, s. 354). 28 Şubat 1921 tarihinde Resmî Gazete'de “*Siirt Sancağının Müstakilen İdaresine Dair Kanun*” başlığı ile duyuruldu (Ceride-i Resmiye, 28.02.1337 (1921), s. 1). Altı kazanın oluşturduğu Siirt bu idari yapısını 1925'e kadar korudu.

² Heyet-i Vekile (Heyet-i Vükela): Bakanlar Kurulu (Aydın ve Çakır, 2015, s. 61).

³ Layiha: Herhangi bir konuda bir görüş ve düşünceyi bildiren yazı. Tasarı (Aydın ve Çakır, 2015, s. 117).

Siirt vilayet olmadan önce kendisine bağı olan Şirvan, Şırnak, Eruh, Garzan ve Pervari vilayet olduktan sonra da Siirt vilayetine bağlandılar. Ancak Siirt ile komşu vilayetler arasında zaman zaman sınır değişiklikleri ve ilçelerin yer değiştirilmesine rastlandı. Cumhuriyet döneminde Siirt ilçesine bağı birçok ilçenin de kurulduğu gözlemlendi. Bunlar Güçlükönak, Hasankeyf, Beşiri, Batman, Aydınlar (Tillo), Kozluk, Baykan'dır (Demir, 2016, s. 21).

Cumhuriyetin kurulması ile il statüsüne kavuşmuş olan Siirt'te, 728 köy ve 7 kaza bulunuyordu (Alkan, 2017, s. 59). 1990 yılında Siirt'e bağı Batman ve Şırnak ilçelerinin il olması üzerine yeniden yapılandırılmıştır. Doğusunda Van, batısında Batman, kuzeyinde Bitlis ve güneyinde Mardin ve Şırnak illeri tarafından çevrilidir (Akay, 2016, s. 5).

Siirt bu süreçte toprak ağaları ve aşiret düzeninin etkili olduğu bir kasaba halindeydi. Şehir, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra doğrudan bir işgal görmese de zorlu şartları derinden hissetti. Birinci Dünya Savaşı esnasında topraklarını korumak için Siirtliler mesuliyet almıştı. Siirtliler Van'ı işgal altına alan Ruslar'ın Pervari yönünde ilerlemesi ve karşılarında bu ilerlemeyi durduracak yeterlilikte askeri birliğin bulunmamasından dolayı kenti korumak için gönüllü bir milis alayı kurdular. Bu alayın bir müfrezesi Pervari yönünde, diğerleri ise kenti korumak için çeşitli bölgelerde tertiplenmişti ki askeri birlikler gelene kadar kentin kuşatılması ihtimaline karşın teyakkuzda kaldılar (Siirt Postası, 12.02.1953, s. 1).

Ruslar'ın işgali ve sonrasındaki çekildikleri dönemde arkalarında bir sürü sorun bıraktıkları görülmektedir. Yüzyıllar boyunca birlikte yaşamış olan din ve etnik kimlikteki kişilerin arasında sorunların bu dönemde üst noktaya çıktığı ortadadır. Sonuç olarak Siirt'te demografik yapıda ciddi değişimler yaşanmıştır. Bu dönem itibarıyla şehre bakıldığında Müslümanların yaşadığı daha homojen niteliğe bürünmüştür (Demir, 2016, s.16).

Siirt'ten bazı aşiret reisleri, şeyhler ve ağalar, bölgedeki din bilginleri, mürit ve talebeleriyle Rus-Ermeni ve İngiliz ordusuna karşı çarpıştılar. Siirt Dereyamaçlı Şeyh Şerafettin, 1914 yılında 2000 kişiden oluşan gönüllü aşiret unsurları ile İran'ın Hoy ilçesi İstikan nahiyesi tarafında Ruslara karşı mücadelesini sürdürürken şehit olan Kurtalanlı Pencenar'a Aşireti Reisi Bişare Çeto, aynı bölgede mücadele eden Sıpkı

Aşireti Reisi Abdülmecit Ağa, Mala Şeref Aşireti Reisi Mala Aliye Yunus Ağa, Şırnaklı Süleyman Ağa, Babosi Aşireti Reisi İsmail Davut bizzat cephelerde bulundular (Koca, 1998, s. 518,519). Siirt'in önemli isimlerinden biri olan Şeyh Mahmud (Sevgili) ez-Zokaydi öğrencileriyle Bitlis dağlarında Rus ve Ermenilere karşı savaşmıştı. Ayrıca Rus ve Ermenilere karşı savaşta Hamidiye Alayları da aktif rol almıştır (Obuz, 2017, s. 266).

Siirt sancağı, bağlı olduğu Bitlis'e nazaran bu süreçte hayatın daha olağan seyrettiği bir yerdi. Öyle ki bu süreçte Bitlis'te yalnız birkaç memur dışında kimse bulunmuyordu ve kentin işleri de Siirt'ten sürdürülüyordu. Siirt'in doğrudan hissettiği Rus tehdidi, Bolşevik Devrimi'nin gerçekleşmesiyle beraber Rusların Doğu Anadolu'dan çekilmek mecburiyetinde kalması ile atlatıldı (Seçkin, 2005, s. 135). Rus tehdidinden sonraysa halka bir yandan gözdağı vermeyi arzulayan İngilizler şehre bir birlik yolladı, fakat bu birlik de birkaç gün içinde Siirt'ten ayrıldı (Kılıçcıoğlu, 1992, s. 24, 25). Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesinden sonra yurdun her yerinde olduğu gibi Siirt için de yeni bir dönem başladı. Yukarıda bahsedildiği gibi ülke topraklarının işgalinden sonra bu kez Milli Mücadele başlıyordu.

1918 senesinde Bitlis valiliğine atanan Mazhar Müfit Kansu'nun Bitlis yolculuğunda uğradığı Siirt'te onu karşılayanlar içinde bulunan ve Kansu'nun da anılarında:

“O an, çadırların önünde bir hareket oldu, halk açıldı, bir hoca Efendi ve refakatinde iki zat, kalabalığı yarararak bana doğru ilerlediler. Hoca Efendi kendisini takdim etti:

- Bendeniz Siirt müftüsü Hulki.

- Zahmet ettiniz, görüştüğümüze memnun oldum.

Dedim. Yanıma daha çok sokularak:

- Siirt'ten geliyorum. Mutasarrıf Bey sizi karşılamaya gelmiş bulundukları için kendilerine bendeniz vekâlet ediyorum. Nam-ı devletinize gelen bir telgraflı bizzat getirdim.

Diyerek telgraflı uzattı.

Halep'ten sonraki seyahatimizin hazırladığı sürprizler arasında meğer bu da varmış. Daha vilayet toprağına ayak basar basmaz, gördüğüm perişan hal yetmiyormuş gibi, Müftü Efendi'nin bizzat zahmet ederek elime kadar getirdiği telgraf da bir kara haberi tebliğ ediyordu. Sultan Reşad'ın ölümünü ve yerine Vahdettin'in Padişah olduğunu haber veriyordu.

Vahdettin'in şahsiyetini az çok bilenlerden biri olduğum için Sultan Reşad'ın ölümünü “fal-i hayır” saymamış olduğumu itiraf ederim. Fakat zarurete ve verilen direktife uyduk. Halkı topladık. Padişah'ın ölümünü ve yeni cülusu bizzat halka ilan ettim. Müftü Efendi dua etti, yeni Padişah'ın

millete ve vatana hayırlı olmasını temenni etti ve hemen oracıktan tedarik edilen kurbanlar kesildi.

Siirt'te bir hafta kadar kaldım. Hakikaten Siirt bir stüdyo şehri gibidir. Çimento yerine bir nevi alçıdan yapılan kubbeli, sık, bembeyaz ve üstüste yığınak yapan evleri insan gözünde adeta bir dekordan şehir hissini yaratan bu güzel beldeden hiç ayrılmak istemiyor ve vilayet merkezini burada tesisi düşünüyordum."

şeklinde bahsettiği ve “*Siirt Milletvekili olarak ölmüştür. Çok muhterem, âlim bir zattı*” (Kansu, 1997, s. 6) diyerek not düştüğü 1869 Siirt doğumlu müftü Halil Hulki Aydın (Bey) liderliğinde 1919 yılında Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kuruldu (Seçkin, 2005, s. 137). Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Siirt Şubesi kurucu üyeleri, Müftü Ömer Bey (Atalay), Belediye Reisi Hamit Bey, Bekir Sıtkı, Hamza Hilmi ve Nakibüleşraf Veysel Karani türbedarı Seyyit Abdulkerim (Nakipoğlu) Efendi olarak yer aldılar. Halil Hulki Aydın Milletvekili seçildikten sonra Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanlığı'na Ömer Atalay getirildi. Üyeliklere ise Garzan Eski Banka Müdürü Haydar Efendi (Kılıççioğlu), Cemil Aydın (Halil Hulki Aydın'ın kardeşi), Şebap Özel, Muhammed Fahri Fırat, Bilal Evin (Yalım) ve Yahya Hikmet Yavuz seçilmiştir. (Demir, 2016, s. 16-17).

Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşu ile beraber bir taraftan işgallerin haksızlığını duyurmak için uğraşmakta, diğer taraftan Siirt'te de şube açan Kürt Teali Cemiyeti ve Damat Ferit Paşa'nın adamı olan Siirt Mutasarrıfı Nahifi Bey ile uğraşmaktaydı.

Cemiyet, Milli Mücadele'nin başlamasından sonuçlanmasına kadar ulusal direnişin liderleriyle uyumluydu. Örnek verilirse Siirt Müftüsü ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Azası Ömer Atalay Şeyhülislam Dürriyade'nin bu direniş aleyhine verdiği fetvayı yok sayıp, Ankara Müftüsü Rıfat Efendi'nin Milli Mücadele lehine vermiş olduğu fetvayı destekleyip onayladı (Obuz, 2017, s. 266).

Tüm bunların yanında Siirt, Millî Mücadele'nin yanında ve Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı Kurtuluş Mücadelesi'ne bağlı kalmıştır. Siirt ve yöresinin Milli Mücadele ve Kurtuluş Savaşı'na vermiş olduğu desteği Erzurum Kongresi'nde ve Sivas Kongresi'nde delege bulundurarak gösterdiği anlaşılmaktadır (Demir, 2016, s. 16). 23 Temmuz-7 Ağustos 1919 tarihleri arasında Mustafa Kemal Paşa tarafından Erzurum'da düzenlenen ve çalışmalarını sürdüren Erzurum Kongresi'ne katılmak için Siirt'i

temsilen Müftü Naibi Hacı Hafız Mehmet Hilmi Efendi (Çorapsız) ve Müderris Hacı Hafız Mehmet Cemil Efendi (Aydın) seçilmiştir (Kılıççioğlu, 1992, s. 46; Küçükuşurlu, 2019, s. 502-503). 23 Temmuz 1919 günü saat 11’de Van, Bitlis, Trabzon, Erzurum ve Sivas’ı temsil etmek için seçilen delegelerin katılımı vesilesiyle toplandı. Cemil Aydın, toplantıya en erken 5 Ağustos’ta katılabildi ve kongre kapanışında Aşr-i Şerif okudu daha sonra Siirt’e döndü (Çil, 2005, s. 2).

Sivas Kongresi’ne ise Siirt’i de temsilen Bitlis vilayeti adına, Eski Bitlis Valisi Sadullah Bey ve Mutki Aşiret Reisi Hacı Mustafa Efendi seçilmişlerdir (Şengil, 1989, s. 81). Ancak Sivas Kongre’sine katıldıklarına dair bir bilgi mevcut değildir. (Şengil, 1989, s. 117)

1.2.Milli Mücadele Döneminde Siirt

Bölgedeki insanlar Milli Mücadele’nin başarılı olmasından memnun oluyor ve orduyu destekliyordu. Milli Mücadele, Siirt’te içinde olacak şekilde şark vilâyetlerinin tümüne hakimdi. Şark vilâyetleri “*Anadolu mücâhedesinin ruhunu*” algılamış ve bu ruhu diri tutuyordu (Hakimiyeti Milliye, 5.9.1921, s. 2).

Eruh’tan Umum Bohtan Aşairi⁴ adına Müdafaa-i Hukuk Reisi ve Eruh Müftüsü Muhiddin, Eruh Belediye Reisi Hakkı, Şırnak Kazası Müdafaa-i Hukuk Reisi İzzet Süleyman, eşraftan Eruh ve yine eşraftan Mustafa, Aşiret Reisi Yakup imzası ile TBMM’ye yollanan telgrafta “*Cenabı Hakk’ın inayeti ve Peygamber Efendimizin Şefaati ve kahraman ordumuzun fedakârlığı*” sayesinde düşman hedeflerinin bozguna uğradığı söylenerek düşmanın tamamen yok edilinceye kadar beden gücüyle ve malen bütün fedakârlıkları tüm mevcudiyetleriyle yapacaklarını duyurdular (Hakimiyeti Milliye, 26.8.1921, s. 2).

Sakarya Savaşı süresince 22 Ağustos 1921’de bu kez Pervari’den yollanan mesajda orduya moral sağlanıyor ve tüm desteklere hazır olunduğu bildiriliyordu:

“*Müttebi bulunduğumuz muazzam Türkiye’imizin hâkimiyet-i istiklali uğrunda muhteşem ordumuza iştirakle aşairimizden tek bir nefer kalıncaya kadar malen ve*

⁴ Aşair (Tekili: Aşiret): Aşiretler, Kabileler. Osmanlıca-Türkçe Sözlük. www.luggat.com (Erişim Tarihi:17.03.2020)

bedenen müdafaa da azim ve sebat etmeye ahd ü misâk etmekte olduğumuzun arzına mücaseret eyleriz.” (Selvi ve Cırık, 2014, s. 224-225).

Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Anadolu’da ve Rumeli’de yaşanan işgallere karşı duruş ortaya koymak suretiyle, bu işgallere reddeden ve kınayan telgrafları ilgili mercilere çektikleri bilinmektedir. Aşağıda Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin Gaziantep ve Kahramanmaraş’ın işgallerini protesto amacıyla gönderdiği telgraf örneği verilmiştir (Sarınay, 2003, s. 143).

Telgraf
Çıkış yeri: Siirt
Numara: 978
Tarih: 16 Kasım 1919

Hariciye Nezareti’ne

Mütareke şartlarına ve uluslararası hukuka aykırı olarak Fransız Hükümeti tarafından işgal edilen Antep ve Maraş livalarında kanun, adalet ve medeniyetin asla kabul edip uygun görmediği bir şekilde kutsal varlıklarımıza tecavüzde bulunmaktadır. İslam dünyasının yüreğini parçalayacak derecede Müslüman kadınlara saldırdıkları, her Osmanlı ferdinin gönülden bağlı olduğu Osmanlı sancağını dînî ve resmî mekanlarımızdan açık açık indirmeye çalıştıkları haberi, hayatları boyunca görmedikleri acımasız zulümlerle çırpınan Müslümanların kalplerinde ayrı bir yara açmıştır. Medeniyet iddiasında olan Fransızların insanlık dünyası tarafından da nefretle karşılanan bu saldırısını tüm varlığımızla protesto ediyor, adaletin gereklerini yapmaya çağırıyoruz.

<i>Siirt Müdâfaa-i Hukûk-ı</i>	<i>Aza</i>	<i>Aza</i>	<i>Aza</i>	<i>Aza</i>
<i>Milliye Cemiyeti Reisi</i>	<i>Belediye Reisi</i>	Niyazi	Bekir	Hamza
Müftü Halil	Hakkı			

Milli Mücadele Dönemi her daim halkın yoğun desteğini alamamış, zaman zaman Milli Mücadele karşıtlığı da ortaya çıkmıştır. Dâhiliyye Nezâreti’nin 19 Şubat 1919 tarihli ve 74 sayılı kararı ile Kürdistan Teâlî Cemiyeti kurulmuştur. 30 Ocak 1919 tarihli belgede, Kürdistan Teâlî Cemiyeti Reisi Seyyid Abdülkadir (Şeyh Ubeydullah’ın oğlu)’in, Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgelerde yapılanma için Emin Ali Bedirhan (Bedirhan)’la beraber girişimde bulundukları görülmektedir. Siirt eski mebusu Tillolu

Şeyh Nasreddin'e de şube kurulması için cemiyet önerilerine uyulması bildirilmiştir. Kürdistan Teâlî Cemiyeti'ne bağlı Jîn Dergisi ondokuz şubenin kurulduğunu belirtmiştir. Kürdistan Teâlî Cemiyeti üyesi Memduh Selim Bey, bir söyleşisinde, Kürdistan'da açılan şubelerin bölgede sükûnetine dair etkilerini anlatmıştır. Siirt şubesi 08.05.1919'da faaliyete geçmiştir. Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti üyesi Ömer Atalay (Bey), Milli Mücadele ve amacına aykırı olarak Siirt'te Kürd Teali Cemiyeti (Kürt Kulübü)'nin kurulduğunu bildirmektedir (Altan, 2019, s. 313-326).

Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Siirt Mutasarrıfı olan Nahifi Bey'in Kürt Teali ve Teavün Cemiyeti'ne yaptığı yardımı Ankara Hükümeti'ne bildirmesi üzerine, Nahifi Bey önce görev yeri değiştirildi daha sonra da görevden alındı. 06.07.1919 tarihinde Bitlis Valisi, Dahiliye Nezareti'ne gönderdiği telgrafta Siirt Kürt Teali Cemiyeti'nin Milli Mücadele amaçlarına aykırı faaliyetlerde bulunduğu ve Cemiyetler Kanunu'na aykırı hareket ettiğini bu nedenle kapatıldığını bildirmiştir. Siirt Kürt Teali Cemiyet'nin kapatılmasında Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti etkili olmuştur (Obuz, 2017, s. 271).

Mustafa Kemal Paşa, Doğu'nun birlik ve bütünlüğünün korunmasına dikkat etmiştir. 10.06.1919 tarihinde Sadaret Makamı'na çektiği telgrafta, Doğu Anadolu'nun Osmanlı'dan ayrılması için kimi aşiretlerin çalışmalarının olduğunu, Cemil Çeto, Şeyh Abdülkerim ve Ali Batı gibi Kürt aşiret reislerinin halkı organize etmeye çalıştıklarını belirterek, bu aşiret reislerinin hemen tutuklanmaları konusunda gerekenin yapılmasını istemişti (Karadiş, 2006, s. 74-75).

Mustafa Kemal Paşa, 13 Ağustos 1919 tarihinde Şeyh Mahmut Efendi, Norşin Şeyhi Ziyaeddin Efendi ve Siirt Garzan Pencinari Aşiret Reisi Cemil Çeto'ya gönderdiği telgraflarda, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ve kongrelere davet etmiş, Ermeniler konusunda uyarılarda bulunmuş, işgallere karşı direnilmesini, alem-i islam için kanlarını veren milletin işgal devletlerince köleleştirilmek istendiğini ve işgal devletlerinin Ermeni'lere doğu illerini vereceklerini belirtmiş ve uyarmıştır (Atatürk, 1967, s. 941-945).

*“Garzan'da Rüesâdan Cemil Çeto Bey'e
13 Ağustos 1919*

Efendim!

O havaliden gelen zevâtın aldığım ma'lumâtın zât-ı âlinizin makam-ı muallâ-yı hilâfete ve devlet-i ebed-müddetimize olan revâbıt-ı kaviye ve hakikiyeniz âsârından olmak üzere vatan-ı azizimizin düşman

âmâline karşı sıyâneti zımnında göstermekte olduğunuz himmet ve fedakârlığa muttali oluyorum. Bundan dolayı pek ziyade memnun ve müteşekkirim.

Erzurum'a gelmeden evvel vuku bulan telgraf muhhaber âtımızda ilk fırsatta oralara gelmek arzusunda bulunduğumu bildirmiştim. Fakat ahvâl ve hâdisât şimdiye kadar buna müsaade etmedi.

Mesmû-ı âliniz olduğu ve olacağı vechile Mütareke'den sonra İtilâf Devletleri devlet ve milletimizin hukukuna asla riayet etmeyip memleketimizi ve vilâyât-ı şarkiyeyi Ermeni'lere vermek, vilâyât-ı garbiyemizden İzmir gibi en mamur yerleri Rumlara hediye etmek, Karadeniz sahillerinde bir Pontus Rum hükümeti teşkil etmek gayelerine düştüler. Bir taraftan da İngilizler Diyarbekir ve havalisi halkını işgal ederek türlü türlü şekiller vermeğe kalkıştılar. Üçüncü Ordu Müfettiş'liğim esnasında, düşmanların bu hainâne kasıtlarına mümânaata karar verdim. Ve bunun için icap eden teşebbüsâta giriştim. İstanbul'da esir vaziyetinde bulunan hükümet-i merkezîyenin bazı ricâli, milletten kuvvet almakta müsamahakâr davrandıklarından ecnebiler indinde hükümsüz kaldılar. Benim millî ve vatanî işgalâtımdan bi't-tabî düşmanlarımız memnun olmadılar. Beni Anadolu'dan İstanbul'a davet etmek istediler. Ben ise karar verdiğimden derhal askerlikten istifa ettim.

Malûm-ı âlinizdir ki Anadolu ve Rumeli'nin tek mil vilâyetlerinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri teşekkül etmiştir. Şarkî Anadolu vilâyât ve elviye-i müstakillesi murahhaslarından mürekkebe olmak üzere Erzurum'da bir kongre akdedildi. Bu sayede tek mil Şarkî Anadolu halkı birleşti. Dahilî ve haricî siyasetini tespit eden esaslı mukarrerât ittihâz etti ve bir de teşkilât nizamnamesi yaptı. Bunlardan zât-ı âlinize takdim ediyorum.

Birkaç güne kadar tek mil Garbî Anadolu ve Rumeli vilâyâtı murahhaslarından mürekkebe olmak üzere Sivas'ta umumî bir kongre in'ikad edecektir. Bu suretle de bütün millet yekvücûd olarak hukukunu müdafaa edecek hale gelecektir. Milleti müttehid bir halde gerek dahile ve gerek harice karşı temsil eylemek üzere bir Heyet-i Temsiliye intihap ve kabul edilmiştir ki, ben de bu heyette dahilim. İnşallah karîben Meclis-i Meb'ûsân toplanacak ve her türlü hukuk-ı millet ve memleketi müdafaaaya kâfi kuvvetli bir hükümet mevki-i iktidara geçecektir. Milletin gösterdiği bu vahdet ve kudret sayesinde tek mil ecnebi devletleri, İngilizler, Amerikalılar, Fransızlar, İtalyanlar hulâsa cümlesi vatan ve milletimize hürmet etmeğe başladılar, inşallah netice mes'ûd olacaktır.

Şarkî Anadolu'daki cemiyetlerin birleşmesinden hâsıl olan "Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" kat'î mesâisiyle devletimizin istiklâlini ve vatanımızın tamamîsini kurtaracağına hiç şüphe etmiyorum. Zât-ı âliniz Cemiyetimizin en mühim azasındasınız. Himmet ve gayretinizle o havalide az zamanda teşkilâtın takdim ettiğim nizamname ahkâmına mutabık olarak vücuda getirileceğine ve İngilizlerin milletimizi parçalamaya ve vatanımızı Ermeni ayakları altında çiğnetmeye matûf olan entrikalarına meydan verilmeyeceğine mutmainim.

Sivas Kongresi'nde bulunmak üzere muvakkaten Sivas'a gideceğim. Ondan sonra tekrar Erzurum'a gideceğim. Gözlerinizden öper orada bi'l-cümle vatandaşlarımıza mahsus selâmlar eylerim efendim.

Sâbık Üçüncü Ordu Müfettişi

Mustafa Kemal” (Atatürk, 1967, s. 945).

1920 Mayıs ayının ilk günlerinde, Bahtiyar Aşireti’nin etkin olduğu Garzan ve çevresinde Hıdranlı Aşireti Reisi Hüseyin Paşa tarafından “*Kürt Teali Cemiyeti*”ne ait olduğu sanılan bir beyanname dağıtılır. Beyannamede, “*İtilaf Devletleri’nin Paris Barış Konferansı’nda Kürdistan Devleti kurulması yönünde karar aldığı, Milli Mücadele’nin lağvedileceği, silahlanıp hazır olunması*” tavsiye edilmiştir. Cemile Çeto, aşiret liderlerini kendi etrafında toplayıp, durumdan vazife çıkarmak ister. Bu çerçevede Reşkotan (Reşkoti) aşiretini kendi tarafına çekmek için tehdit edip, kendisine katılmaya zorlasa da Reşkotan aşireti ona katılmadı. 20 Mayıs 1920 tarihinde Bahtiyar Aşireti lideri Cemil Çeto (Beşar Çeto’nun kardeşi), BMM’ye ve Millî Mücadele’ye karşı yaklaşık üç yüz silahlı adamıyla isyan başlatmıştır. İsyanı bertaraf etmek üzere 13. Kolordu 2. Fırka Komutanı Yarbay Akif Bey (Erdemgil) tayin edilmiştir. İsyanın başlarında bölgede ilerleme kaydeden Cemil Çeto, üzerine gönderilen 2. Tümen karşısında daha fazla direnemeyerek 07.06.1920 tarihinde dört oğluyla beraber teslim olmuştur. 1926 yılında idam edilmiştir (Olgun, 2017, s. 53-54).

Cumhuriyetin doğum sancılarının yaşandığı, savaşlar ve iç kargaşalar gibi olumsuzlukların meydana geldiği yıllarda ülke nüfusunda azalma meydana gelmiştir. Bu durum Siirt’i de etkilemiştir (Alkan, 2017, s. 59). Nitekim resmi nüfus sayımı olmadığından nüfus verilerine salnameler aracılığıyla ulaşılmaktadır. 1926-1927 yıllarındaki salname kayıtlarına göre 26.673 Siirt merkezi, 2.967 Hüseyini nahiyesi, 25.465 Garzan, 7.172 Pervari, 15.847 Şirvan, 7.681 Şırnak, 16.717 Eruh, 5.955 Sason ve 5.673 Beşiri kazası toplam 114.150 olarak hesaplanmıştır (Babaoğlu, 2018, s. 538).

Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk nüfus sayımı 1927 yılında gerçekleştirilmiştir. Buna göre ülkenin nüfusu 13.648.270 kişi olarak sayılmış ve %23,20 oranında nüfus şehirde, geri kalan %76,80 oranında nüfus ise köy ve kırsalda ikamet etmektedir. 1927 yılındaki sayıma göre Siirt nüfusu 101.529 olarak hesaplanmıştır. Türkiye geneli nüfusun %10,60’ı okuma yazma bilmektedir. Bu durum Siirt’te nüfusun yalnızca %3,4 gibi düşük bir kesimi okuma yazma bilmekte olup, bu oran kadınlarda %0,1 gibi çok daha düşüktür. 1927 nüfus sayımında vatandaşlardan 75.962 kişi anadilinin Kürtçe, 20.178 kişi anadilinin Arapça, 5.606 kişide anadilinin Türkçe olarak belirttiği görülmektedir.

Ayrıca Siirt halkının %91'i Müslüman olduğunu beyan etmiştir. Ermeni olduğunu beyan edenlerin sayısı 1.585 olarak hesaplanmıştır (Babaoğlu, 2018, s. 542-554).

Cumhuriyet tarihinin ikinci nüfus sayımı 1935 yılında yapılmış ve Siirt %3,2 oranında nüfus artış hızı ile 127.518 nüfusa sahip olmuştur. 1935 yılı ülke nüfus toplamı 16.158.018 olup nüfus artış hızı %21,2 olarak hesaplanmıştır (Kasarcı, 1996, s. 248-252). 1940 Türkiye nüfus istatistiklerinde nüfus 17.820.950 kişi olup nüfus artış hızı %17,3 olarak görülmektedir. 1940 yılı Siirt nüfusu ise 146.522 olarak hesaplanmıştır. 1945 yılı Türkiye nüfus verilerine göre ülke nüfusu 18.790.174 kişi, Siirt nüfusu ise 133.627 kişi olarak sayılmıştır. Yine 1950 yılı nüfusu 20.947.188 kişiden oluşmakla, nüfus artışı %16,3 oranında seyretmektedir. 1950 yılı Siirt'in nüfus artış hızı %4,8 ile 5555 kişi olarak hesaplanmıştır (Kasarcı, 1996, s. 248-252; Alkan, 2017, s. 59; Demir, 2016, s. 44). Siirt ilinin 31.12.2019 tarihi itibari ile nüfus istatistikleri ise şöyledir; Merkez 168.659, Baykan 25.275, Eruh 18.931, Kurtalan 60.180, Pervari 30.858, Şirvan 22.117, Tillo 4.260 olmak üzere il geneli toplam 330.280 kişidir (TÜİK, 2019).

1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu (T.C. Resmi Gazete, 1924, 6 Mart, Sayı: 63) nedeniyle tüm yurttaki eğitim tek elde Milli Eğitim Bakanlığı'nda toplanmıştır. Yapılan bu reform çalışmaları ile batılı tarz eğitim benimsenmiş ve geleneksel medrese eğitim sistemi sonlandırılmıştır. Siirt'in tarihi medreseleri de statülerini kaybetmişlerdir. Her ne kadar yasadışı duruma düşmüş olsalar bile halk köklü bir eğitim geleneği olan medreselerini terk etmedi. Dönemin hükümeti her ne kadar siyasi baskı kurmuş olsa bile medrese eğitimi bir şekilde varlığını sürdürdü. 1925 yılında şehir merkezinde dört ilkokul, bir ortaokul mevcuttu. Siirt ve bağlı bulunan idari yerleşim yerleri ile beraber toplam yirmi dokuz ilkokul mevcuttu. Takvim 1935'i gösterdiğinde yalnızca on dört okul faaliyetine devam etmekteydi. Siirt'te 1928-1935 yılları arasında okuryazarlık düzeyi %5,2 oranındaydı. 1943 yılında ilkokul sayısı yirmi üç adet olup, sadece bir ortaokul mevcuttu. 1946'da Erkek Sanat Okulu faaliyete geçti (Demir, 2016, s. 90-91).

Kıyas yapmak adına ilkokul bazında Türkiye geneli öğrenci, öğretmen ve okul sayısına bakmak faydalı olacaktır. 1923-1924 öğretim yılı okul sayısı 4.894, öğretmen sayısı 10.238 ve öğrenci sayısı 341.941 kişi olup öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 33'tür. 1933-1934 öğretim yılı okul sayısı 6.383, öğretmen sayısı 15.123 ve öğrenci sayısı 591.169 olup, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı 39'dur. 1943-1944 öğretim

yılı için ise okul sayısı 12.182, öğretmen sayısı 22.387 ve öğrenci sayısı 995,999 kişidir (Önsoy, 1991, s. 6).

Ortaokul bazında Türkiye geneli öğrenci, öğretmen ve okul sayısına bakılacak olursa, 1923-1924 öğretim yılı okul sayısı 72, öğretmen sayısı 796 ve öğrenci sayısı 5.905 kişi olarak görülmektedir. 1940-1941 öğretim yılında ise okul sayısı 238, öğretmen sayısı 3.867 ve öğrenci sayısı 95,332 kişi olarak hesaplanmıştır (MEB, 2018, s. 17).

Verilen sayılar bir bütün olarak incelendiğinde Cumhuriyet'in ilk yıllarında eğitimin istenilen seviyeye gelmediği görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında yerel halkında Türkçe bilmemesi önemli bir etkindir. Cumhuriyet Dönemi Siirt'te Arapça daha çok şehir merkezinde konuşulur, Siirt'e bağlı idari birimlerde ise Kürtçe konuşulmaktaydı. Türkçe ise tüccarlar ve tahsili olan kişiler tarafından nadir kullanılırdı (Demir, 2017, s. 8-9). Milli günler, bayramlar ve törenlere katılım çok düşüktü, halkın büyük bir kesimi Türkçe bilmediğinden etkinliklere katılmamaktaydı. Katılım jandarma zoru ile sağlanmaktaydı. Siirt Milletvekilleri'nin düzenlediği 1946 tarihli raporuna göre, Siirt'te yaşayan vatandaşların büyük çoğunluğu Türkçe bilmemekteydi (Demir, 2016, s. 90-91).

Hükümet Türkçe kullanımını özendirmek ve genele yaymak için çalışmalar başlatmıştır. Bu kapsamda Halkevleri, Halkodaları, Millet Mektepleri, Türk Ocakları ve çeşitli dernekler ve vakıfları faaliyete geçirdi. Siirt gazetesi de Türkçe kullanımı özendirecek birçok habere yer vermiştir (Demir, 2017, s. 9). 24.02.1934 tarihinde ülke geneli yirmi beş halkevinden biri olan Siirt Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat, Spor, Temsil ve Güzel Sanatlar şubeleri ile beraber faaliyete geçmiştir. 1934 yılında 235, 1935 yılında 275, 1937 yılında 435, 1942 yılında ise 959 üyesi bulunmaktaydı (Olgun, 2013, s. 291).

Siirt'te, Şırnak Halkevi 1938 Şubat, Tillo Halkodası 23.02.1947, Beşiri Halkodası 1940 Şubat, Erüh Halkodası 25.02.1942 ile açılış tarihi belirlenemeyen Şirvan Halkodası, Kurtalan Halkodası, Pervari Halkodası, Baykan Halkodası, Sason Halkodası ve Kozluk Halkodası bulunmaktaydı. Halkevleri, Türkçe okuma ve yazma kursları, tarih, müzik, folklor, gezi, sanat ve spor dalları gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermişlerdir. Halkevlerinin her bir şubesi kendi alanı ile ilgili etkinliklerde bulunur

ve bunlar raporlanırdı (BCA, 490-1-0-0/990-833-1). Bu kuruluşların bütçesi CHP Genel Sekreterliği'nce kimi zaman İl-İlçe idare kurulları ve belediyelerce karşılanmaktaydı (Kardaş, 2014, s. 415-427; BCA, 490-1-0-0/1580-436-3).

İKİNCİ BÖLÜM

BİRİNCİ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ

11 Nisan 1920 tarihinde Osmanlı Meclisi'nin padişah tarafından kapatılması, Ulusal Kurtuluş Hareketi'nin kendi meclisini kurmasına zemin hazırlamıştır (Kabasakal, 2016, s. 100). 19 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa bir bildiri yayınlarak seçimlerin yapılacağını bildirmiştir. Bu çerçevede TBMM'ye yeni seçilen milletvekillerinin yanı sıra kapatılan Osmanlı Mebusan Meclisi'nin son döneminde görev yapmış milletvekilleri de doğrudan katılabilecektir. Yurdun dörtbir yanından gelen milletvekillerinin yanında, İstanbul'dan kaçabilen milletvekilleri de 1'inci Dönem Büyük Millet Meclisi'nde görev yapmıştır (Ongun, 2015, s.1).

Yapılan seçimlerde 349 milletvekili seçilirken Meclis-i Mebusan'dan gelen 88 milletvekili ile birlikte sayı 437'ye ulaşmıştır. 34 milletvekili Meclis'e gelmeden istifa ettikleri için 403 milletvekili 1'inci Dönemde Meclis'te görev yapmıştır (Çoker, 1975, s. 39).

Büyük Millet Meclis'i 23 Nisan 1920 tarihinde 115 milletvekilinin katılımı ile toplanmıştır. Ancak Büyük Millet Meclis'i kısa zamanda meclis iç uyumunu kaybetmiştir. 1920'li yılların sonlarında Meclis'te gruplaşma meydana gelmiştir. Mustafa Kemal Paşa Meclis'in daha uyumlu ve verimli çalışması için 10.05.1920 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nu kurmuş bu gruba da “1. Grup” ismi verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve birinci gruba muhalif kesimler ise “2. Grup” isimli bir grup kurmuşlardır. Bu dönem Siirt Milletvekilleri'nin tamamı Birinci Grup'ta yer almışlardır (Kabasakal, 2016, s. 223-224).

Milli Mücadele'nin başlarında Siirt, Bitlis'e bağlı bir sancak olarak Meclis'e 6 milletvekili göndermiştir. Bu milletvekillerinin de katkıları sonucunda TBMM'nin 1'inci Dönemi'nde 28 Şubat 1920 tarihinde yapılan birleşimde “*Siirt sancağının Mustakilen İdaresine Dair Kanun*” görüşülerek kabul edilmiş ve Siirt bağımsız sancak olmuştur (Obuz, 2017, s. 265; BCA, 30-18-1-1/1-10-10).

Milli Mücadelenin başladığı yıllarda Erzurum Kongresi'ne Siirt kazasından Müderris Hafız Mehmed Cemil ve Hafız Mehmed Hilmi Efendi delege olarak

katılmışlardır (Selvi ve Cırık, s. 2014, s. 216). Bununla birlikte Sakarya Meydan Muharebesinin zaferle sonuçlanmasından sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne 16 Ağustos 1921 tarihinde Siirt Müftüsü Ömer Niyas ve Belediye Reisi Hamit imzasıyla tebrik telgrafi çekilmiş ve Siirt Cami-i Kebiri önünde binlerce vatandaşın toplanarak kutlama yaptığı ifade edilmiştir. Siirt'te Milli Mücadele'ye destek veren siyasi ve dini liderler; Siirt Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi eski Siirt Müftüsü Halil Hulki (Aydın) Efendi'dir. Cemiyetin üyeleri; Ömer (Atalay), Erüh ve Pervari aşiretleri, Siirt Belediye Başkanı Hamit Bey, Siirt Müftüsü Ömer Niyas, Belediye Reisi Hamit'dir (Selvi ve Cırık, 2014, s. 224-226)

2. I. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1920-1923

1'inci Dönem milletvekili seçimlerinde Siirt'ten 6 milletvekili seçilmiştir. Bu milletvekillerinden Siverek eski kadısı olan Mustafa Sabri Efendi kırk oy, Belediye Meclisi Üyeliği yapmakta olan Hacı Nuri Bey yirmi yedi oy, Eski Bitlis İl Özel İdare Müdürü Necmettin Bey yirmi sekiz oy, Siirt ulemasından Salih Bey yirmi bir oy, Mahkeme Başkâtibi Mehmet Kadri Bey otuz iki oy almıştır (Yılmaz, 2019, s. 43). Halil Hulki Bey, Meclis-i Mebusan kontenjanından Büyük Millet Meclisi'ne katıldığı için seçim mazbatasını bulunmamaktadır.

2.1. Hacı Mustafa Sabri Efendi (Mustafa Sabri Baysan)

1303 (1887) yılında Denizli ili, Çal ilçesi, Mahmutgazi köyünde doğdu. Kirişzade Molla Hüseyin Efendi'nin oğludur. Evli ve altı çocuk babasıdır. Hacı Mustafa Sabri Efendi, ilköğretimini Çal'da tamamladıktan sonra İstanbul'a gidip Fatih Medresesi'nde öğrenimine devam etmiştir. Bununla birlikte kadı okuluna devam etmek suretiyle 1912 yılında diplomasını almıştır. 1913 yılında naiplik görevi ile adliye görevine başlamıştır. 1915 yılında Siverek kadılığına atanmış ancak 1919 yılında İstanbul Hükümeti tarafından azledilmiştir (Çoker, 1995, s. 852).

1920 yılında Siirt Milletvekili olarak Meclis'e girmiştir. Meclis'in bağımsız üyelerinden olup, 1923 yılında yapılan seçimle Meclis dışında kalmıştır. Bu tarihten sonra adliye örgütünde memur olarak çalışmaya başlamıştır. 1925-1929 yılları arasında Eşme ve Bozdoğan'da hakimlik görevi yaptıktan sonra istifa etmiştir. 1938 yılında

Denizli Belediyesi'nin avukatlığına getirilmiştir. 1938-1949 yılları arasında Bilecik, Kütahya ve Amasya Cezaevlerinde müdürlük yaptıktan sonra emekli olmuştur. Denizli'ye dönüp avukatlık yapmaya devam etmiştir (Çoker, 1995, s. 853). Hacı Mustafa Sabri Efendi 1960 yılında vefat etmiştir (Sarıkoyuncu, 1995, s. 42). Mustafa Sabri Efendi 1. Meclis'te Birinci Grup'a dâhil olan milletvekillerindendir (Çoker, 1975, s. 308).

2.1.1. Mustafa Sabri Efendi'nin Meclis'te Aldığı Görevler

01.03.1338 (1922) tarihinde yapılan oturumda Dördüncü Şube Üyeliği'ne seçilmiştir. 01.03.1339 (1923) tarihli birleşimde İkinci Şube Üyeliği'ne seçilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 18, s. 21). Birinci, İkinci, Üçüncü ve Dördüncü İçtima Seneleri'nde Adliye Encümeni Üyeliği'nde bulunmuştur (TBMM Albümü, 1945, s. 124-127). İkinci İçtima Senesi'nde İktisat Encümeni'nde⁵ kâtip olarak Üçüncü İçtima Senesi'nde Üye olarak vazife yapmıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 144,145). Dördüncü İçtima Senesi'nde Kavanini Maliye Encümeni'nde Üye olarak vazife yapmıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 162). Birinci İçtima Senesi'nde Şeriye ve Evkaf Encümeni'nde Üyelik yapmıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 209). Üçüncü İçtima Senesi'nde Memaliki Müstahlasada kalan Memurların Sureti İstihdamları Hakkında Heyeti Vekile Arasında Zuhur Eden İtilafı Hal İçin görevlendirilmiştir (TBMM Albümü, 1945, s. 218). Ayrıca Üçüncü İçtima Senesi'nde Tetkik Heyetinde görev yapmıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 226). Hacı Mustafa Sabri Bey, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nda Birinci Grup'ta yer almıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 246).

2.1.2. Mustafa Sabri Efendi'nin Meclis'teki Faaliyetleri

2.1.2.1. Teklifler

Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin İstinaf Mahkemeleri'nin Lâğvına Dair Teklifi Kanunisi (2/57) 09.08.1336 (1920) tarihinde görüşülerek Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 3, s. 138). 30.10.1336 (1920) tarihinde yapılan

⁵ İrşad Encümeni: Cumhuriyetin ilk yıllarında halkı bilinçlendirmek, ayaklanmalara karşı propaganda yapmak ve düzenli bilgiler vermek amacıyla Meclis'te kurulan komisyon (Aslan, 2004, s. 127-128)

birleşimde ise Layiha Encümeni mazbatasına dayanılarak yapılan oylamada teklif ret edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 5, s. 20).

27.11.1336 (1920) tarihli birleşimde Hacı Mustafa Sabri Efendi'nin Sulh Hâkimleri Kanunu'nun üçüncü maddesini muadil kanun maddesinin üçüncü maddesinin tadili ele alınmış ve teklif kabul edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s. 64).

Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin, Sulh Hâkimleri Kanunu'nun Tadili Hakkındaki Kanun Teklifi (2/58) 9.8.1336 (1920) tarihli birleşimde görüşülerek layiha encümenine gönderilmiştir.

Siirt Garzan Köprüsü'nün tamirine dair verdiği karar⁶ görüşülmüş ve Mustafa Sabri Bey'in teklifine Nafia Vekaleti'nin⁷ verdiği cevap maddi imkân bulunmadığından bir sonraki senenin bütçesine gereken meblağın konularak tamirinin çarelerine bakılacağı ifade edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 5, s. 240).

Zabitan⁸ Harp Vergisi⁹ Alınmamasına Dair Teklifi (2/160) 01.01.1337 (1921) tarihli birleşimde görüşülmüş ve Mustafa Sabri Efendi'nin söz alarak Osmanlı askerinin bedenen ve fiilen çalışmalarına karşılık maaşlarından harp vergisi kesilmesinin mantıksız olduğu, en azından bunun adının değiştirilmesi gerektiğini söylemesine rağmen teklif Layiha Encümeni'nin mazbatasına doğrultusunda reddedilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 103).

Diyarbakır'da Bazı Yolların Turku Umumiye Arasına Dahil Edilmesine Dair (2/200) Teklif 08.01.1337 (1921) tarihinde görüşülmüş ve Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 219). 01.02.1337 (1921) tarihli oturumda ise Layiha Encümeni mazbatasına okunmuş ve mazbataya dayanılarak teklif ret edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 8, s. 37).

Siirt Milletvekili Mustafa Sabri Efendi'nin, Soruşturma Usulünün Kaldırılmasına Dair Kanun Teklifi (2/445) ve Sahiplik Belgesinin Bulunmasına Lüzum Olmadığına Dair Kanun Teklifi (2/446) 30.01.1338 (1922) tarihinde görüşülmeye başlanmıştır. İki teklif de Layiha Encümeni'ne sevk edilmiştir. 18.02.1338 (1922)

⁶ Takrir: Önerge (Parlatır vd, 1998, s. 2122).

⁷ Nafia Vekaleti: Bayındırlık Bakanlığı (Parlatır vd, 1998, s. 1624).

⁸ Zabitan: Subaylar (Parlatır vd, 1998, s. 2493).

⁹ Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde kabul edilen ve seferberlik sonrasında kanunlaşan vergi (Tekalif-i Harbiye) türüdür (Arslan, 2016, s.73).

tarihinde ise soruşturma usulünün kaldırılmasına ilişkin kanun teklifi Layiha Encümeni'nden gelmiştir. Encümen teklifi reddetmiştir. Bunun üzerine Mustafa Sabri Bey teklifini geri çekmiştir. Sahiplik belgesinin bulunmasına lüzum olmadığına dair kanun teklifi de aynı birleşimde görüşülmüş ve ret edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 17, s. 19-24).

İlmiye Mensubunun İlim Derecesinin Meydana Çıkarılmasına Dair (2/377) Teklif görüşülmüş, Şeriye Encümeni'nin ret kararı doğrultusunda, Meclis'te yapılan oylamada reddedilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 21, s. 145-149).

Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin, Memaliki Müstahlâsada İkayî Cürüm (Suç İşleyenler) Edenler Hakkında Kanun Teklifi (2/585) Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 24, s. 301).

Kurtarılmış Memleketlerde Suç İşleyenler Hakkında (2/585) Kanun Teklifi Meclis'te görüşülmüş ve Layiha Encümeni'nin ret kararına uyularak reddedilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 24, s. 478-479).

Tütün Tekelinin Kaldırılması Hakkında (2/638) Kanun Teklifi 13.01.1339 (1923) tarihinde görüşülmüş, Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 26, s. 316). Daha sonra 17.01.1339 (1923) tarihinde teklifin görüşülmeye uygun olduğuna dair mazbatasının üzerine Muvazenei Maliye ve Kavanini Maliye Encümenleri'ne sevk edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 384).

Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin, Sahiplik Belgesinin Bulunmasına Lüzum Olmadığına Ve Kaldırılmasına Dair Kanun Teklifi Zürrai ve Lâyiha Encümeni mazbatası (2/264) 18.02.1338 (1922) tarihinde görüşülmüş ve görüşmelerden sonra kanun teklifi ret edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 17, s. 19).

Mustafa Sabri Efendi'nin İstinaf Mahkemelerinin Lağvı Hakkındaki Ve Bâzı Mahallerde Hâkimi Müçtemi Teşkilâtının İadesine ve Bâzı Mahakimin Lağvına Dair Kanun lâyihası görüşülmüştür. İlk önce Layiha Encümeni'nin müzakere edilebilir olarak gördüğü mazbatası okutulmuş, daha sonra, Adliye Vekili'nin bazı değişiklikler için geriye aldığı ve müzakeresinin tehirinin teklif edildiği Adliye Encümeni mazbatası okunmuştur. Bu teklifi görüşülmesindeki asıl sebep Adliye Vekaleti'nce verilen ve bazı

mahkemelerin kaldırılmasıyla ilgili kanun teklifinin görüşülmesiyle ilgilidir (TBMM Z.C., D: 2, C: 6, s. 450).

2.1.2.2. Takrirleri

Mustafa Sabri Efendi'nin, 25.11.1336 (1920) tarihli birleşimde Siverek livasının müstakilen idaresi hakkında verdiği takrir görüşülmüş ve Dahiliye Encümeni'ne gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s. 45). 12.02.1337 (1921) tarihli birleşimde Dahiliye Vekaleti'nin¹⁰ tezkeresi okunmuş ve takrir ret edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 8, s. 193).

Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin, 21.12.1336 (1920) tarihli birleşimde Vakti ile Evkafa alınan vakfedilen paraların teftişine dair takriri görüşülmüş ve Şeriye Vekâleti'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s.467).

01.01.1337 (1921) tarihinde Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin, Denizli ve Çal ziraatçılarına İktisat Vekâleti'nce yardım edilmesi hakkında takriri görüşülmüş ve İktisat Vekâleti'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 104).

Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin, Kadro Encümenleri mukarreratının tatbikine dair takriri görüşülmüş ve Muvazenei Maliye Encümeni'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 9, s.50).

Çal Kazası aşar borçlarının bir sonraki seneye bırakılmasına dair takriri görüşülmeye başlanmış ancak başkan tarafından layiha şeklinde olmadığı için Mustafa Sabri Bey'e geri verilmiş ve layiha şeklinde yazması istenmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 9, s. 280).

Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin, sabık Elâziz Valisi Galib Bey'in, Kayseri'de bulunan mal ve emlakının elinden alınmasına dair takriri görüşülmüş ve Heyeti Vekile'ye gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 18, s. 106).

¹⁰ Dahiliye Vekaleti: İçişleri Bakanlığı (Parlatır vd, 1998, s. 515).

Mustafa Sabri Efendi'nin, İlim Mensuplarının İlim Derecelerinin Ne Olduğuna Dair Kanun Teklifi'nin ruznameye¹¹ alınmasına dair takriri (2/377) 04.02.1338 (1922) tarihinde görüşülmüştür. Mustafa Sabri Efendi takririnin İlmiye Encümeni'nde olduğunu ve Nizamnamei Dahili gereğince takririnin doğrudan doğruya görüşülmesi gerektiğini belirtmiştir. Bunun üzerine Erzurum Mebusu Nusret Efendi kendilerini İlmiye Encümen'ine davet ettiklerini ve takririni savunmasını istediklerini belirtmiştir. Bunun üzerine Başkan Şer'îye Encümeni'nin kendisini izahat vermeye davet ettiğini, oraya teşrif etmesi gerektiğini bildirmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 16, s. 208).

Mustafa Sabri Efendi'nin, Çal ahalisi için, üç seneden beri cephe olarak kullanıldığını, ekin ekilememiş olması nedeniyle halkın biçare olduğunu, fakir ve yardıma muhtaç hale geldiklerini belirterek Çal Kaza'sına yardım edilmesine dair takriri 27.04.1338 (1922) tarihinde görüşülmüş, Sıhhiye Vekâleti'ne¹² havalesi yapılmıştır (TBMM Z.C., D: 1, C: 19, s. 421-422).

Mustafa Sabri Efendi'nin, zahireye hükümetçe el konulmaması hakkındaki Meclis Kararı'nın tatbik edilmediğine dair takriri görüşülmüş ve reddedilmiştir (TBMM Z.D, D: 1, C: 21, s. 77, 78).

Mustafa Sabri Bey'in reji¹³ memurları hakkındaki takriri 08.01.1339 (1923) tarihinde görüşülmeye başlanmış ve Maliye Vekâleti'ne gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 26, s. 234).

Mustafa Sabri Efendi'nin, Çal kazasına tütün tohumu gönderilmesine dair takrir ve İtalya'da esir bulunan Çallı Himmet'in kurtarılmasına dair takriri 17.01.1339 (1923) tarihinde görüşülmüş ve İktisat Vekâleti'ne sevk edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 26, s. 383).

Mustafa Sabri Baysan'ın, Menderes Nehri'nden istifade edilmesi hakkında takriri, 29.01.1339 (1923) tarihinde görüşülmüş ve bu takrir de İktisat Vekâleti'ne sevk edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27: 43).

¹¹ Ruzname (Fa.): 1-Günlük olayların yazıldığı defter. 2-Gündem (Aydın ve Çakır, 2015, s. 190).

¹² Sıhhiye Vekaleti: Sağlık Bakanlığı. Güncel Türkçe Sözlük. www.tdk.gov.tr (Erişim Tarihi:29.01.2020)

¹³ Reji İdaresi: Tekel İdaresi (Parlatır vd, 1998, s. 1852).

Mustafa Sabri Efendi'nin, Bandırma kazasında tütün ekimine müsaade edilmesine dair takriri 07.02.1339 (1923) tarihli birleşimde görüşülmüş ve Maliye Vekâleti'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 188).

Mustafa Sabri Bey'in Rejinin İlgaı Hakkındaki Kanun Teklifi'nin ruznameye alınmasına dair takriri görüşülmüş, başkan bu teklifin iki ay önce Layiha Encümeni'ne gönderildiğini, bu nedenle takririn varit olmadığını bildirmiştir. Bunun üzerine Muş Mebusu Kadri Bey, takririn müzakere edilebilmesi için takririn encümene havale edilmesini istemiştir. Başkan, Başkanlığın, Encümen'e tebligat yapacağını söylemiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 481).

Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi'nin, Aydın Demiryolu'nun çifte hatta tahviline dair takriri 08.03.1339 (1923) tarihinde görüşülmüş ve Nafia Vekâleti'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 28, s. 36).

2.1.2.3. Konuşmaları

Mustafa Sabri Bey, Aşar Tahsilatında Borcu Olanların Rehindeki Emlâki ve Mallarının İadesine Dair Kanun sebebiyle söz alarak *“bilvelaye, bilvekale kelimeleri mühimdir. Bizzat kelimesi şey değildir”* demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 3, s. 491).

Mustafa Sabri Baysan, Meclis'in Şeklinin Tespitine Ve Müzakere Esasına Ve Tahsisata Ve Meclis Üyeliği İle İçtima Edebilecek Memuriyetlere Dair Kanun Teklifi üzerine söz alarak *“Büyük Millet Meclisi'nin meşruluğuna dair fetva vermiş olan müftüler olmuştur, onların da istisnası gerekir.”* demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 3, s. 528).

Mustafa Sabri Efendi altı aylık Muvakkat Bütçe Kanunu münasebetiyle söz alarak, Mazbata Muharriri Ferit Bey'e cevap vermiştir. *“Ferit Bey, bütçe tasarrufuna önem verilmiş olduğunu bildirerek, bunun tersi olarak israfa önem verildiğini beyan etmiştir. Ferit Bey, İstanbul Hükümeti'nin yaptığı, eski hamam eski tas misali tanzim etmiş olduğu bütçeyi bize verdiğini ifade etmiştir. Bu bütçede sadece Hanedan ve Şuray-ı Devletin¹⁴ tahsisatının olmadığını bildirmiştir. Elbette ki bunların bize lazım*

¹⁴ Şurâ-yı Devlet: Danıştay (Aydın ve Çakır, 2015, s. 207).

olmadığından bütçeye konulmadığını, tasarruf yapılmadığını, matbu olarak bütçe mazbatasına ulaşamadığını, tahrirat kaleminin matbu bütçe mazbatasının kalmadığını beyan ettiğini, arkadaşlardan birisinden tedarik ettiğini söylemiştir. Borcu olan bir adamın hayır, hasenat işleri yapmasının batıl olacağı gibi, bütçesinde açığı bulunan hükümetin de israf yapmaması gerekmektedir demiştir. Milleti, vatani kurtarmak için yapılacak sarfiyata, seyyar jandarma teşkil etmeye, vatan hizmeti görüldüğünde mükâfat verileceğini, bunlar için herhangi bir beis bulunmadığını, memura ve müdürlere fazla maaş vermenin ise milletin ihtiyacının olduğu bir zamanda uygunsuz olduğunu” beyan ederek bütçenin reddini teklif etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 4, s. 19).

Siirt Mebusu Hacı Mustafa Sabri Baysan, Nisabı Müzakere¹⁵ hakkındaki Divanı Riyaset¹⁶ kararı münasebetiyle söz alarak Refik Şevket Bey’in konuşmasına atıfla, “Üç gün sonra açıklamaya ihtiyaç duyulacak bir kanun için açıklama getirilmemesi gerekir dediğini, ancak siyaset ve insan ihtiyaçları barometre gibi değişkendir” demiştir. Saati saatine, günü gününe milletin ihtiyaçlarının saniye saniye değişebildiğini ifade etmiştir. Memlekette şimendifer (Dermiryolu, Tren), araba, tramvay bulunmadığını, belki şose¹⁷ yollardan da mahrum olduğunu, memleketlerine gidecek olan uzak vilayetlerin mebuslarının anlayış meşruluğu olduğunu onların da düşünülmesi gerektiğini, bununla birlikte açıklamanın lehinde olduğunu belirtmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 4, s. 11).

Mustafa Sabri Baysan, firariler hakkındaki İstiklâl Mahkemeleri Kanunu münasebetiyle söz alarak “*Vekiller Heyeti’nin, hükümet tarafından tayin edilen sürede ortaya çıkan firari ve bakaya askerlerin haneleri tahrip edilir. Düşünüyorum ki tahribe çok alışık olduğumuz için bu madde hemen ortaya çıkıvermiş ve tahrip öne çıkmıştır. Bu pek doğru değildir. Hanelerine el konulmakla beraber şu fıkranın ilave edilmesini teklif ediyorum. El konulduğunda ne olacak, sulh mahkemelerince satılır. Sulh vazifesini yerine getiren bidayet mahkemelerince¹⁸ açık artırma usulüyle satılır. Mal sandığına bırakılır. Bu maddenin ilavesini teklif ediyorum. Ayıptır. Askerlikten kaçmak namussuzluktur. Ancak firar eden namussuz, namuslu büyük bir aileye, büyük bir*

¹⁵ Nisabı Müzakere: 1. TBMM tarafından 5 Eylül 1920’de çıkarılan ilk kanunlardan biridir. Meclis iç tüzüğü ile ilgili konuların olduğu kanundur. Kanunda milletvekili maaşları, karar yeter sayıları, vekillik süreleri gibi konular yer almıştır. 2. Toplantı yeter sayısı, görüşme çoğunluğu, bir hususu görüşebilmek için aranan sayı, toplanabilme ve tartışma için gerekli olan kanuni sayı (Aydın ve Çakır, 2015, s. 184).

¹⁶ Divan-ı Riyaset: 1-Meclis Başkanlığı. 2-Başkanlık Divanı (Aydın ve Çakır, 2015, s. 36).

¹⁷ Şose yol: Genellikle taş kırıkları üzerine kum döşenip silindir geçirilerek yapılan yol (Parlatır vd, 1998, s. 2100).

¹⁸ Bidayet Mahkemeleri: Başlangıç, Günümüz İlk Derece Mahkemeleri (Parlatır vd, 1998, s. 290).

kabileye mensup olabilir. Ahmet'in cezası için Mehmet'e ceza tatbikinde bulunmak doğru değildir. Bununla birlikte aile kelimesinin kaldırılmasını teklif ederim." demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 4, s. 48).

Mustafa Sabri Bey, Tuz Resmi¹⁹ Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alarak *"Tuzla karın doyurmakla birlikte, ekmeğini tuza batırarak yiyen fakirlerin yediği tuzdan vergi almayı istiyoruz. Yalnız rica ediyorum, beher kilosu üç kuruş yerine yüz lira para diyelim.*" demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 4, s. 310).

Mustafa Sabri Efendi, Sulh Hâkimleri Kanunu'nun Tadili Hakkında Kanun Teklifi ve Layiha ve Adliye Encümeni Mazbatası münasebetiyle söz alarak, *"Beyler encümen diyor ki teklif bu maddenin düzeltilmesini icap etmemektedir. Bu durumun başlıca nedeni kâğıt paralardır. Kâğıt paraların alım gücü yükselmese bunun düzeltilmesine gerek kalmaz diyor. Hâlbuki önceleri madeni parayla on liraya alınan bir at bugün 70, 80 kâğıt liraya yükselmiştir. Bir kutu fes bugün beşer liradan elli lira etmektedir. Bir tüccar, bir kutu fesi satmak için meydana çıkan bir dava için sulh mahkemesine mi müracaat etmelidir. Bidayet mahkemelerine mi müracaat etmelidir. Sulh mahkemelerinin kurulmasındaki maksat, millete kolaylık sağlamaktan ibarettir. Milleti, hükümete bağlamaktır. Kolaylık gösterin, zorluk çıkarmayın. Kolaylık gösteriniz, halkı devamlı korkutmayınız. Bugün tüm mahkemelerin hâkimlerine sorarsanız sulh mahkemesine dönüştürülmesini isterler. Bununla birlikte, bu maddenin göz önüne alınıp o şekilde değiştirilmesini teklif ederim.*" demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 4, s. 357).

Mustafa Sabri Bey, Sulh Hâkimleri Kanunu'nun tadili hakkında bir diğer konuşmasında, Şevket Bey, gayrimenkul mal davalarının bir takım merasime tabi olduğunu, sulh mahkemelerinin gayrimenkul mal davalarını göremeyeceğini, çünkü mal sahibinin şahidini dinlemek gerektiğini söylemiştir. Mustafa Sabri Bey ise Sulh Mahkemeleri'nin mal sahibinin şahidini dinleyebileceğini savunmuştur. Kanun maddesinin mantıklı olduğunu, sulh mahkemelerinin mal sahibinin şahidini dinleyebileceği için kanun değişikliğinin kabulünü istemiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 5, s. 322-323).

¹⁹ Resim: Vergi (Aydın ve Çakır, 2015, s. 180).

Siirt Mebusu Mustafa Sabri Bey, Tababeti Adliye Kanunu münasebetiyle söz alarak, bazı doktorların açgözlü olduğunu, örneğin bütünlük kaidesini ihlal etmeyeceğini belirtmiştir. Kendisinin böyle örneklerle çok rastladığını, böyle doktorların altmış paralık ilacı altmış kuruş gösterdiklerini söyleyerek, bunun için bir cezanın olmadığını ifade etmiştir. Maddeye ilave edilmesinin bir zararı olmadığını, okunmuş olan kaydın ilavesini teklif etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 5, s. 17).

Mustafa Sabri Baysan, Casusluk ve vatana hıyanet ve harbiye ile şüpheli şahıslara ait askerî divanı harplerden gelen evrakın iade edilip edilmeyeceğine dair mazbata münasebetiyle söz alarak bir kanunun geçmişe yönelik olamayacağını, yalnız hafifletici ceza olursa geçmişe yönelik olacağını bildirmiştir. Hâlbuki İstiklal Mahkemeleri'ne verilirse geçmişe yönelik ceza olabileceğini, İstiklal Mahkemelerinin cezalarının kati ve büyük olduğunu savunmuştur. Diğer mahkemelerin öyle olmadığını, bin suçluyu mahkûm etmektense, bir masumu kurtarma görüşünün bin sene önce kabul edildiğini, bu nevi davaların İstiklal Mahkemeleri'ne değil Adliye Mahkemeleri'ne verilmesini teklif etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 5, s. 41).

Mustafa Sabri Bey, Zaptı Sabık²⁰ Hulâsası görüşülürken Karesi Mebusu Vehbi Bey'in, Antalya tariki hakkında verilen takrir için söz alan Mustafa Sabri Efendi, Nafia Encümeni'ne havalesi denildiğini, hâlbuki Nafia Encümeni'ne değil, Nafia Vekâleti'ne denilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Böylece takrir Nafia Encümeni'ne havale edilmiştir. Mustafa Sabri Baysan, ayrıca Nafia Encümeni'nin şimdilik kaydı olduğunu, teklifin esasının kabul edildiğini fakat zaman olmadığı için geçici olarak şimdilik kelimesinin eklendiğini ifade etmiştir. Mazbata kaydı olduğunu, şimdilik kelimesinin zapta ilave edilmesi gerektiğini söyleyerek, esasın kabul edilmiş olduğunu, Teşkilatı Esasiye programından sonra müzakere edilmesinin, o zaman dikkate alınmasının söylendiğini teklifin tamamen reddedilmediğini savunmuştur (TBMM Z.C., D: 1, C: 5, s. 255).

Mustafa Sabri Baysan, Garzan Köprüsü'nün Tamiri Hakkındaki Teklifi Kanunu Nafia Vekâleti'nin cevabi tezkeresi ile ilgili söz alarak, köprülerin inşası için 15 bin lira para istendiğini, eğer köprüler yapılırsa maliyeye 100 bin lira gelir temin edileceğini söylemiştir. Çünkü Siirt'te tuz kaynakları olduğunu, bu köprüler olmadığı için tuz taşıyan hayvanların sudan yüzerek geçtiğini ifade etmiştir. Tuzun suda eridiğini, kış

²⁰ Zaptı Sabık: Geçen, önceki zabıt; eski tutanak (Aydın ve Çakır, 2015, s. 256).

mevsimlerinde tuzun nakliyesinin mümkün olmadığını, bu nedenle Viranşehir'in çürük olan kaçak tuzlarının satıldığını, Diyarbakır'ın, Urfa'nın, Elazığ'ın tuz ihtiyacını Viranşehir'in çürük tuzlarının temin ettiğini, hâlbuki Siirt'te 200 bin liralık, 300 bin liralık tuzun sarf edildiğini bildirmiştir. Köprünün olması halinde maliyeye 200 bin liralık gelir temin edileceğini, köprü olmadığından maliyenin bu gelirden mahrum kaldığını, bu köprülerin 15 bir lira para sarf edilerek yapılması halinde devlete 100 bin lira gelir getirileceğini belirtmiştir. Nafia Vekâleti'nin cevabının garip değil, acayip olduğunu, milletin gözü önünde kendisine gelir, saadet, refah temin eden vasıtayı reddetmesinin garip olduğunu, bunlarla birlikte orada binlerce hayvanın telef olduğunu, koyunların, merkeplerin, insanların telef olduğunu söylemiştir. Bitlis valisi Hüseyin Paşa'yı o sudan geçirmek için Kürtlerin iki lira aldığını, bu paranın az olduğunu, çünkü Kürt kavminin insaflı cömert olduğunu, kendisinin bu iş için on lira isteyeceğini, seksen valinin gelip geçtiği ortamda, hiçbirisinin köprüyü yaptırmadığını ifade etmiştir. Orada hâkimiyet olduğunu, hâkimiyetin nasıl ispat edileceğini, orada köprü yapılmazsa binlerce, yüz binlerce lira gelir getiren hususta vatana, mülke azıcık fedakârlık, hizmet götürülmez ise hâkimiyetin ne ile ispat edileceğini sormuştur. Buraya gelirken arkadaşlarıyla hepsinin o suya düştüğünü, boğulup ölmekten kurtulduklarını belirtmiştir. Bu sırada Kütahya Mebusu Besim Atalay Bey, *“Allah seni şehit olmaktan kurtarmış”* dediğinde gülüşmeler olmuştur. Bunun üzerine Mustafa Sabri Bey, *“Cenabı Hakkın bunu bize ders ve ibret olması için yaptığı anlaşılıyor, Nafia Vekaleti'nin cevabına teessüf etmeyip ne yapalım, bunun kabulünü heyetinizden rica ediyorum, zira bu köprü 100 bin lira gelir getirecektir.”* demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 5, s. 306).

Mustafa Sabri Baysan, Düğünlerde İsrafin Meni Kanunu münasebetiyle söz alarak kanunun iki nüfuzunun olması gerektiğini, bunlardan birisinin nüfuzu maneviyesi, birisi de nüfuzu maddesidir demiştir. Bu iki nüfuzdan mahrum olması halinde kanunun hiçbir kabiliyetinin olmayacağını savunmuştur. Adetlere aykırı olan kanunları hiç kimsenin kabul etmeyeceğini, böyle bir durumun insanları doğruluktan ayırmak olacağını, insanları doğrudan yalancılığa teşvik edeceğini belirtmiştir. Düğünlerde mühri müeccel²¹ diye az bir şeyler yazacaklarını, ancak gizli olarak on bin kuruş alacaklarını, beş sofra olarak yazdıracaklarını fakat yirmi beş sofra yapacaklarını, iki kat elbise yerine yirmi kat yapacaklarını ifade etmiştir. *“Bu benim gibi çıplağın işine*

²¹ Mühri Müeccel (Mehr-i Mueccel): Boşanma veya ölüm halinde kız tarafına verilen nikâhta kararlaştırılmış para (Kılınç, 2019, s. 103-106).

gelir, çabuk evlenmek için de iyidir, fakat bunu zenginler, serveti olanlar kabul etmez, bu nedenle böyle bir kanunun reddedilmesi gerekir.” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 5, s. 362-363).

Mustafa Sabri Efendi, görüşmelerin başka bir yerinde aynı kanun hakkında yine söz alarak, *“malumunuzdur ki nikâhın mahiyetinden olan mihrin fazlalığının kötü olduğu, çünkü israf bulunduğu, bol kullanıldığı anlaşılmakla, bunu zamanın gösterdiğini, şer’an başlangıç için bir emir bulunmadığı, bitimi için de emrin bulunmadığını”* söylemiştir. Böyle mihri müeccelin çoğaltılması halinde evlenecek gençlerin evlenmelerine ve vatana yetiştirecek oldukları evlatların meydana çıkmasına engel olacağı düşünüldüğünden, mihri müeccelin azaltılmasının Şeriye Encümeni tarafından düşünüldüğünü söylemiştir. Ancak mihrin eşler arasında bir takım hususa, eşler arasında diğerinin hukukuna uymayı temin ettiğinden bu miktarın az olması halinde bugün alıp, yarın boşayabileceğini ifade etmiştir. Mebusların *“boşanmazlar”* sözleri arasında sözlerine devam ederek, *“Cenabı Hakkın nazarında en kötü şey olan boşanmadır. Bir Hadisi Şerif’te rivayet edilmiştir ki (inne ebgazül halatü ettalak), bu Hadisi Şerif’e göre böyle bir mihir az olursa, mihri müeccel kısmını da sınırlandıracak olursak boşanma fenalıklarına meydan vereceğinden, mihri müeccel kısmını boş bıraktık.”* demiştir. *“Eşlerin bir an önce evlenip üreyebilmeleri için müeccel kısmını beş bin kuruş olarak belirlediklerini, ancak mihri müeccel kısmının eşler arasında karşılıklı, hürmetkar ve hukuklarına bağlı kalmaları için sınırlandırmanın olmamasını Encümen karara bağlamıştır.”* ifadesini kullanmıştır (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s. 34-35).

Mustafa Sabri Bey, Menteşe Mebusu Dr. Tevfik Rüştü Bey’in Meclis kararı alınmadıkça Rusya’ya izamına müsaade olunmamasına dair tahrir münasebetiyle söz alarak Besim Atalay Bey’in gönderileceğini işittiğini, Rusya ile alakadar arkadaşların bir kısmının da meclisten alınarak gönderilmesi maksada uygunluk açısından ciddi zorunlu olduğunu açıklamıştır. *“İcra Heyeti’nin bunu bir heyet haline koymasını, arkadaşlardan bir kısmının ilavesi ile işi becerecek şekilde bir heyet gönderilmesinin lüzumlu olduğunu, arkadaşların isimlerini anmanın doğru olmayacağını, bu hususta layık olanların, hatta ben bu işle uğraşabilirim, bilgim müsaittir diyebilecek arkadaşı Vekiller Heyeti göndermekte tereddüt etmez ve etmemelidir.”* demiştir. *“Eğer hata adarsa maksatta hata yapma ihtimali olduğunu”* söylemiştir. Mustafa Sabri Efendi sözlerine devam ederek, *“Meclis’in bütün üyelerinin hepsinin ilmi faziletli ve ahlaklı*

olduğunu, bunun için milletin herkesi güzide bilerek buraya seçtiğini ifade etmiştir. Tevfik Rüştü Bey, ilmi fazileti ile bilinen bir kişidir. Almanca, Fransızca bilir. Siyasetle ilgili her şeyi bilir. Hepiniz bilirsiniz ki şimdi seçilen kişiyi kabul etmek demek, kendi kendine ters düşmek demektir. Vekiller Heyeti nasıl ki yetkilidir, o yetkiyi hakkıyla yapması doğrudur.” demiştir. Bunun üzerine mebusların arasından “Aferin Hoca Efendi” sesleri duyulmuştur (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s. 15).

Siirt Mebusu Mustafa Sabri Baysan, Muallimin ve Talebenin Askerlikten Tecilleri Hakkında Kanun münasebetiyle söz alarak, *“Bildığınız gibi medrese öğrencisinin, gerek öğretmenlerin askerlikten istisnasının istenmesinin keyfi idare devrinde kötülüklerinin görüldüğünü, bilindiği gibi Yunan Harbi’nde Osmanlı Hükümeti’nin, Yunan cephesine gönderecek asker bulamadığını”* bildirmiştir. *“Ancak böyle öğretmen ordusunun kaynağını kurutmak demek, haram olan cehalete meydan vermek ve bütün fenalıklara izin vermek olacaktır”* demiştir. *“Burada mahzur var, orada da var, ancak bir şeyin hangi tarafı uygun ise, yani iki zarar ortaya çıkarsa en zararsız olanı yapılır kaidesine göre bu öğrencilerin gerekse medrese öğretmenlerinin gerek eğitim ve şeyhliğin hangi daireye mensup olursa olsun istisna edilmesinin doğru olmadığını”* söylemiştir. *“Hiç olmazsa öğrencilerin iyi derece not alanları istisna edilmelidir.”* ifadesini kullanmıştır (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s. 29).

Hacı Mustafa Sabri Efendi, Kırşehir Mebusu Sadık Bey’in tahsisatına dair tavrı münasebetiyle söz alarak, *“Malum olduğu üzere her şey hukuk kurallarına göre halledilir gerek emirler gerek şahsi işlemler medeni kanunumuzla halledilir. Bir kişi danışıklı dövüş gibi anlaşmalarda aldanırsa onun hakkının geri verileceğini, ancak ben kişilerden her ikisini de tanımamakla birlikte mebusum diyerek aldatmış veya diğerinin hakkını gasp etmiş, haksız olarak burada bulunmuş, parayı almış, parayı hakkı olmayarak ve milletin seçmiş olması ikinci derecede olduğu için onun hakkı, o tahsisatı alması ikinci derecede kalır. Birinci derecede ise o akit ile iğfal edilmiş olan, hukuku gasp edilmiş olan zatın hukukunu geri almak, büyük milletin büyüklüğü, Büyük Millet Meclisi’nin büyüklüğü ile uyumludur, tahsisatın geri alınması da zorunludur.”* ifadesini kullanmıştır (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s. 461).

Mustafa Sabri Bey, Teşkilâtı Esasiye Kanunu münasebetiyle söz alarak, *“Ben bu nahiye tabirinin, kariye olarak değiştirilmesini rica edeceğim, Fransızca, komün demek müşterek demektir. Ben onu anlamam, Fransa’nın usulü burada tatbik edilemez, yalnız*

köylerin dört, beş, on değil, bizde öyle köyler bulunmaktadır ki kasabalardan bile büyüktür. Bu köylerde idare heyeti, ihtiyar heyeti kariye veya nahiye şeklinde yapılacak olursa, ıslahat ve asayiş bakımından daha iyi olacaktır. Ancak bazı köyler dört, beş hanedir, bu nedenle köylerde asgari had kabul edilerek, yüz hane olduğunda komün olarak kabul ederiz, yüzden az olursa kabul etmeyiz. Bu maddenin bu şekilde düzenlenmesini teklif ederim.” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s. 498).

Yine aynı kanun görüşülürken söz alarak “*Ümmeti Muhammed’in önceden hakkı hakimiyeti hakkı hürriyeti bulunmaktaydı, bu hakimiyet ve hürriyet hakkını kendisinin kullanmasından mahrum edilmiştir.” demiştir. Milletın hakimiyet hakkı ile ilgili bazı ayetlerden örnekler vermiştir. “Harp ilanının, sulh akdinin, madalya vermenin, rütbe vermenin yetkisi bir şahsa ait değildir. Bunların yapılabilmesi için seçilmiş üyelerin toplantı yapmasına müracaat edilmelidir” ifadesine yer vermiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 330).*

Mustafa Sabri Baysan, Nevşehir’de Bir Liva Mahkemesi Teşkili Hakkındaki Teklifi Kanunisi münasebetiyle söz “*Alarak, istinaf mahkemelerinin kaldırılmasını teklif ettiği zaman Teşkilatı Esasiye programını tartışan kişiler, biz bu adliye ıslahatını göz önüne aldık dediler. Takririm Adliye Encümeni’nde göz önüne alınmış ancak Teşkilatı Esasiye programından sonra tertip edilmiştir. Adliye Vekaleti münferit hâkim usulünü genişletme taraftarı olmakla birlikte bana göre daha çok genişletilmesi gerekmektedir. Adliye Vekaleti ise bunun para meselesi olduğunu söylemektedir. Gerek milletin gerek hükümetin bu şekildeki adliye teşkilatından rahatsız olduğu görülmektedir. Adliyenin bu şekildeki teşkilatından fayda görülmediği anlaşılmaktadır. Adliye teşkilatının istinaf kısmının ve muamelatının göz önüne alınması gerekmektedir. Bazı üyeler buyurdular ki Sulh Mahkemeleri’nin yetkisi genişletilsin, yetkileri daha çok çoğaltılsın. Ancak Sulh Mahkemeleri bu vazifeyi yapamayacağını görerek, ben hukukçu olduğum için hukuk kısmının çoğaltılmasını talep ettim. Meclis üyeleri de bunu kabul ettiler. Ben ceza ihtisasım bulunmadığında onunla ilgili teklifte bulunmadım. Nevşehir’de bir istinaf mahkemesi teşkil etmek, pürüzlü olan adliye teşkilatının çoğalmasına neden olacaktır. Bu nedenle aleyhteyim.” ifadesini kullanmıştır (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 22).*

Mustafa Sabri Baysan, Frenginin Men ve Tahdidi Sirayeti Hakkındaki Kanun münasebetiyle konuşmuş ve “*Bir şeyi evrak üzerinden inceleme ve muhakeme etmeyle, göz ile görme arasında Aral Dağları kadar fark bulunmaktadır. Ben kadı olduğum*

zamanlarda izin için şahadatname geldiği zaman sıhhiye veya belediye doktoruna havale edildiğinde milletin üşüdüğünü gördüm. Ancak üşüme fayda vermez. Beşerî üremeyi muhafaza ve nesli sürdürme bakımından bu muayene gereklidir. Ancak bu muayene erkeklerde ve kadınlarda olur. Kızlarda olursa bu mümkün değildir. Bizim dinimiz buna manidir. Kanunlarımız ise buna müsaittir. Ancak bunun yasaklanması şarttır. Erkekler ile kadınların muayenesi gerekli ancak bakire kızları bu muayeneden istisna edelim. Bakirelerin istisnası için bir takrir verdim. Bakireleri bu muayeneden istisna edersek millet bunu şevkle kabul eder. Kızları da kapsarsa kanunun tatbik kabiliyeti olamaz.” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 40).

Bu kanun görüşülürken yeniden söz alarak bu takririn bütününün Şeriye ve Adliye Encümenleri’nde müzakere edildiğini, itirazların olduğunu, tabip muayenesinde şu gibi engeller olacağına değinmiştir. Bolu Milletvekili Doktor Fuad Bey’in, *“her zaman değil”* sözlerinden sonra devam ederek *“mahremi birisinin yanında olunca engeller def edilmiş olur. Kızlarda ise yüzde yüzü iffetsizliktir. Bunlar için emanet asıl olduğundan aslı koyduk. Nadiren fena varsa nadir olana itibar edilmemektedir. Bugün Şeriye Mahkemeleri’nde bu şekilde muamele yapılmaktadır. Kızlar muayeneye tabi değildir. Sadece erkeklerin muayenesi yapılır. Yalnız kadınların muayenesi kabile tarafından fiilen yapılmaktadır. Bu defa Encümen bunların muayenesini doktorlara havale etmiştir, encümenin almış olduğu karar uygun bir şekildir. Kabul edilmesini rica ederim”* demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 114).

Mustafa Sabri Baysan, Subaylardan Harp Vergisi Alınmaması Hakkındaki Kanun Teklifi münasebetiyle konuşarak, herkesin şahsi düşüncesinde serbest olduğunu, harp vergisinin geçici olduğunu, Osmanlı askerlerinin fiilen, bedenen çalışmış olmalarına rağmen maaşlarından harp vergisinin kesilmesinin mantıksızlık olduğunu savunmuştur. Hiç değilse verginin adının değiştirilmesi gerektiğini, bu nedenle bunun değiştirilmesini teklif etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 103).

Hacı Mustafa Sabri Efendi, İdam Cezalarının Meclis Tarafından Tetkikine Dair Kanun Teklifi nedeniyle söz alarak, takrirden Adliye Encümeni’nin üyelerinin de imzasının bulunduğunu sandığını, encümenin de bu takriri kabul edeceğini savunmuştur. Reis Bey’in *“encümen adına mı söylüyorsunuz”* sorusuna ise şahsının adına söylediğini, bu takriri verenlerin hepsinin Adliye Encümeni üyesi olduğunu, bu nedenle kabul edeceklerini sandığını söylemiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 127).

Ankara, Sivas hattının mahrukat²² İhtiyacı İçin Nafia Bakanlığı'nın Bütçesine Yirmi Bin Lira Zam İcrasına Dair Kanun münasebetiyle sözleri şöyledir; *“Bu yolun yapılmasına çalışmak gerekirdi. Bu yönde hiç çalışılmamıştır. Çalışmak niyetinde de bulunulmamıştır. Bu yolun Ankara-Sivas yolu diye kendi kendimizi aldatmayalım. Bu yol Yahşihan’a kadar yapılmıştır”* (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 357).

Mustafa Sabri Baysan, Zonguldak ve Ereğli Havzai Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun münasebetiyle söz alarak bu kanunun iki imtiyazı havi olduğunu belirterek, birisinin mali diğerinin bedeni olduğunu ifade etmiştir. *“Bedeni kısmı askerlikten muaftır diyorlar ki, komşular şehit ben gazi, biz bunu reddettik bir zaman darülhilafe firari olmuştu. Kadınları çocuklarını doğurabilmeleri için İstanbul’a götürüyorlardı. Bu sefer birlikte Beyrut’lusu, Halep’lisi, Şam’lısı velhasıl hepsi Mekke-i Mükerre ve Medine-i Münevvere’ye koştular. İkinci tarafı maliye ki maliye borçlanması bildiğiniz gibi tasarruf gerekçesi vesait vekalet gibi şeylerdir. Ben bunun hakkında itiraz edecektim fakat Celal Bey bu paraların şahıslara ait olmayacağını, umumi menfaate dahil olacağını hükümet tarafından söyledikleri için tecviz²³ taraftarıyım, ancak askerlikten muafiyet taraftarı değilim”* demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 12, s.27).

Mustafa Sabri Baysan, Maden Amelesi Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alarak gerek *“Sulh mahkemelerinde gerekse bidayet mahkemelerinde, bu meselenin mahkeme usulünde hiçbir fark yoktur. Çünkü Türk mahkemeleri bidayet mahkemeleri hakkını iktisap²⁴ ediyorlar. Orada bidayet hâkimi olarak bulunmazlar sulh hâkimi durumundadırlar. Bununla birlikte burada hiçbir mahsur yoktur. Görünen mahsur şudur ki seçecekleri ehil sahibi iki kişidir. Bunların birisi dedi iki yüz, yüz elli lira, birisi dedi beş yüz lira tazminat ehlivukuf üç olmalıdır. Daha sonra birisi nerede olacaktır diye sormuş olmadığı takdirde diğer ehlivukuf hâkim tarafından seçilmelidir. Ayrıca bu cinayetin taksi olunması gerektiğini”* ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 12, s. 176).

Mustafa Sabri Baysan, Müfettişi Umumilik Kanunu lâyihası hakkında söz alarak vekâletlerin uzak olan mahalledeki yolsuzlukları yakından göremediklerini savunmuştur. Vekâletlerin ulaşımı zor ve uzak olan yerlerdeki davaların yolsuzluklarını takip ve tetkik için, kanunun tatbiki için lazım olan icraatı yapamadıklarını ifade

²² Mahrukat: Yakacak (Parlatır vd, 1998, s. 2367).

²³ Tecviz: Yapılmasını uygun bulma, izin verme (Parlatır vd, 1998, s. 2163).

²⁴ İktisap: Kazanma, edinme, edinim (Aydın ve Çakır, 2015, s. 80).

etmiştir. Bu durumda usulsüzlükten ve şekilsizliktendir demiştir. Müfettişlik mesleğinin insanlar sorumsuz olduğu için zorunlu ve lazım olduğunu belirtmiştir. Bütün memurlar sorumsuz olduklarından dolayı yolsuzluk ve kanunsuzluklar devam etmektedir demiştir. Malatya Mebusu Lütfi Bey'in "sorumsuzdur diye kim diyor" sözüne karşılık, "filiyatta sorumsuzdur, ancak kanun arasında mesuliyet Kanunu Esasi'de bizim tayin ettiğimiz mesuliyetleri gibidir" ifadesini kullanmıştır. "Vehbi Bey müfettişleri müdafaa ettim, şimdi bunun aleyhinde bulunamam dedikten sonra, yine diyor ki bu şekilde kanunun esasını kabul etmem ve doğru değildir. Bununla birlikte başka bir şekilde isterim diyor yani iş kanunun esasını kabul ederken şeklini reddediyor, ben böyle anlıyorum demiştir. Müfettişlerin lüzumlu olduğuna dair iki adet örnek var, birincisi Hüseyin Hilmi Paşa'nın Rumeli müfettişi işinde bulunduğu zaman Rumeli civarında" dediğinde, Erzincan Mebusu Emin Bey "öyle müfettişlik Allah bir daha göstermesin" demiştir. Mustafa Sabri Efendi devam ederek bütün kötülüğün önünün alındığını ifade etmiştir. Müfettişlerin lüzumlu ve ehemmiyetli olduğunu belirtmiştir. Kanunun tatbik edilmesine itina gösterecek memurlar tayin edilmesini istemiştir. Bu kanunun dahiliye encümenine havalesiyle şeklin tatil edilmesini talep etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 13, s. 172).

Mustafa Sabri Baysan, Kırşehir Mebusu Sadık Bey'in, Sulh Hâkimleri Kanunu'na Bir Zeyil²⁵ İlâvesine Dair Kanun Teklifi'nin reddi hakkındaki Adliye Encümeni mazbatasını münasebetiyle söz alarak, "Mahkemelerinin yetkisinde olan beş bin bir kuruluşluk dava kaldırılmıştır. Bu kaldırılan yetkiyi tekrar iade etmekteki muhasebat nedir" diye sormuştur. Bununla birlikte bidayet mahkemelerinde netice vermeyen ve hürriyet olan davaların sonuçlanmasını istemiştir. Bidayet mahkemelerine göndermektense sulh mahkemelerine göndermenin lazım olduğunu ifade etmiştir. Örnek vererek "Mekân, zaman ve kazayla tekrar ettiği mecelle-i ahkam-ı adliyenin kanunu ihtiyacıdır. Milli kanunlarımızın maddelerinin ihtiyacıdır, bu nedenle sulh mahkemesine devri gerekir." demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 18, s. 191).

Malatya'da kurulan elektrik şirketine Garzan suyu üzerinde yaptırılacak köprüye ve İstanbul'dan gelen bir memurun harcırahına dair soru sebebiyle söz alan Mustafa Sabri Efendi, "Fikirlerinizden edindiğimiz şey sanayinin, ticaretin ilerlemesi velhasıl memleketimizde servet biriktirecek ve ihtiyar edecek milleti küçük bir gayret olmasa bile onu gayrete getirmek için uykudaysa uyandırmak vazifemiz iken, çalışmak isteyen

²⁵ Zeyil (Zeyl): Ek, ilave, bir şeyin devamı (Aydın ve Çakır, 2015, s. 257).

kazanmak isteyen ufak tefek, şurada burada yetişen zekâ sahibi insana ticareti yasaklamak istiyoruz” demiştir. Ergani Mebusu Hakkı Bey’in “eden kim efendim” sorusuna ise sözlerini devam ederek, “Malatya’da bir elektrik şirketi kurulmuştur. Biz istiyoruz ki memleketimizin her yeri elektrikle donatılsın. Özellikle de Malatya’da elektrik erdem değil gereklidir. Çünkü Malatya’da senelik 40 bin lira gazyağı parası verildiği tüccarların defterleri ile kanıtlanmıştır. Bu elektrik şirketi ise 40 bin lira ile meydana gelecektir. Mehmet Bey tarafından bir elektrik şirketi kurma teşebbüsünde bulunulmuş, hatta parasının yüzde on olarak bankaya depo edildiğini” belirtmiştir. Bir “mebusun muamelesi noksanmış” sözlerine karşılık “10.000 belki 15.000 lira bankaya depozito edildiği halde nasılsa bunun miktarını bilemem, gerekirse bir imtiyaz alınır, alınacak olan imtiyazı İktisat Vekaleti’nden alınacak sanmışlar. İktisat Vekaleti’ne müracaat etmişlerdir. İktisat Vekaleti bunun kendisine ait olmadığını beyan ederek Nafia Vekaleti’ne bağlı olduğunu belirterek evrakı Nafia Vekaleti’ne havale etmiştir. Nafia Vekaleti ise bana böyle bir müracaat olmadı demektedir diye sözlerine devam etmiştir.” Amasya Mebusu Nafia Vekili Ömer Lütfi Bey “resmen yoktur” deyince, Mustafa Sabri Efendi “vardır efendim sizin dairenizedir. Nafia Vekaleti o müracaata nasıl olduysa öğrenmek mümkün olmamıştır. Ben ve bazı arkadaşlarım şifa-i müracaat ettik. Bu şekildeki çalışkan adamlar milletimizi kalkındırıyorlar. Bu durumun bir an önce sonuçlanmasını sizde uygun görürsünüz, ne yapıyor Nafia Vekili böyle bir müracaatın olduğunu ancak imtiyaznameyi tetkik ve takip edecek bir mühendisin olmadığını bildirmiştir. Doksan mühendisimiz bulunmaktadır. Elektrik ihtisas sahibi hiçbir memur yoktur dediler” ifade etmiştir. Karahisarısahip (Afyonkarahisar) Mebusu Nebil Efendi, “doğrudur elektrik mühendisi hakikaten yoktur” deyince, Mustafa Sabri Efendi sözlerine devam ederek “maaş meselesinde, para meselesinde doksan tane mühendis bulunuyor ancak bir iş meselesinde hiç mi adam bulunmuyor devekuşu gibi” demiştir. “Doksan mühendisin maaşı meselesinde onları muhafaza ve müdafaa için bütün varlığını ortaya koyan Nafia Vekili millet içinse, bu kadar lakayt kalıyor bu uygun mudur diye” seslenmiştir, Canik Mebusu Nafiz Bey “şu hâlde mukaddes olmadı” deyince, Mustafa Sabri Efendi sözlerine devamla, “malumunuz Heyet-i Celileniz (Meclis) bir kanun yaptı, kanun ortadayken hakimlere sükût yakışır Bununla birlikte heyeti izin vermiş olduğu kararı varken ne yapıyor, vazifeyi yapmadığı zaman o vekille bir mesuliyet lazımdır” demiştir. Ergani Mebusu Hakkı Bey, “sual mi? istizah²⁶ mi?

²⁶ İstizah: Gensoru; açıklama isteme (Aydın ve Çakır, 2015, s. 93).

anlayalım bir kere” deyince, Mustafa Sabri Efendi “böyle bir kanun varken onun icrası yüzünden orada senede 150.000 lira gelir getiren tuz kaynaklarını heba olarak görmesi acaba bize günah değil midir? Ne yapıyor memurlar için para vardır. Köprüler yapıldıkça ve bu elektrik şirketinin imtiyazı verildikçe bu suale cevap yeterlidir efendim” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 14, s. 153-154).

Memurun Usulü Muhakemesi Hakkında Kanun Teklifi sebebiyle söz alan Mustafa Sabri Efendi *“Memur ile askerlerin hukuk noktasında farkı yoktur. Ancak bir memurun”* dediği sırada, Yozgat Mebusu Süleyman Sırrı Bey *“müsaade buyurursanız şurasında arz etmek isterim. Cürüm memurun vazifesiyle alakalı ise olamaz, eğer değilse askerler gibi kanunu tabidir”* demiştir. Bunun üzerine Mustafa Sabri Efendi tarafsız olarak davrananın nüfusundan korkmaya gerek olmadığını, adalet icra etmek için memura imtiyaz verilmezse o memur görevini yapamaz demiştir. Bu sırada mebuslar *“bravo”* sesleri ile onu taltif²⁷ etmişlerdir. *“Memurun aleyhine telgraf çekmek için ihtilaf tasarruf sandıkları olan mahalleri unuttunuz mu?”* sorusunu meclise yöneltmiştir. *“Eğer, memurların adalet icrasını isterseniz kanunu gereğince tatbik etmelerini isterseniz, ilk defa memurların tarafını tuttunuz, memurların girme okuduğumuz muhakeme usulü ceza hukuku da ikiye ayrılır. Birisi adli icra, diğeri ise memuriyetinden ileri gelen suçlardır. Adi suçlar bunda yoktur. Kanunda açıktır, sadece ve sadece vazifesinden dolayı vardır ki, ya zorunludur veyahut içyüzünü anlamak için memurun muhakemesi tanziminde tetkik edilmelidir veya da mevcut kanunun olduğu akşama tabii olmalıdır. Çünkü bir tarafı domuz, bir tarafı deniz olan bir makamda bulunan bir memura birisi Allah ömür versin diye dua eder, birisi Allah belanı versin der. O nasıl işini yapacak”* derken mebusların bir kısmı Mustafa Sabri Bey’i savunmuştur. Fakat bir kısmı ise şiddetli gürültü yaparak gürültü ederek protesto etmişlerdir. Bunun üzerine Sabri Bey sözünü geri aldığını söylemiştir. Reis Bey de sözünü geri aldığını ifade etmiştir. Mustafa Sabri Efendi sözlerine devam ederek *“mevcut kanunun tatbikini harfiyen yapmak için elinde olan imtiyazı ilga değil daha çok tehdit etmek yalnız ve yalnız memuriyeti neden memurlarında tecziyesine sürat göstermek”* gerekir ifadesini kullanmıştır. *“Mevcut olan durum dolayısıyla bir şifre bir telgraf ile hiçbir tarafta hiçbir memlekette memurlar tarafsız olarak vazife yapamaz. Bu nedenle imtiyazın devamını rica ederim”* demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 16, s. 62).

²⁷ Taltif: Birini nişan, madalya, aylık artırma vb. şeylerle ödüllendirme (Parlatır vd, 1998, s. 2126).

Hakaretin Yasaklanmasına Dair Kanun Teklifi sebebiyle söz alan Mustafa Sabri Efendi, “*böyle bir teklifin encümene geldiği zaman da teklifin iki yana ait olduğu ortaya çıkmıştır. Bir tarafı cezası diğer tarafı cezanın para karşılığıdır. Hâlbuki ceza tarafı kanunda bulunduğundan yeniden düzenlenmesine encümen gerek görmemiştir. Onun için mazbatanın reddi gerekmektedir*” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 16, s. 84).

Bolu Hapishanesinde Mahpus Bakkal Hasan Bini Mustafa’nın Bakıye-i Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alan Mustafa Sabri Bey Adliye Encümeni’nde bu meselenin müzakere edildiğini ifade etmiştir. “*Böyle bir affın şartının öncesi ilk önce sahil bir rapor almak ve o hastalık iyi olmaması gerekmektedir*” demiştir. “*Ceza Kanunun tarif ettiği rapor bu şekildedir ancak verilen rapor uygun değildir*” demiştir. Bununla birlikte encümenin bu raporu uygun görmediğini ifade etmiştir. Yani affın şartına uygun görmemiştir demiştir. “*Bir mahkûmu affetmek için hastalığın iyileşmemesi gerekmektedir, hâlbuki bu iyileşmiştir. Bu nedenle Adliye Encümeni bunu reddetmiştir*” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 17, s. 7).

Mustafa Sabri Baysan, Zilyedlik Beyyinesi’nin²⁸ İkamesine Lüzum Olmadığına Dair Kanun Teklifi münasebetiyle söz alarak, “*Bir konu hakkında söz söylemek için o konu hakkında bilgi sahibi olmak şarttır. Bir teklifi doğrudan kabul veya ret uygun değildir.*” Bursa Milletvekili Emin Bey “*önce bu nasihati kendinize veriniz.*” derken, Karesi Mebusu Basri Bey “*Bu akılsız encümene artık itimat etmeyelim.*” demiş, Mustafa Sabri Efendi sözlerini devam ederek “*Encümenin haksız olduğunu söylemiyorum, bahsettiğim ihtisas kelimesidir, rica ederim dikkat edilsin.*” demiştir. Layiha Encümeni’nin bu teklifi okumadığını iddia ederek müzakerelerde hazır olduğunu, altı sayfalık gerek Arapça gerek Türkçe aptalca çalışarak bilgi topladığını ifade etmiştir. Bu kanun teklifi Adliye Encümeni’ne havalesini istemiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 17, s. 16).

İdare-i Kura ve Nevahi Kanun²⁹ lâyihası münasebetiyle söz alan Mustafa Sabri Efendi, “*Bu kanun maddesi geçmiş zamana aittir.*” demiştir. “*Seçilenler ile seçenlerin aynı yaş içinde olmaları yani ikisinin de on sekiz yaşında bulunması hakkında bir fikir ortaya atıldı bu doğru değildir. Çünkü şimdiye kadar öğrenmiş olduğumuz meyis daima izinden farklı ehliyetle olmalıdır. Neden on beş yaşında insan Vali olduğu halde, yazar*

²⁸ Beyyine: Bir olayın doğruluğunu ortaya koyabilen yöntem (Parlatır vd, 1998, s. 282).

²⁹ İdare-i Kura ve Nevahi Kanunu: Köylerin ve kasabaların yönetimi kanunu (Dik, 2016, s. 700-602)

olduğu halde neden bazı durumlar üzerine farz olmuyor. Fikrimiz Medeni Kanun yirmi beş yaşında olanlara fazla olanak bahsetmiştir. Ancak yirmi beş yaşında olmak da fazladır. Bazı düşüncelerimiz vardır ki idare edecek kişiler için bilhassa memurlar için yirmi yaşında hatta yirmi bir yaşını doldurup rüştünü ispat edecek olursa, mahkeme huzurunda ve nüfusta yirmi bir yaşında şahit olur ve yirmi bir yaş artı evvelin ispat edecek olursa onun rüştünü ispat için yirmi beş yaşında olması kâfi geldiği halde, memur olmak için neden yirmi bir yaşında olması kâfi görünmüyor. Encümen bu noktayı düşünmemiştir.” Bu nedenle yirmi bir yaşında olmasını teklif etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 14, s. 81).

Mustafa Sabri Baysan, bu kanun görüşmesinin başka bir yerinde tekrar söz alarak, *“Bazı arkadaşlar 100 nüfus kavmi demişlerdir. Yani Mecellenin umumi maddesinde bahsetmişlerdir. Ancak o burada varlık değildir. Çünkü o madde davacıların adedi, mahkemeye sığamayacak derecededir. Bu kişilerin mahkemeye sığamayacakları için 2000 kişi bulundurmanın kâfi olacağını”* ifade etmiştir. Bu durumun hakkı kaza meselesi olduğunu, hakkı kazanmış ve umumi olduğunu savunmuştur (TBMM Z.C., D: 1, C: 14, s. 211).

Mehmet Sabri Efendi, Ukrayna Muahedesini karşılık olarak Harkof’a gidecek heyet hakkında tezkere sebebiyle söz almıştır. Ukrayna’ya ne kadar kişinin gönderileceğini sormuş, yirmi beş sedaları gelince ve Fevzi Paşa *“yirmi, otuz kişi gönderildi”* diye karşılık verince, *“Bu kadar kişinin gönderilmesine dünya hukukunda mecburiyet olmadığını”* söylemiştir. Fevzi Paşa, *“Biz yirmi beş kişiye karşılık üç kişi gönderiyoruz”* dediğinde, bir sefir gönderilmesi gerektiğini, ancak alelade bir sefir olmaması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 18, s. 269).

Mustafa Sabri Efendi, Vatana İhanetten Suçlu Olanların Bir Kısımının Affi Hakkında Kanun tefsir edilmesine dair Adliye Vekaleti tezkeresi ve Adliye Encümeni mazbatasını sebebiyle söz almıştır. Af Kanunu’nda harp suçlularının aftan istifade edemeyeceklerini belirtmiş, bu teskerenin buna uygun olmadığını ifade etmiştir. Adliye Encümeni’nde bu mesele görüşülürken, encümen askeri bir suçlularla, harp firarilerin istifade edemeyeceklerini dair tefsirde bulunmuştur demiştir. *“Yani buna uygun değildir.”* ifadelerini kullanmıştır (TBMM Z.C., D: 1, C: 18, s. 291).

Hacı Mustafa Sabri Efendi bu konu hakkında tekrar söz alarak “*Bu kanun kadar kötü olmasa gerekir*” ifadelerini kullanmıştır. Bu kanunda bazı istisnaların olduğunu, Vatanın bir kısmının ayrılık veya büyük bir devlete eklemeye çalışanlar olduğunu, ücret ve boş işlerle uğraşanların, devletin maddi kuvvetini ve manevi kuvvetini ihlal etmiş olduklarını belirtmiştir. Bunların affa dahil olmamasını istemiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 22, s. 27-28).

Mustafa Sabri Efendi, vatana hıyanetten mahkûm Şeyh Hacı Ali ve otuz refikî hakkındaki Adliye Encümeni mazbatasını münasebetiyle söz almıştır. Bir encümen mazbatasını muharririn encümenin çoğunluğu ile kabul edilmiş olan mazbatasının içeriğini müdafaa mecbur olduğunu savunmuştur. Kanuna ve nizamına uygun olmayan kısımlarında ise müdafaa etmemenin gerektiğinin altını çizmiştir. “*Eğer mazbata muharriri kabul edilen maddeye muhalif ise, encümen yalnız meselenin müdafaa için bir mazbata muharriri intihap eder*” demiştir. Ayrıca encümenin çoğunluğunun kararının kabulü taraftarı olduğunu beyan etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 19, s. 7).

Memaliki Müstahlasadan Firar Veya Gaybubet Eden Ahalinin Emvali Menkule ve Gayrimenkulesinin İdaresi Hakkındaki Kanun nedeniyle söz alarak, “*Öyle bir kanun yapılmayacak olması durumunda, zararların çoğalacağını ileride bu zararı olanların tazminat isteyeceklerini ve bu tazminatların ödenemeyecek hale geleceğini*” savunmuştur. “*Malı olan 100.000 liralık malım vardır diyerek mübalağalı bir şekilde beyanda bulunacaktır. Bu gibi durumların önüne set çekmek için bu kanunun önemli olduğunu, bu nedenle bu kanunun kabulü taraftarı olduğunu*” söylemiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 19, s. 222).

Musa Sabri Bey, bu kanun görüşülürken yine söz alarak bir hadis okuyacağını söylemiştir. “*Müslüman kardeşlerine silah gösteren adamların kanı boşa gitmiştir. Bu hadisin arkadaşların hepsine cevap olacağını*” ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 19, s. 310).

Cezayı Nakdilerin Beş Misline İblâğına Dair Kanun münasebetiyle söz alan Mustafa Sabri Efendi, “*Vekil Bey ile konuşma yapan kişinin ifadelerinin tezat oluşturduğunu*” savunmuştur. “*Söz alan kişinin Büyük Millet Meclisi kanunları düzenlerken kâğıt para piyasasını göz önüne alarak, o kanunları istisna ettiğini söylerken, Vekil Bey’in bu kanundan maksat suç ile ceza arasında oran yoktur*”

demişlerdir. Vekil Bey ceza yönünü düşünüyor, siz ise maliye yönünü göz önüne alıyorsunuz, siz önce anlaşınız ki bizde de ona göre kanaat oluşsun.” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 19, s. 246-247).

Mükellefiyeti Nakliyei Askeriye Kanunu münasebetiyle söz alan Mustafa Sabri Efendi, iki üyenin seçilmesinin uygun olmadığını, çünkü birisi az, birisi çok derse bir karara varılamayacağını, bu nedenle üye sayısının üç olmasını istemiştir. Ertuğrul (Bilecik) Mebusu Mustafa Kemal Güney Bey’in “*mal memuru ile üç oluyor*” demesi üzerine, mal memurunun bu durumda davacı olacağını savunmuştur. Ayrıca mal memurunun köylerde olmadığını ifade etmiştir. Köylerin aşar vergisi verdiğini, temettü vergisi vermediğini, o nedenle köylerde bu konunun erbabının çok az olduğunu savunmuştur. Bu nedenle maddenin hükmü sözü edilen yerlerde yaşayanlara uygun değildir şeklinde değiştirilmesini teklif etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 19, s. 255).

Mustafa Sabri Baysan, Malatya’da bulunan Sultansuyu Çiftliğinin Satılması Hakkındaki Kanun lâyihası sebebiyle söz alarak, “*Gerekçe olarak beyan ettiğiniz yerlerinde tapu senetler bulunan ahalinin arazisinin, senet gereğince kendilerinin olduğunu*” ifade etmiştir. Bununla birlikte “*o kişiler o araziye almakta bir hak kazanırlar*” demiştir. “*Kanunun gerekçesi gereğince bir müzayede olduğundan, kanunu arazide bunu ortaklar alır, sonra çaresiz olanlar ne yapacaklar. Bu noktaları özetlemiş olduğunuz anlaşılıyor. Tapu senetlerinin makul kanunlar oldukça*” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 19, s. 330).

Mustafa Sabri Baysan, mesaili iktisadiye hakkında İktisat Vekâleti’nden olan suali münasebetiyle söz alarak, “*Kooperatif namına sadece mebuslardan değil memurlardan da para tahsis edilmiştir. Bunlar henüz verilmemiştir. Bu memurların parası verilmelidir. Bu paralar verildiği takdirde yeterlidir. Bu şekilde memurlardan dolandırmak suretiyle para almak doğru değildir.*” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 20, s. 29).

Tarik³⁰ Bedeli Nakdîsi Kanunu’nun beşinci maddesinin³¹ tadili hakkındaki kanun lâyihası sebebiyle söz alan Mustafa Sabri Efendi, “*Ben Nafia Vekaleti’ne bir soru*

³⁰ Tarik: Yol (Parlatır vd, 1998, s. 2458).

³¹ **Madde 5.** Tarik bedeli nakdîsi karye ve mahalle heyeti ihtiyari-yeleri marifetiyle tahsil veya mükellefiyn tarafından bizzat ait olduğu sandığateslim edilir. Ancak heyeti ihtiyariye marifetiyle tahsil ve teslimi sandık edilenmebalığ için her mükellef namına ayrı ayrı sandık makbuzu ahz ve tevzi oluna-caktır, ikinci taksitin hululünden itibaren nihayet bir ay zarfında karye ve ma-hallesini tarik bedelâtı

sormak istiyorum. Daha bu kanun kaleme alınmazdan önce, bazı yerlerde tamirat ve inşaat başlamıştır.” demiştir. Bunun üzerine Nafia Vekaleti vekili Dr. Adnan Bey “Kim söyledi?” dediğinde “Siz söylediniz.” demiştir. Adnan Bey “öyle bir şey söylemediğini” söyleyince, “Zaten sözünüzden gönderilmeye hazır olduğu anlaşılıyor.” demiştir. Adnan Bey “Ben öyle bir şey söylemedim.” dediğinde, “Üç sene önce yetkisi alınmış ve yaptırmayı için parası vermiş köprü yaptırmış ise, bu kanunlarla bunu yaptıracak olan vekalet itimat edebilirim.” ifadelerini kullanmıştır. Reis Bey’e dönerek, “Nizamnameyi tatbik ediniz, daha üç sene önce Meclisinizce tahsil edilmiş ve 5000 lira parası bankaya vermiş olan Garzan Köprüsü’nü vekalet yaptırmamış.” dediğinde, Doktor Adnan Bey “Böyle bir köprüyü şimdiye kadar duymadım şimdi haberim oldu, Garzan Köprüsü’nün 5000 lira parası varmış, şimdi onu öğreneceğim köprüünün parası bankada nasıl duruyor?” dediğinde, Mustafa Sabri Efendi, “Teşekkür ederiz ki Bekir Bey daha henüz haberdar değil.” ifadelerini kullanmıştır (TBMM Z.C., D: 1, C: 21, s. 18).

Mustafa Sabri Baysan, Mensubini İlmiyenin Derecatiyle Kisvei İlmiyenin Alâmeti Farikasına Dair Kanun Teklifi münasebetiyle söz alarak “Öyle şey yok, teklifin ilmi noktaları farklı, diğer noktaları başka.” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 21, s. 146). Siirt Mebusu Mustafa Sabri Efendi, “Teklifin gerekçesi okunsaydı kabul görebilirdi, ancak okunmadı” dediğinde, Karahisarısahip (Afyonkarahisar) Mebusu İsmail Şükrü Efendi, “Encümenin iyi niyetle yazıldığından şüphesi yok.” demiştir. Bunun üzerine Hacı Mustafa Sabri Efendi “Encümene bir şey dediğimiz yok malum her ilmin üstünde bir ilim ehli bulunmaktadır.” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 21, s. 148-149).

Mustafa Sabri Bey, Ziraat Bankası’nın 1338 (1922) senesi bütçesi münasebetiyle söz alarak “Ziraat Bankası’nın, İtibari Milli Bankası adına para alıp, gasp ettiğini ifade etmiştir. Şimdi ise bu paraların alınması için mahkemeye müracaat ettiği zaman bu mahkemenin Ziraat Bankası aleyhine vereceğine hükmederek bir kanun maddesi tertip ettiniz mi?” diye sormuştur (TBMM Z.C., D: 1, C: 21, s. 214).

Hacı Mustafa Sabri Efendi, 1338 (1922) senesi Şer’iye ve Evkaf Vekâleti bütçesi sebebiyle söz alarak, Adliye Vekâleti’nin kapitülasyonun ilgisinden dolayı bir komisyon oluşturduğunu ve bir komisyon teşebbüste bulunduğunu ifade etmiştir. “Acaba İslam devletlerindeki evkaf teşkilatı için ne gibi teşebbüste bulunmuşlardır,

mütehakkıkasmm lâakal yüzde seksen beşi teslimi sandıkedildiği sabit olan heyeti ihtiyariyeye yüzde beş kuruşu tecavüz etmemek üzere me-calisi umumiyenin tâyin edeceği miktarda aidat verilir.

sonra tetkikat heyeti Arapça muhaberat olacak olursa bunlar hakkında ne muameleyi yapılabilir cevap isterim.” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 22, s. 398). Yine aynı kanunun hakkında söz alan Mustafa Sabri Efendi, “*Darül Hilafetül Aliyye’de okunan iyi ise onu kabul edelim, ilmi medreselerde okunan iyi ise onu seçelim.*” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 22, s. 422).

Mustafa Sabri Baysan, Battal İle Molla Ali’nin Bakıyei Müddeti Cezaiyelerinin Affına Dair Kanun sebebiyle söz alarak, af kanunu çıkarılmadığı ve tatbik edilmediğinden Adliye Encümeni’nin haberdar olduğunu, bizzat kendisinin de haberdar olduğunu ifade etmiştir. “*Bu durumda katil İlyas çıkmış, bu kişiye yataklık edenler içeride kalmıştır.*” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 23, s. 27).

Mustafa Sabri Baysan, Hacı Hatiboğlu Osman’ın Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun lâyihası sebebiyle söz alarak, “*Rapor tıbbi adli müesseselerince tasdik edilmiştir. Encümen olarak biz mesul değiliz.*” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 23, s. 19).

Keskin Hastanesi Hesap Memuru Cemal Efendi’nin affı hakkındaki istidasına dair Adliye Encümeni mazbatasının görüşülmesi sırasında konuşan Mustafa Sabri Efendi, “*Bu takririn anlamına bakıldığında, Meclis mazbatayı şu takrir ile kabul ederek Adliye Encümeni’ne göndermesinde mana yoktur. Müddeiumuminin³² vazifesidir.*” ifadesini kullanmıştır. “*Bu kişi dahil ise dahildir, dahil değilse dahil değildir der, ancak yeni af teklifini Meclis yapar.*” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 23, s. 42).

Tahsildar Mustafaoğlu Hüsnü Efendi ile arkadaşları hakkındaki Arzuhal ve Adliye Encümenleri mazbataları sebebiyle söz alan Mustafa Sabri Efendi, “imkân bulunmadığını, yani bu hükümleri tetkik etmeye Adliye Encümeni’nin yetkili olmadığını ifade etmiştir. “*İstiklal Mahkemeleri’nde verilen kararların tetkik kabiliyeti olmadığına ve hususi lafların caiz bulunmadığına dair kararlarınız bulunmaktadır. Şimdi bu adamı affa ithal etmek doğru olamaz.*” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 23, s. 285).

Mustafa Sabri Baysan, Eski Amasya Müddeiumumisi Süleyman Efendi’nin Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affına Dair Kanun münasebetiyle söz almış ve “*Rapor kanunun tasfiye ettiği şekilde değildir.*” ifadelerini kullanmıştır. “*Kanun rapor*

³² Müddeiumumi: Savcı (Parlatır vd, 1998, s. 1602).

iyileşemeyeceğine dair olmalıdır. Ancak böyle değildir. Bu nedenle reddini teklif ediyorum.” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 25, s. 291).

Garbi Trakya’daki Yunan mezalimine dair mahallinden gelen telgraflar ve o münasebetle verilen Cebelibereket (Osmaniye) Mebusu Faik Bey’in taktiri münasebetiyle söz alan Mustafa Sabri Efendi, devletlerin karşılıklı muamele mecburiyeti veya zorla karşılıklı muamele olacağını, başka çarenin olmadığını ifade etmiştir. Verdiği taktirin manasının Selanik’e giderek, orada kalmış olan palikaryaları³³ tepeleyeceğiz anlamını taşıdığını, bunu teklif ettiğini söylemektedir (TBMM Z.C., D: 1, C: 25, s. 283).

Mustafa Sabri Baysan, Hiyaneti Vataniye’den 3 sene küreğe mahkûm Eskişehirli Urkuş kadın hakkındaki Adliye Encümeni mazbatası münasebetiyle söz almış ve bu kadının eşinin bir başkasıyla evlendiği için mağdur olduğunu, eşinin silahı olduğunu, milli kuvvetlerden olduğunu söyleyerek Yunan askerlerine ihbar ettiğini, Yunan askerleri ile birlikte kendisini görenlerin olduğunu beyan etmiştir. Silahı ihbar ettiğine dair şahitlerin olduğunu savunmaktadır. Bu nedenle mahkemenin verdiği hükmün doğru olduğunu ifade etmektedir (TBMM Z.C., D: 1, C: 26, s. 14).

Mustafaoğlu Ali Başı’nın Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alan Mustafa Sabri Baysan, af meselesinin başka, emniyet meselesinin başka olduğunu, mahkemenin hükmünü verdiğini Heyeti Vekile’nin hastalığına dair raporu sunduğunu, Heyeti Vekile’ye itimat etmenin gerektiğini savunmaktadır (TBMM Z.C., D: 1, C: 26, s. 24).

Mustafa Sabri Baysan, İktisat Vekili Mahmud Esat Bey’in memaliki müstahlasadaki müşahedatına dair sual nevinden sözlerine karşı söz alarak, doğum yeri olan Çal’da babasından kalan arazinin işlenmesi için İktisat Vekaleti’nden traktör istediğini ancak üç aydan beri cevap verilmediğini ifade etmektedir (TBMM Z.C., D: 1, C: 26, s. 116).

Hiyaneti Vataniye’den mahkûm Bandırmalı Dâvevekili Muzaffer Efendi hakkındaki Adliye Encümeni mazbatası münasebetiyle söz alarak *“Bu adamın Yunanlılar, Mudanya’ya çıktığında para alarak milli kuvvetler aleyhine fetva dağıtmak için Edirne’den geldiğini, bu suçunun sabit olduğunu”* iddia etmektedir. Ayrıca rakı

³³ Palikarya: Yunan, Rum kabadayısı (Parlatır vd, 1998, s. 1756).

içtikten sonra milli kuvvetler taraftarı olan memurları darp ettiğini söylemiştir. Bu kişinin mahkumiyetinin usullere ve kanunlara uygun olduğunu, mazbatanın kabul edilmesini talep etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 200).

Mustafa Sabri Baysan, Memo Bin Hüseyin'in Bakıyei Müddeti Cezaiyesinin Affı Hakkındaki Kanun münasebetiyle konuşma yapmış ve bu kişinin raporunun tedavi olamayacağı yönünde olduğunu, encümenin de mazbatasında af edilmesini istediğini söyleyerek, bu kişinin affını talep etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 194).

Hiyaneti Vataniye'den mahkûm Korucu Hasan Çavuş hakkındaki mazbata münasebetiyle söz almış ve vatana ihanet kanununun sekizinci maddesine³⁴ göre mahallinden verilen ilamlar Meclis tarafından tasdik edilmeden, Meclis tarafından verilen kararın uygulanacağını beyan etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 254).

Mustafa Sabri Baysan, hapishanesinin değiştirilmesini isteyen Hacı Mehmed'in arzusunun reddine dair Adliye Encümeni mazbatasını münasebetiyle söz isteyerek İstiklal Mahkemesi'nin mahkûmun Kayseri Hapishanesi'nde cezasını çekmesini istemiştir. “*Bu nedenle Kayseri hapishanesinde cezasını çekmesi hükmünü teklif ederim.*” demiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 345-346).

Mustafa Sabri Baysan, Hiyaneti Vataniye'den mahkûm edilmiş olan Medineli Hacı Mehmed hakkındaki Adliye Encümeni mazbatasını nedeniyle söz isteyerek vatana ihanet eden bu kişinin cezaya müstehak olduğunu, encümen mazbatasının kabulünü teklif etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 342).

Katil fiilinden dolayı idama mahkûm edilmiş olan Ali Efe hakkındaki hükmün tasdikine dair Adliye Encümeni mazbatasını sebebiyle söz alarak, bu kişi için verilecek kararın meclisin çoğunluğunun alacağı karar doğrultusunda uygun olacağını söylemiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 349).

Mustafa Sabri Baysan, Memaliki Müstahlasada İşgal Müddetince Mahkemelerden Sadır Olan Hükümler Hakkındaki Kanun lâyihası münasebetiyle söz alarak, “*Askeri noktadan kararlarda zorlama bulunduğunu, Cenabı Hakkın kafirlerce, müslümanlar için verilen hükümler yok hükmündedir.*” demiştir. Yunanistan'dan ve

³⁴ **Madde 8.** Bu kanuna uygun olarak mahkemelerce verilecek olan kararlar kesin olup BMM'nin onayından sonra karar bölgesinde infaz olunur. Onaylanmadığı durumda, BMM'nin vereceği karara uygun olarak hareket edilir.

Atina'dan gelen kanun ve emirlerin paçavra olduğunu iddia etmektedir. *“Hükümlerin korku ile verildiği açıktır.”* demiştir. Bu kanunu kabul etmenin devletin milli hakimiyetini ve dinine zarar vereceğini ifade ederek bu kanunun reddi taraftarı olduğunu bildirmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 383-384).

Evkaf Vekâleti için 20 Kânunuevvel 1338 (1922) tarihli kanunla verilmiş (750) bin liraya ilâveten (401 099) liranın avans olarak verilmesine dair kanun münasebetiyle söz alarak *“Bu kanun vakıflara göre ise Sultan Selim'in Edirne'de ve Anadolu'da vakıfları olduğunu, bunun idaresinin İstanbul idare-i merkezîyesi mi olacak, yoksa Anadolu mu olacak?”* diye sormuştur (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 404). *“Burada iki kanunda değişiklik yapılmıştır, bunlardan birincisinin Tevcihi Cihat Nizamnamesi, ikincisi ise İdarei Umumiyei Vilayat kanunudur. Şimdi görünmeyen maddeleri değiştirmek ne derece makuldür.”* diye sormuştur (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 406).

Mustafa Sabri Baysan, Ereğlîli Kara Ahmedoğlu Hakkı'nın affına dair Adliye Encümeni mazbatasını sebebiyle söz alarak, Adliye Encümeni'nin kabul ettiğini, kendisinin de kabulünü teklif ettiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 27, s. 428).

Meclis I. Dönem Siirt Milletvekili Mustafa Sabri Baysan, Meclis tutanaklarına göre milletvekilliği süresince, yetmiş üç defa söz almış ve çeşitli konuşmalar yapmıştır. On adet kanun teklifi, on yedi adet önerge ve bir adet sual tavriri (soru önergesi) olduğu tespit edilmiştir. Faaliyetlerinin içeriği kişilerin affı ve vergi afları ile ilgili olmakla ayrıca kişi hakları, iktisadi konular, bütçe görüşmeleri, imar ve adli konular üzerinedir. Garzan Köprüsü'nün imarı dışında Siirt ilinin sorunları ile ilgili çalışması bulunmamaktadır.

2.2. Nuri Bey (Payam)

1869 yılında Siirt'te doğmuştur. Hacıkasımcı Hacı Ahmet Efendi'nin oğludur, annesinin adı Nenne'dir (TBMM Albümü, 2010, s.55). İlk ve orta öğrenimini Siirt İptidai Mektebi'nde³⁵ ve Rüştîyesi'nde³⁶ yaptıktan sonra baba mesleği olan ticaret ile uğraşmıştır. Siirt'te Belediye Meclisi Üyeliği'nde de bulunan Hacı Nuri Efendi, Türkiye

³⁵ İptidai Mektep: İlkokul (Parlatır vd, 1998, s. 1095).

³⁶ Rüştîye: Ortaokul (Parlatır vd, 1998, s. 1872).

Büyük Millet Meclisi seçimlerinde 27 oy ile milletvekili seçilerek 1920 yılının temmuz ayında Meclis'e katılmıştır. Meclis'te İktisat, İrşat ve Adalet Komisyonları'nda görev yapmıştır (Çoker, 1995, s. 856).

Birinci Grup üyesi olarak Meclis'te faaliyet gösteren Hacı Nuri Efendi, 1923 yılında Meclis dışında kaldıktan sonra Siirt'e dönüp, tekrar ticaret ile uğraşmaya başlamıştır. Evli ve altı çocuk babasıdır. Hacı Nuri Efendi 2 Haziran 1940 tarihinde vefat etmiştir (İlk Meclis Anketi, 2004, s. 338).

2.2.1. Nuri Beyin Meclis'te Aldığı Görevler

Hacı Nuri Bey'in TBMM çatısı altında almış olduğu görevlere bakıldığında; 01.03.1338 (1922) tarihli birleşimde İkinci Şube Üyeliği'ne seçilmiştir. 01.03.1339 (1923) tarihli birleşimde ise Birinci Şube Üyeliği'ne seçilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 28, s. 20). Birinci ve ikinci içtima senelerinde Adliye Encümeni'nde Üye olarak vazife yapmıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 124, 125). Üçüncü İçtima Senesi'nde Başkumandanlığın 02.03.1338 (1922) tarihli tezkeresi ile tayin edilen Vazifei Mühimmei Vataniyyeye Memur Heyette vazife yapmıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 229). Nuri Bey, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nda, Birinci Grup'ta yer almıştır (Demirden Yüzgeç, 2006, s.96; TBMM Albümü, 1945, s. 248).

Yapılan incelemelerde Nuri Bey'in Meclis tutanaklarında konuşmasına veya herhangi bir faaliyetine rastlanmamıştır.

2.3. Halil Hulki Efendi (Aydın)

Halil Hulki Bey (Halil Hulki Aydın) 1285 (1869) yılında Siirt'te dünyaya gelmiştir. Babasının adı Hacı Mehmet Efendi, annesinin adı ise Halime Hanım'dır (TBMM Hal Tercümesi, Sicil: 336, Dosya No: 48). İlk ve orta öğrenimini 1884 yılında Siirt İptidai Mektebi ve Rüştîyesi'nde tamamlamış ve hafız olmuştur. Daha sonra İstanbul'a giderek 10 yıl medrese öğrenimi görmüştür. 5 Aralık 1894'te Müderrislik icazeti ve İzmir Müderrisliği payesiyle mükâfatlandırılmıştır. 1899'da Siirt'e dönerek yedi yıl rüştiyede öğretmenlik yaptıktan sonra 8 Haziran 1907 yılında Bidayet

Mahkemesi üyesi olmuştur. Bu arada Siirt merkezinin nüfus sayımı için teşkil edilen komisyonun başkanlığına getirilmiştir. 24 Ağustos 1908’de ise Siirt Müftülüğü’ne atanmıştır (Çoker, 1995, s. 849).

Bunun yanı sıra Hıdru’l-Ahda (Cumhuriyet Camii) Medresesi’nde öğretmenlik görevini üstlenerek icazet vermiştir. Ek görev olarak ise çeşitli dönemlerde İdadi Müdür Vekâleti, Ziraat, Evkaf, Maarif Komisyonu’nun başkanlıklarını yapmıştır. İttihat ve Terakki Fırkası’nda politikaya girmiştir. Siirt İdare Heyeti Başkanlığı ve Merkez Heyeti Üyeliği’nde bulunmuştur. 2 Temmuz 1918’de Fırkanın Siirt Sorumlu Kâtipliği’nde vekil olarak görev almıştır.

Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı İmparatorluğu’nun yenik çıkmasından sonra Mondros Mütarekesi ile İtilaf Devletleri’ne ülkenin stratejik noktalarının işgal etme yetkisi verilmiştir. Bunun sonucunda Mustafa Kemal Paşa, halk hareketi başlatarak illerde, livalarda ve sancaklarda Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti kurulmasını istemiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın isteği doğrultusunda o zamanlar Siirt Müftüsü olan ve TBMM’nin, 1’inci Döneminde Siirt Milletvekilliği yapan Halil Hulki Efendi, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’ni kurmuştur (Millî Mücadelede Cephe Gerisi ve İstiklal Yolu Gençlik Sempozyumu, 17-20 Ekim 2019, s. 56).

Halil Hulki Efendi, Sivas Kongresi’nden sonra Millî Mücadele’ye katılarak Siirt’te Müdafaa-i Hukuk teşkilâtını kurarak ilk başkanlığına seçilmiştir. 24 Ocak 1920’de Osmanlı Mebusan Meclisi’nin son dönemi için yapılan seçimlerde Siirt’ten milletvekili seçilmiştir. Ancak İstanbul’a gitmeyerek 13 Mayıs 1920’de TBMM’ye katılmıştır. Meclis’te Şer’iye – Evkaf ve Millî Eğitim Komisyonları’nda çalışmıştır. Halil Hulki Bey, inkılaplar sürecinde aktif rol oynamış isimlerin birisidir (Akseki, 2013, s. 520).

1920’de milletvekili olan Halil Hulki Bey’in 20 yıl boyunca milletvekilliği yaptığı görülmüştür. Mustafa Kemal Atatürk (Ebedi Şef) ve Milli Şef İsmet İnönü’den övgüler almıştır. Keskin ve kuvvetli bir zekâyâ sahip olan Halil Hulki Bey şiirle de ilgilenmiştir (Tercümeihal, Sicil: 336, Dosya No: 48). 4 Haziran 1940’da Ankara’da hayata veda etmiştir. Cebeci Asrî Mezarlığı’nda toprağa verilmiştir (Çoker, 1995, s. 850).

2.3.1. Halil Hulki Efendi'nin Meclis'te Aldığı Görevler

01.03.1338 (1922) tarihli birleşimde Halil Hulki Efendi Üçüncü Şube Üyeliği'ne seçilmiştir. 01.03.1339 (1923) tarihli birleşimde Beşinci Şube Üyeliği'ne seçilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 18, s. 21). Üçüncü İçtima Senesi'nde Maarif Encümeni'nde Üye olarak bulunmuştur (TBMM Albümü, 1945, s. 170). Dördüncü İçtima Senesi'nde Şeriye ve Evkaf Encümeni'nde Üye olarak vazife yapmıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 203). Halil Hulki Efendi, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nda, Birinci Grup'ta yer almıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 248).

Yapılan incelemelerde Halil Hulki Efendi'nin 1'inci Dönem'de, Meclis'te konuşmasına veya herhangi bir faaliyetine rastlanmamıştır.

2.4. Kadri Bey (Oktay)

Mehmet Kadri Bey (Kadri Oktay) 1304 (1888) yılında Siirt'te dünyaya gelmiştir. Hacı Hamdizade Mustafa Efendi'nin oğludur. Annesinin adı Zarif'tir (TBMM Albümü, 2010, s. 56). Siirt Rüştîyesi'nden mezun olduktan sonra tarımla uğraşmaya başlamıştır. Daha sonra Pervari'de mahkeme başkatipliği görevinde bulunmuştur. 13 Temmuz 1920'de Siirt'ten milletvekili seçilmiştir. Meclis'te Dilekçe, Defter-i Hâkanî (Tapu Kadastro), Bayındırlık Komisyonları'na ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulu'nda çalıştı (Çoker, 1995, s. 851). Birinci Grup üyesi olarak Meclis faaliyetlerine devam etmiştir. Meclis dışında kaldığında Siirt'e dönerek yerel düzeyde siyaset ve tarım işi ile ilgilenmiştir (İlk Meclis Anketi, 2004, s. 340).

1 Haziran 1950 tarihinde Siirt'te vefat etmiştir. Zevye Mezarlığı'nda defnedilmiştir. Mehmet Kadri Bey evli olup altı çocuğu bulunmaktadır (Çoker, 1995, s. 851).

2.4.1. Kadri Oktay'ın Meclis'te Aldığı Görevler

01.03.1338 (1922) tarihli birleşimde Kadri Bey Dördüncü Şube Üyeliği'ne seçilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 18, s. 22). 01.03.1339 (1923) tarihinde yapılan birleşimde ise İkinci Şube Üyeliği'ne seçilmiştir.

Meclis'te Dilekçe, Defter-i Hâkanî (Tapu-Kadastro), Bayındırlık komisyonlarında ve Memurin Muhakematı Tetkik Kurulu'nda çalışmıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 182). Birinci içtima senesinde İstida Encümeni'nde üye olarak bulunmuştur (TBMM Albümü, 1945, s. 151). Üçüncü içtima senesinde Nafia Encümeni'nde üye olarak görev yapmıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 182). İkinci içtima senesinde kurulan ve Üçüncü İçtima senesinde de devam eden Tetkik Heyeti'nde görev almıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 236). Kadri Bey, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nda, Birinci Grup'ta yer almıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 248).

2.4.2. Kadri Oktay'ın Meclis'teki Faaliyetleri

Siirt Mebusu Kadri Bey'in, Siirt Mutasarrıflığı'ndan azledilen Münib Bey hakkında Dahiliye Vekâleti'nden sual takriri görüşülmüş ve Dahiliye Vekaleti'ne gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 16, s. 4).

Siirt Mebusu Kadri Bey'in, Siirt Mutasarrıfı Münib Bey hakkında sual takririne Dahiliye Vekili Fethi Bey 01.04.1336 (1920) tarihli birleşimde cevap vermiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 18, s. 463).

Yapılan incelemelerde Mehmet Kadri Bey'in bu dönemde Meclis görüşmelerinde yukarıda yazılı takrir ve takrire verilen cevap dışında herhangi bir faaliyetine rastlanmamıştır.

2.5. Necmettin Bey (Bilgin)

Necmettin Bilgin 1291 (1875) senesinde Siirt'te doğmuştur. Molla Abdulrezzakzade Hacı İsmail Efendi'nin oğlu olup, annesinin adı Fatma Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Siirt İbtidai Mektebi ve Rüştîyesi'nde tamamladıktan sonra Liva

Tahrirat Kalemi'nde aday memur olarak 13 Eylül 1890'da çalışmaya başlamıştır. 13 Kasım 1891 tarihinde Ziraat Bankası'na geçmiş, Haziran 1894 yılında banka memurluğuna atanmış ve bu bankada üç yıl görev yapmıştır. 4 Temmuz 1897 tarihinde Muhasebe Kâtibi olmuştur. 1908 yılının Nisan ayında Sandık Eminliği'ne³⁷ tayin edilmiştir (Çoker, 1995, s. 855).

20 Aralık 1909 tarihinde Ziraat Bankası'ndan ayrılmış, Garzan İlçesi (Halen Yanarsu Bucağı) Mal Müdürü olarak görevlendirilmiştir. 1911 yılının Aralık ayında Siirt Muhasebe Başkâtipliği'ne nakli yapılmıştır. 23 Haziran 1917 tarihinde Bitlis Özel Saymanlık Müdürlüğü'ne getirilmiştir. 16 Mart 1920 tarihinde Siirt'te eski görevine döndüğü sırada TBMM'nin 1'inci Dönemi için yapılan seçimlerde 28 oy alarak milletvekili seçilmiştir. Necmettin Bey 13 Temmuz 1920 tarihinde Meclis'e katılmıştır. Milletvekilliği bu dönemde sona erince yeniden hizmet isteminde bulunması üzerine 12 Eylül 1923 tarihinde Garzan Kaymakamlığı'na atanmıştır. 7 Mayıs 1924 tarihinde Süleymanlı, 8 Temmuz 1925 tarihinde Harran, 9 Mayıs 1928 tarihinde Tavas Kaymakamı olarak görev almıştır. 15 Eylül 1928 tarihinde emekliye ayrılmıştır. 10 Aralık 1933 tarihinde Siirt'te vefat etmiş, Zeviyeye Mezarlığı'nda toprağa verilmiştir. Evli olup altı çocuk babasıdır (İlk Meclis Anketi, 2004, s. 342). Ailesi "*Bilgin*" soyadını almıştır (Çoker, 1995, s. 855).

2.5.1. Necmettin Bilgin'in Meclis'te Aldığı Görevler

01.03.1338 (1922) tarihinde yapılan toplantıda idare amirleri için yapılan oylamada tasnif kuruluna seçilmiştir. Ayrıca aynı tarihli toplantıda Necmettin Efendi İkinci Şube Üyeliği'ne seçilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 18, s. 21). 01.03.1339 (1923) tarihindeki birleşimde Dördüncü Şube Üyeliği'ne seçilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 28, s. 21). Birinci (TBMM Albüm, 1945, s. 159) ve Üçüncü (TBMM Albüm, 1945, s. 161) Kavanini Maliye Encümeninde Üye olarak görev yapmıştır. Necmettin Bey, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu'nda, Birinci Grup'ta yer almıştır (TBMM Albümü, 1945: 248).

Yapılan araştırmalarda Necmettin Bilgin'in, 1'inci Dönem'de, Meclis'te konuşması bulunmamaktadır.

³⁷ Sandık Emni: Hükûmet veznedarlığı (Parlatır vd, 1998, s. 1904).

2.6. Salih Efendi (Atalay)

İmamzade Salih Efendi (Salih Atalay) 1289 (1873) yılında Siirt'te dünyaya gelmiştir. Babasının adı İmamzade Hacı Abdülferit Efendi, annesinin adı Zeynep Hanım'dır. İlk ve orta öğrenimini Siirt'te tamamlamış ve İstanbul'a giderek Fatih Medresesi'nde öğrenim ve eğitimini tamamlamış, bunun neticesinde müderrislik icazeti almıştır. 2 Aralık 1909 tarihinde Siirt Şer'îye Mahkemesi'nde Zabıt Kâtibi olarak devlet hizmetine girmiştir. 8 yıl bu görevi yaptıktan sonra Liva Daimî Encümen Üyeliği'ne seçilmiştir. Salih Bey, Siirt'te İl Genel Meclisi Üyeliği yapmıştır. TBMM'nin 1'inci Dönemi için yapılan seçimlerde 21 oy alarak Siirt'ten milletvekili olarak seçilmiştir. 13 Temmuz 1920 tarihinde Meclis'e katılmıştır (Çoker, 1995, s. 857).

Milletvekilliği sona erdikten sonra memleketine dönerek müderrislik ve imamlık mesleğine devam etmiştir. 28 Mart 1936 tarihinde Dersim Müftülüğü'ne atanmıştır. 5 Ekim 1943 tarihinde ise isteği üzerine Elâzığ Müftülüğü'ne nakli yapılmıştır. Bu görevden 29 Mart 1949 tarihinde emekliye ayrılmıştır. Geri kalan yaşamını din ve hayır işleri ile uğraşarak geçirmiş, 2 Temmuz 1961 yılında Siirt'te vefat etmiştir. Şeyh Süleyman Mezarlığı'nda defnedilmiştir. Salih Bey, Arapça ve Farsça bilmektedir. Evli ve iki çocuk sahibidir (İlk Meclis Anketi, 2004, s. 343).

Veysel Genya, Salih Efendi (Atalay)'nin Birinci Grup listelerinde yer almasına rağmen İkinci Grup Üyesi olarak kaydetmiştir (TBMM Albüm, 1945, s. 249-250). Aynı zamanda Damar (Zamir) Arıkoğlu da 1961 yılında yazmış olduğu "*Hatıralarım*" isimli eserinde Salih Efendi'nin İkinci Grup üyesi olduğunu beyan etmektedir (Çoker, 1975, s. 308). Ahmet Demirel ise Salih Atalay'ın "*Birinci Grup kaydının olduğunu ancak birinci gruptan ayrı olarak bağımsız davranan milletvekili kategorinde değerlendirildiği*" ibaresini kullanmıştır (Demirel, 1995, s. 131-132).

2.6.1. Salih Atalay'ın Meclis'te Aldığı Görevler

01.03.1338 (1922) tarihli birleşimde Salih Efendi Dördüncü Şube Üyeliği'ne seçilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 18, s. 21). 01.03.1339 (1923) tarihli birleşimde ise İkinci Şube Üyeliği'ne seçilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 28, s. 20).

Birinci İçtima Senesi'nde Kadro Encümenliği adı altında Maarif Vekaleti³⁸ Encümeninde çalışmıştır. Şeriye ve Evkaf Encümeni'nde Birinci İçtima Senesi'nde Üye, İkinci İçtima Senesi'nde kâtip olarak vazife yapmıştır (TBMM Albüm, 1945: s. 200, 201). Ayrıca birinci içtima senesinde Bütçenin Tetkiki Zımında Muvazenei Maliye Encümeni'ne seçilmiştir (TBMM Albüm, 1945: 209). İkinci İçtima Senesi'nde Şer'iye Komisyonu'nun sözcülüğünü, üçüncü içtima senesinde ise kâtipliğini yapmıştır. Üçüncü içtima senesinde İrşat Encümeni'nde üye olarak bulunmuştur (TBMM Albüm, 1945, s. 149). Salih Efendi, Anadolu ve Rumeli Müdafaai – Hukuk Grubu'nda, Birinci Grup'ta yer almıştır (TBMM Albümü, 1945, s. 248).

2.6.2. Salih Atalay'ın Meclis'teki Faaliyetleri

2.6.2.1. Teklifleri

20.12.1336 (1920) tarihindeki Meclis Toplantısında Emirberler³⁹ Hakkındaki (2/174) Kanun Teklifi görüşülmüş ve Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s. 428). 04.01.1337 (1921) tarihinde yapılan birleşimde lehte olan Layiha Encümeni mazbatası, Müdafaai Milliye Encümeni'ne gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 7, s. 166). 12.02.1337 (1921) tarihindeki toplantıda ise teklif kabul edilmemiştir. Başkan askerlikle ilgili olan bu teklifi Müdafaai Milliye Vekili⁴⁰ Kozan Mebusu Fevzi (Çakmak) Paşa'nın huzuruna göndermeyi uygun görmüştür (TBMM Z.C., D: 1, C: 8, s. 193).

Doğu Vilayetleri Ağnam⁴¹ Resminin Zamlardan İstisnası Hakkında (2/177) Kanun 20.12.1336 (1920) tarihinde görüşülmüş ve Layiha Encümeni'ne gönderilmesi uygun bulunmuştur (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s. 439). 08.01.1337 (1921) tarihinde Layiha Encümeni'nden gelen mazbatada reddedilen teklif, oylanarak reddedilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 8, s. 217).

Siirt-Musul Yolunun Turku Umumiye Meyanına İthaline Ve 1337 (1921) Senesinde İnşasına Dair Kanun Teklifi (2/243) 12.03.1337 (1921) tarihinde yapılan

³⁸ Maarif Vekaleti: Millî Eğitim Bakanlığı (Özel vd, 2012, s. 1156).

³⁹ Emirber: Emir eri (Özel vd, 2012, s. 536).

⁴⁰ Müdafaai Milliye Vekili: Millî Savunma Bakanı (Parlatır vd, 1998, s. 1564).

⁴¹ Ağnam: 1- (Tekili: Ganem) Koyunlar, keçiler. 2- Hayvanlardan alınan vergi anlamında kullanılan bir tabirdir (Özel vd, 2012, s. 39).

birleşimde Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 9, s. 84). 02.04.1337 (1921) tarihindeki birleşimde teklifle ilgili Layiha Encümeni'nin mazbatası görüşülmüş ve teklifin Layiha Encümeni'nin görüşü doğrultusunda reddedilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 9, s. 304).

Salih Efendi'nin ilmi medreselerin ıslahı hakkında (2/270) teklifi 07.04.1337 (1921) tarihli birleşimde görüşülerek Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., 7.4.1337: s 377). 21.04.1337 (1921) tarihindeki birleşimde ise teklifin Layiha Encümeni'nde uygun görüldüğü belirtilerek Şer'îye Encümeni'ne havalesi uygun görülmüştür (TBMM Z.C., D: 1, C: 10, s. 54).

2.6.2.2. Takrirleri

Siirt Mebusu İmamzade Salih Efendi'nin, Kezir ve Basur suları üzerine köprü inşasına dair takrir görüşülerek Nafia Vekâleti'ne gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 9, s. 280). Bu takrire cevap 09.04.1337 (1921) tarihinde Nafia Vekâleti'nce gönderilmiş ve Vekâlet bu takririn üç ay içinde para ifrazı ve bütçeye konulması için Nafia ve Maliye Encümenleri'ne gönderilmesini istemiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 9, s 431).

Siirt Mebusu Salih Efendi'nin mezuniyetinin(izninin) 23 Nisan tarihine kadar uzatılmasına dair takriri 21.12.1336 (1920) tarihli birleşimde görüşülmüş ve bu mevsimde seçim çevresinin kırk günlük mesafede olduğunu beyan ederek izin istemiştir. Yapılan oylamada Mustafa Salih Efendi'nin mezuniyetinin mart sonuna kadar uzatılması uygun görülmüştür (TBMM Z.C., D: 1, C: 6, s. 461).

Yapılan incelemelerde İmamzade Salih Efendi'nin, Meclis'te 1'inci Dönem'de konuşmasına rastlanmamıştır.

Meclis I. Dönem Siirt Milletvekili İmamzade Salih Efendi (Atalay)'nin, Meclis tutanaklarına göre milletvekilliği süresince, dört adet kanun teklifi ve bir adet takriri (önergesi) olduğu görülmüştür. Meclis faaliyetlerinin içeriği ise, vergi istisnası, askeri konular, imar ve dini ilimler üzerinedir. Siirt-Musul yolunun imarı ile Kezir ve Başur Çayı üzerine köprü inşası dışında Siirt ilinin sorunları ile ilgili çalışması bulunmamaktadır.

İKİNCİ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ

TBMM'nin 2'nci Dönemi olarak anılan ve 1923 yılının Haziran ile Temmuz aylarını kapsayan milletvekili seçimleri 72 ilde yapılmıştır. Bu seçime katılan adayların onaylaması halinde seçimlerde yayınlanan dokuz umde⁴² ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin yerine Halk Fırkası'nın kabul edileceği bildirilmiştir (Aydoğan ve Mahmutoglu, 2013, s. 117).

1923 genel seçimlerine gidilirken Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Mustafa Kemal Paşa, seçim propagandası olarak dokuz maddelik program ve bir görüş adı altında beyanname oluşturulmuştur. Bu seçimlerde en önemli grup Halk Fırkası'dır. Sandık başına giden seçmenlerin daha önce yayınlanan dokuz maddelik⁴³ programı onaylamaları halinde Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin, Halk Fırkası'na dönüşümünü de kabul etmiş olacaktırlar.

Bu iki dereceli mutlak çoğunluk sistemine göre yapılan seçimi Halk Fırkası kazanmış ve bu sayede TBMM'nin ikinci devresi oluşturulmuştur. Halk Fırkası, 1924 yılında CHF (*Cumhuriyet Halk Fırkası*) adını almıştır (Atatürk, 1967, s. 718, 719). 1923 seçimlerinde temel anlamda 1877 tarihli “*İntihab-ı Mebusan Kanunu*” uygulanmıştır (Güven, 2016, s. 97).

2'nci Dönem milletvekili seçimlerine gidilirken, 3 Nisan 1923 tarihinde yapılan birleşimde kabul edilen “*Mebusan Seçimi Kanunu'na denk hususları tayin eden kanun maddeleri*” görüşülmüş ve kabul edilerek bu kanun çerçevesinde seçimlere gidilmiştir. Bu kanuna göre Türkiye tebaasından her yirmi bin nüfusa karşılık gelen bir kişi olmak

⁴² Umde: İlke, prensip (Aydın ve Çakır, 2015, s. 243).

⁴³ Dokuz umde beyanı:

1- Hâkimiyet, kayıtsız, şartsız milletindir. Bu değişmez düsturdur.

2- Kasım 1922 kararıyla saltanat mülğadır. Hukuk hâkimiyet ve hükümrani, gayri kabili terk ve tecezzi ve ferag (terkedilmez, parçalanmaz ve devredilmez) olmak üzere Türkiye halkının mümessili hakikisi olan Büyük Millet Meclisinin şahsiyeti maneviyesinde mündemiçtir.

3- Memlekette emniyet ve asayişin muhafazası en mühim vazifedir.

4- Mahkemelerin süratle adaleti dağıtması temin edilecektir.

5- İktisadi kalkınma temin edilecektir.

6- Halkın askerlik müddeti azaltılacaktır.

7- ihtiyat Zabıtları'nın (Yedek subaylar) istikbali temin edilecektir.

8- Memurlar meselesinin tespit ve ikmalî, halk işlerinin çabuk neticelenmesi.

9- Harap yerlerin sür'atle imarı (Aydemir, 1965, s. 87-88).

üzere seçilir ibaresi bulunmaktadır. Osmanlı Dönemi'nde bu oran elli bin nüfusa karşılık bir milletvekilidir (Olgun, 2011, s. 11).

On sekiz yaşını dolduran her kişinin seçme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte aşağıda meslekleri verilen kişiler ve daire memurlarının seçilme haklarını kullanamayacakları ifade edilmiştir. Birinci seçmen (müntehib-i evvel) ve ikinci seçmen (müntehib-i sani) olabilme şartlarından olan vergi verme zorunluluğu kaldırılmıştır. Vergi verme zorunluluğunun kaldırılması ve on sekiz yaşını dolduranlara seçme hakkının verilmesi düzenlemesi ile seçme ve seçilme hakkının genişlemesi uğurunda önemli bir adım atılmıştır (Yedek, 2018, s. 346).

Merkezi hükümet mensubu olan bütün memurlar (Öğretmenler müstesnadır), jandarma, ümera, subaylar ve askerler, berri, bahri, havai, erkân, ümera, subaylar ile küçük subaylar ve askerler ve askeriye mensupları, savcılar ve bütün hâkimler bulundukları mahalde seçme ve seçilme hakkını kullanabilmeleri, seçime başlamadan bir ay önce istifa etmeleriyle mümkün olacaktır (TBMM Z.C., D: 1, C: 28, s. 322-325).

1923 genel seçimlerinde seçime katılacak adayları grubu namına bizatihi Mustafa Kemal Paşa belirlemiştir (Gözler, 2017, s. 178). 1923 seçimleri haziran ayında başlamış ve temmuz ayı içerisinde de sürmüştür. Bazı vilayetlerde ise ağustos ayına kadar sürdüğü de görülmüştür (Çakan, 1999, s. 51). Seçimler ağustos ayına kadar sürmesine rağmen, sonuçları 28 Haziran 1923 tarihinde Darülfünun Konferans Salonu'nda duyurulmuştur. Buna göre Müdafaa-i Hukuk veya da yeni ismiyle Halk Fırkası adayları büyük bir ekseriyetle milletvekili seçilmişlerdir (Vatan, 29 Haziran 1923, s. 1). Bu Meclis'e 287 milletvekili katılırken, Siirt'ten iki milletvekili Meclis'e girmiştir. Bunlar Halil Hulki Aydın ve Mahmut Soydan'dır. Halil Hulki Bey 1'inci Dönem'de de milletvekili iken, Murat Soydan 2'nci Dönem'de ilk kez seçilmiştir.

Ayrıca Meclis'in 2'nci Dönemi devam ederken, 13.02.1925 tarihinde patlak veren Şeyh Sait Ayaklanması'nı kontrol altına almak amacıyla 04.03.1925 tarihinde TBMM "*Takrir-i Sükûn Kanunu*" çıkarmıştır (T.C. Resmi Gazete, 1925, 4 Mart, Sayı: 87). Takrir-i Sükûn'a göre devletin tehdit olarak algıladığı girişimleri ve yayınları yasaklama yetkisi iki yıllığına hükümete verilmiştir (Kaş, 2011, s. 74-75). Bu kanunun verdiği yetki ile ülkenin doğusundaki şehirlerde sıkıyönetim ilan edilmiş, yakın zamanda kapatılan İstiklâl Mahkemeleri yeniden kurulmuş, muhalif basına yönelik

baskılar artırılmış, yine aynı yıl Meclis'in tek muhalefet partisi “*Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını*” kapatılmıştır (Özcan, 2011, s. 50). Bu durum Meclis'i kısmen de olsa işlevsiz hale getirecek ve bir nevi onay makamı konumuna getirecektir (Kaş, 2011, s. 74-75). Haliyle, ülkedeki siyasi korku iklimi sonraki dönemlerde de Meclis çalışmalarını büyük ölçüde sınırlandıracaktır (Doğan, 2018, s. 303-304).

3. II. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1923-1927)

3.1. Halil Hulki Aydın

Halil Hulki Aydın'ın özgeçmişi bir önceki bölümde verilmiştir. 12.08.1923 tarihinde mazbatasını onaylanmıştır (Öztürk, 1975, s. 689). Halil Hulki Aydın, Birinci İctima Senesi'nde İkinci Şube'de görev yapmıştır (TBMM Z.C., D: 2, C: 7, s. 13). İkinci İctima Senesi'nde de aynı şubede görevine devam etmiştir (TBMM Z.C., 1.3.1340: s 13). İkinci İctima Senesi'nde tekrar yapılan seçimle, Halil Hulki Aydın Birinci Şube'ye Üye olmuştur (TBMM Z.C., D: 2, C: 3, s. 8). Üçüncü İctima Senesi'nde (TBMM Z.C., D: 2, C: 3, s. 13) ve Dördüncü İctima Senesi'nde (TBMM Z.C., D: 2, C: 3, s. 8) İkinci Şube'de görev yapmıştır.

3.1.1. Halil Hulki Bey'in Meclis'te Aldığı Görevler

Halil Hulki Bey, Evkaf, Diyanet, İstida ve Umuru Diyaniye Komisyonları'nda çalışmıştır (Öztürk, 1975, s. 689).

3.1.2. Halil Hulki Aydın'ın Meclis'teki Faaliyetleri

3.1.2.1. Teklifleri

Halil Hulki Aydın'ın, Bilumum Ceraim Erbabının (Suçlular) Affı Hakkında Kanun Teklifi Layiha Encümeni'ne gönderilmiştir. 07.02.1340 (1924) tarihinde yapılan birleşimde Layiha Encümeni'nin müzakereye değer olmadığına dair mazbatasını

okutulmuştur. Layiha Encümeni mazbatası oylanarak kabul edilmiş ve kanun teklifi reddedilmiştir

Şeriye Vekâleti'nden Musaddak İcazetnameyi Malik Olmayanların İlmi Kisveyi Labis Olmamaları Hakkında Kanun Teklifi Layiha Encümeni mazbatası doğrultusunda Şer'îye Encümeni'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 5, s. 634-636).

Halil Hulki Efendi ve arkadaşlarının Şeriye Ve Evkaf Ve Erkanı Harbiye Vekâletleri'nin İlgasına Dair Kanun Teklifi'nin encümenlere havale edilmeden doğrudan görüşülmesi oylanmış ve kabul edilerek görüşmelerine başlanmıştır. Yapılan görüşmeler çerçevesinde kanun teklifi kabul edilmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 7, s. 21-24).

Halil Hulki Efendi ve arkadaşlarının Bitlis Ve Genç Vilayetlerinin Lağvı Ve Muş Vilayeti Teşkiline Dair Kanun Teklifi görüşülmüş ve Layiha Encümeni'ne havalesi yapılmıştır (TBMM Z.C., D: 2, C: 7, s. 199). 12.03.1340 (1924) tarihinde yapılan birleşimde kanun teklifi tekrar gündeme gelmiş, Layiha Encümeni'nin müzakere edilebilir görüşü dahilinde Dahiliye Encümeni'ne gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 7, s. 329). Dahiliye Encümeni'nin ret görüşünde olduğu kanun teklifi 24.03.1340 (1924) tarihli birleşimde görüşülerek reddedilmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 7/1, s. 1018).

Halil Hulki Efendi ve arkadaşlarının İstanbul'da Asılarak İdam Olunan Urfa Mutasarrıfı Sabıkı Nusret Bey Ailesine Hidematı Vataniye Tertibinden Altmış Lira Maaş Tahsisi Hakkında Kanun Teklifi Layiha Encümeni'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 7/1, s. 835). Layiha Encümeni'nin müzakere edilebilir görüşü dahilinde kanun teklifi Muvazenei Maliye Encümeni'ne gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 7/1, s. 647).

3.1.2.2. Takrirleri

Halil Hulki Efendi ve arkadaşlarının Diyarbakır-Muş ve Erzurum-Hınıs yollarının inşasına dair takriri ruznameye alınmıştır (TBMM Z.C., D: 2, C: 2, s. 430).

Belediye varidatı müsait olmayan mahallerde idarei hususiyelerce eczahaneler küşadına dair takriri İcra Vekilleri Heyeti Riyaseti'ne gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 2, s. 588).

Halil Hulki Efendi'nin, Siirt vilayeti dahilinde yetişen mazı ve kitre mahsulünün Hazine'ye müteallik varidatı öşriyesinin bir sureti salimede cibayeti temenniyatına dair takriri Başvekalet'e gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 5, s. 286).

Siirt havalisindeki bazı köy ve mevaki isimlerinin tebdiline dair takriri Başvekalete gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 1, C: 5, s. 373).

Diyanet İşleri Encümeni'nde bulunan ve Seriyeye Vekâleti'nden musaddak icazetnameye malik olmayanların ilmî kisveyi labis olmamalarına mütedair olan teklifinin Nizamnamei Dahilinin olbaptaki sarahaatı mucibince doğrudan doğruya ruznameye alınmasına dair takriri görüşülmüş ve ilmi kıyafetlerin ancak şeriata layık müsait kimselere hasrına dair geçen seneden beri encümenlerde bekleyen takririnin, Diyanet İşleri Encümeni'nden istenerek ruznameye eklenmesini teklif etmiştir. Yapılan müzakere sonucunda takririn doğrudan ruznameye alınması kabul edilmemiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 15, s. 62).

Meclis II. Dönem Siirt Milletvekili Halil Hulki Aydın, Meclis tutanaklarına göre milletvekilliği süresince, bir kez söz almış, beş adet kanun teklifi ve beş adet takriri (önerge) olduğu tespit edilmiştir. Meclis faaliyetlerinin içeriğinde, Halil Hulki Efendi'nin din adamı olması münasebetiyle şer-i konular ve Siirt idari yapısı ile imar, tarım işleri bulunmaktadır. Ülke gündemi ile ilgili konular üzerinde de faaliyetleri mevcuttur.

3.2. Mahmut Soydan

1299 (1883) yılında Siirt'te doğmuştur. Babasının adı Mehmet Rüştü, annesinin adı Emine'dir. Evli ve üç çocuk babasıdır. 1905 yılında Harp Okulu'nu bitirmiştir. 1908 yılının başlarında Manastır Fırkası Kurmaylığı'na atanmıştır. Manastır ve Kosova'nın değişik yerlerinde Nizamiye birlikleri ile eşkıya takibi yapmıştır. 1909 yılının Nisan ayında, 31 Mart olaylarının neticelenmesinden sonra Selanik'e gönderilmiş olan Sultan Abdülhamit'in muhafız subaylığını yapmıştır. Balkan Savaşı'na

kadar bu vazifeyi yürütmüştür. 1913 yılında Sultan Abdülhamit'in Beylerbeyi Sarayı'na getirilmesinden sonra aynı görev ile İstanbul'a dönmüştür. Muhafız subaylığının yanında Sultan Abdülhamit'in oğlu Abit Efendi'nin eğitimini üstlenmiştir. Daha sonra İhlamur Köşkü'ndeki Şehzadeler Okulu'nda görev yapmıştır. 1920 yılının Nisan ayında Anadolu'ya geçmiş ve Gazi Paşa'nın refakat subaylığını üstlenmiştir. Son rütbesi binbaşı idi. Arapça, Almanca ve Fransızca bilmektedir (TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal, Sicil No: 614, Dosya No: 53).

Hâkimiyeti Milliye gazetesinin müdürlüğünü ve başyazarlığını yapmıştır. TBMM Riyaseti refakatinde subay olarak görev yaparken TBMM 2'nci Dönem seçimlerinde 153 oy alıp Siirt'ten milletvekili seçilmiştir. 11 Ağustos tarihinde Meclis'e katılmıştır. 12.08.1923 tarihinde mazbatasını onaylanmıştır. Muhabbeti Vataniye isminde Mahmut Nedim imzasıyla yayınlanan bir eseri bulunmaktadır. İş Bankası'nın kurucuları arasında yer almaktadır. Aynı zamanda Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı yapmıştır. Yönetim Kurulu Başkanlığı 1936 yılına kadar devam etmiştir. 03.12.1936 yılında vefat etmiştir (Öztürk, 1975, s. 690-691).

3.2.1. Mahmut Soydan'ın Meclis'te Aldığı Görevler

Mahmut Soydan 2'nci Dönem, Birinci İçtima Senesi'nde Beşinci Şube'de görev yapmıştır (TBMM Z.C., D: 2, C: 1, s. 6). İkinci İçtima Senesi'nde, Üçüncü Şube'de görevine devam etmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 7, s. 14). İkinci İçtima Senesinde tekrar yapılan seçimlerde Mahmut Bey, Üçüncü Şube'ye seçilmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 7, s. 9). Üçüncü (TBMM Z.C., D: 2, C: 15, s. 15) ve Dördüncü (TBMM Z.C., D: 2, C: 27, s. 15) İçtima Seneleri'nde Beşinci Şube'de görev yapmıştır.

Hariciye, Millî Müdafaa ve Kanuni Esasi Komisyonları'nda çalıştı. 13 Ağustos 1923 yılında 177 oy alarak Başkanlık Divanı'na seçildi. Meclis adına, İstanbul, Adana ve Edirne'nin kurtuluş törenlerine katılan heyette yer aldı (Öztürk, 1975, s. 691).

3.2.2. Mahmut Soydan'ın Meclis'teki Faaliyetleri

3.2.2.1. Takrirleri

İstanbul Şehremaneti⁴⁴ Kanunu'nun, Ankara'da tatbikine dair olan kanun layihasının diğer maddeleri müstacaleye takdimen müzakeresi hakkında kanun layihası 13.02.1340 (1924) tarihli birleşimde Mahmud Bey'in Ankara'da imar için hükümet tarafından yapılacak iptidai istihzarat ve taahhüdat için ruznamenin müstecel mevaddı arasında bulunan Ankara Şehremaneti kanun layihasının bir an önce çıkarılması lüzumu üzerine kanun layihasının bir an önce görüşülmesini teklif etmesi üzerine Lütfi Fikri Bey ve arkadaşlarının vermiş oldukları Ankara Şehremaneti ile ilgili kanundan sonra görüşülmesi kabul edilmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 5, s. 799). Ancak Ankara Şehremaneti kanunundan sonra görüşülmemiştir.

Malul Gazilerin Tekel Karlarından Yararlanmalarını Temin Eden Kanun Teklifi'nin görüşülmesine dair tavrının hemen görüşülmesine dair teklifi okunmuş ve kabul edilmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 6, s. 191). Ancak bu kanun layihası ile ilgili görüşmeye rastlanamamıştır.

3.2.2.2. Konuşmaları

Mahmut Soydan, Ağnam Sayım Kanunu Lâyihası Ve Teklifleri hakkında söz alarak, *“Evelce bir bölük asker gelirdi, memleketin eşrafı gelirdi, Jandarma gelirdi ve köyde ağnamın tahsilini başaramazdı. Birbirlerini kırarlardı. Muhtar ağnam tahsil edemez, devletin malına yazık olur, mahvolur, bir ağnam ile bir aşar kaldı ki bunlar da mahvolacaktır, ben bu kadar söylerim.”* ifadesini kullanmıştır (TBMM Z.C., D: 2, C: 5, s. 658).

Mahmut Soydan, İstanbul Şehremaneti Kanunu'nun Ankara'da tatbikine mütedair olan kanun layihasının acele müzakeresine dair tavrı sebebiyle söz alarak, *“Ankara'nın imarının devlet meselesi olduğunu, bu nedenle Ankara'da yapılacak faaliyetlerin Cumhuriyetimizin, Anadolu'yu imar etmeye azimkar olduğunu”* söylemiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 5, s. 798-799).

Mahmut Bey, Malulini Guzatın Beyiye İnhisarından Sureti İstifadelerini Temin Eden Teklifi Kanuni'sinin müstacelen müzakeresine dair söz alarak, malul gaziler hakkında Meclis'in her zaman şefkat hissi duyduğunu söylemiştir. *“Ruzname'deki*

⁴⁴ Şehremanet: Belediye (Özel vd, 2012, s. 1612).

Beyiye İnhisarından malul gazilerin idaresinin temini istenmektedir. Bu kanunun acele olarak görüşülmesi gerektiğini” ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 2, C: 6, s. 191).

Teşkilâtı Esasiye hakkında Kanunu Esasi Encümeni teklif ve mazbatası münasebetiyle söz alan Mahmut Bey, ondokuzuncu maddenin⁴⁵ değiştirilmesini teklif etmiştir. Bu teklif, tatil sırasında Reisicumhur lüzum görürse Meclis’i toplantıya davet edebileceği gibi, üyelerden beşte biri tarafından talep olursa Meclis Reisi de Meclis’i içtimaya davet edebilir şeklindedir (TBMM Z.C., D: 2, C: 7/1, s. 985).

Meclis II. Dönem Siirt Milletvekili Mahmut Soydan, Meclis tutanaklarına göre milletvekilliği süresince, altı defa söz almış ve çeşitli konuşmalar yapmıştır. İki adet takrir (önergesi) olduğu görülmüştür. Meclis faaliyetlerinin içeriğinde ise, Bütçe Kanunu ve vergi kanun görüşmeleri üzerine olmuştur. Siirt ile ilgili hiçbir çalışması bulunmamaktadır.

⁴⁵ **Madde 19.** Tâtil esnasında Reisicumhûr veya Meclis Reisi lüzûm görürse Meclisi içtimâa dâvet edebileceği gibi âzâdan beşte biri tarafından talep vukû bulursa Meclis Reisi dahi Meclisi içtimâa dâvet eder.

ÜÇÜNCÜ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ

1921 Anayasası (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu), 491 sayılı ve 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun Meclis'çe kabulüne kadar yürürlükte kaldı (Kaynar, 2016, s. 301). 1924 Anayasası'nın on üçüncü maddesinde bulunan; *“Büyük Millet Meclisinin intihabı⁴⁶ dört senede bir kere icra olunur”* (Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 20.04.1340 (1924)) ibaresine dayanılarak TBMM'nin çalışma süresi dört yıla çıkarılmış ve 1927 yılı genel seçimlerine gidilmiştir (Teşkilatı Esasiye Kanunu, 1924). Seçim sonuçlarına bakıldığında, beklenen sonuç olduğu gazetelere kadar yansımıştır. Her ne kadar kimi bölgelerde bağımsız adaylar seçime girmiş ise de seçmenlerin CHF (Cumhuriyet Halk Fırkası), dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'yı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. (Ünal, 2012, s. 250). Altmış üç seçim bölgesinden aday olan CHF adayları milletvekili seçilmiştir (Öztürk, 1975, s. 36).). Seçimde 316 milletvekili Meclis'e girmeye hak kazanmıştır. Seçime katılım oranı %23 olarak gerçekleşmiştir. Seçim sonucunda oluşan Meclis, 1 Kasım 1927 ile 26 Mart 1931 tarihleri arasında 3 yıl 7 ay 19 gün faaliyet göstermiştir (Olgun, 2011, s. 13-14).

Bu dönemde seçilen milletvekilleri, bir önceki dönemde de görev yapmışlardır. Halil Hulki Aydın 1'inci ve 2'nci Dönem'de milletvekili olarak Meclis'te görev yaparken, Murat Soydan ise 2'nci Dönem'de milletvekilliği yapmıştır.

4. III. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1927-1931

4.1. Halil Hulki Aydın

Halil Hulki Aydın, 3'üncü Dönem'de Meclis'te görev almamış ve bununla birlikte hiçbir faaliyette de bulunmamıştır. Özgeçmişi önceki bölümlerde mevcuttur.

1927 seçimlerinde 182 oy alarak milletvekili seçilmiştir (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 376). 1 Kasım 1927 tarihinde Meclis'e katılmış ve 14 Kasım 1927 tarihinde mazbatasını onaylanmıştır (TBMM Z.C., D: 3, C: 1, s. 29).

⁴⁶ İntihap: Seçim (Parlatır vd, 1998, s. 1092).

4.2. Mahmut Soydan

Mahmut Soydan'ın özgeçmişi daha önceki bölümlerde verilmiştir. Ayrıca yapılan incelemede Meclis'in bu döneminde herhangi bir görev aldığına dair bilgiye rastlanmamıştır.

Mahmut Soydan, 3'üncü Dönem seçimlerinde 182 oy alarak milletvekili olarak Meclis'e girmeye hak kazanmıştır (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 376). 1 Kasım 1927 tarihinde Meclis'e katılmış, 14 Kasım 1927 tarihinde mazbatasını onaylanmıştır (TBMM Z.C., D: 3, C: 1, s. 29).

Mahmut Bey bu dönemde gazetelere makaleler yazmıştır. Milliyet gazetesinde “*Yeni Türkiye*” başlıklı yazısında gündemi değerlendirmiş (Milliyet, 10.9.1928), Hakimiyet-i Milliye gazetesinde Emr-i Vaki isimli makalesinde ise yeni Türk harfleri teşebbüsünde başarılı olmanın gurur meselesi olduğunu yazmıştır (Hakimiyeti Milliye, 18.9.1928). O dönem Hakimiyet-i Milliye gazetesi harf inkılabının ülkeyi yarım asır ileriye taşıyacağını belirtmektedir. Eski Osmanlıca yazının Türk ulusuyla çağdaş dünya arasında derin bir uçurum yarattığını ifade etmektedir (Acar, 2012, s. 8). Ayrıca bu gazetelerde yazılarına devam etmiştir.

4.2.1. Mahmut Soydan'ın Meclis'teki Faaliyetleri

Başvekil İsmet Paşa'nın teşkil ettiği yeni kabinenin programı sebebiyle söz almış ve Başvekil'in hükümet programını izah ettiğini söylemiştir. Bu programda halka emniyet veren, adalet tesisini öngören, memlekete refah yolunu açacak birçok planın bulunduğunu ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 3, C: 21, s. 51).

Meclis III. Dönem Siirt Milletvekili Mahmut Soydan, Meclis tutanaklarına göre milletvekilliği süresince yalnızca bir defa söz almış, Başvekil İsmet İnönü'nün hükümet programını övmüştür. Siirt ili ile alakalı hiçbir çalışması veya faaliyeti olmamıştır.

DÖRDÜNCÜ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ

5 Mart 1931 tarihinde yapılan birleşimde 270 oy ile TBMM'nin 4'üncü Dönemi için seçim kararı alınmıştır. 19 Nisan 1931 tarihinde Dahiliye Vekaleti seçimlerin 24 Nisan 1932 tarihinde başlayacağını duyurmuştur (Bilgi, 2019, s. 89).

24 Nisan 1931 tarihinde yapılan seçimlerin sonucunda CHF'nin göstermiş olduğu 287 aday, listede de bulunduğu gibi seçilmiş, bağımsız adaylarla birlikte milletvekili sayısı 307 olmuştur. On milletvekilliği ise boş kalmıştır (Çoker, 1996, s. 43).

5. IV. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1931-1935

5.1. Halil Hulki Aydın

Halil Hulki Aydın'ın özgeçmişi birinci bölümde verilmiştir. Meclis'in bu döneminde herhangi bir görevi bulunmamaktadır. Milletvekili'nin Meclis'te herhangi bir konuşmasına da rastlanmamıştır. Halil Hulki Bey, 4'üncü Dönem seçimlerinde 214 oy alarak Meclis'e girmeye hak kazanmıştır (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 614). 4 Mayıs 1931 tarihinde Meclise katılmış, dördüncü toplantı yılında Dilekçe Komisyonu'nda üye olarak görev yapmıştır (Çoker, 1975, s. 513).

5.2. Mahmut Soydan

Mustafa Soydan'ın özgeçmişi birinci bölümde verilmiştir. Meclis'in bu döneminde herhangi bir görevi ve konuşmasına rastlanmamıştır. Mahmut Soydan, 4'üncü Dönem seçimlerinde 214 oy alarak Meclis'e girmeye hak kazanmıştır (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 376).

Mahmut Bey TBMM'de, Hariciye Encümeni'nde olağanüstü toplantı yılında sözcü, 1, 2 ve 3'üncü Dönem'de başkan olarak görev yapmıştır (Çoker, 1975, s. 63).

Ayrıca 29.4.1933 tarihinde Mahmut Bey'in teşrii masuniyetinin⁴⁷ kaldırılması istemi Meclis'te görüşülmüştür (TBMM Z.C., D: 4, C: 14, s. 141). Dokunulmazlığının kaldırılmasına sebep olay ise Başvekaletin 3/144 sayılı tezkeresinde;

“İstanbulda çıkan Poletika gazetesinin 27 Haziran 1930 tarihli nüshasında “bir rum tüccarına siyah el cemiyetinden bir tehdit mektubu” başlığı altında intişar eden yazı ile haysiyet ve namusuna tecavüz edildiği” şeklinde dile bildirilmiştir (TBMM Z.C., D: 4, C: 14, s. 137).

Dokunulmazlık fezlekesinde isnat olunan suçlar Teşkilâtı Esasiye Kanunu'nun oniki ve yirmiyedinci maddelerinde yazılı suçlar haricinde olduğundan dokunulmazlığının kaldırılmasına gerek görülmemiştir (T.C Resmî Gazete, 1933, 4 Mayıs, Sayı: 2392, s. 1).

⁴⁷ Teşrii Masuniyet: Yasama Dokunulmazlığı (Aydın ve Çakır, 2015, s. 237).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BEŞİNCİ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ

CHF 1934 yılında milletvekilliği için erken seçim kararı almıştır. Bu seçimlerde müntehib-i sani (ikinci seçmen) seçimleri ocak ayında başlamıştır. Milletvekili seçimleri ise 8 Şubat 1935 tarihinde yapılmıştır (Akdağ, 2014, s. 258).

Mayıs 1935 tarihinde yapılan dördüncü kurultayda CHF, CHP adını almıştır. Bu dönem içerisinde milletvekilleri için “saylav”⁴⁸, meclis için ise “kamutay” kelimeleri bir süreliğine kullanıldı (Akman, 2020, s. 17). Kullanım nedeni olarak, o dönem yoğun olarak devam eden “Türkçeleştirme” çalışmaları ve Farsça ile Arapça kelimelerin Türkçe’den arındırılması politikaları siyasi çevrelerde de etkisini göstermiştir (Akdağ, 2014, s. 258). Bu çerçevede Atatürk, 1 Kasım 1934 ve 1 Mart 1935’teki Meclis açılış konuşmaları ve çeşitli toplantılarda yaptığı birçok konuşmasında bu tip yeni kelimeler kullanmıştır (Tekin, 1988, s. 1035).

Atatürk’ün talimatıyla 1935 yılında doğu illerine bir seyahat gerçekleştiren dönemin Başbakanı İsmet İnönü, Siirt’i de ziyaret etmiştir. Daha sonra rapora dönüştüreceği, Siirt’i “*Türklüğe hevesli bir Arap şehri*” diye nitelendireceği gezisini izah etmek üzere İstanbul’a gitmiş ve orada Mustafa Kemal’in tasvipkar olduğunu ve sevindiğini bildirmiştir (BCA, 30-10-0-0/13-75-34). Meclis’in ilerleyen dönemlerinde İsmet İnönü’nün şark raporu, Siirt üzerindeki etkilerini Türkçe okuma-yazma bağlamında Halkevleri aracılığıyla hissettirecektir (BCA, 490-1-0-0/512-2058-2).

Kadınların seçme ve seçilme hakkını kazandıktan sonra katıldıkları ilk seçimlerde 17 kadın milletvekili Meclis’e girmiştir. 8 Şubat 1935 tarihinde yapılan seçimlere İstanbul, Ankara ve İzmir genelinde %80 katılım olurken, kadınların katılımı ise %48’i bulmuştur. Bu oran erkek seçmenlerden daha fazladır. (Kalender, 2006, s. 26).

⁴⁸ Türkçe’de türetilen “saylav” yani milletvekili kelimesi “saylama, saylayış” anlamına gelir. Bu da “seçme, seçim, seçiş” demektir. Ancak Türkçe’de bu kelimeye “seçilen” manası verilmiştir (Bulak, 2013, s.72).

CHP'nin aday listeleri Mustafa Kemal Atatürk tarafından belirlenmiş ve açıklanmıştır. (Akman, 2020, s. 17). Yapılan seçimlerin sonucunda 381 erkek milletvekili %95,5 temsil oranı ve 17 kadın milletvekili %4,5 temsil oranı ile TBMM'ye girmiştir (TÜİK, 2012, s. 5).

6. V. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1935-1939

6.1. Halil Hulki Aydın

Halil Hulki Aydın'ın özgeçmişi birinci bölümde verilmiştir. Meclis'in bu döneminde herhangi bir görevi bulunmamaktadır. Ayrıca Meclis'te herhangi bir faaliyetine ve konuşmasına da rastlanmamıştır. Halil Hulki Bey, 5'inci Dönem seçimlerinde 308 oy alarak Meclis'e girmeye hak kazanmıştır (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 376).

Halil Hulki Aydın, 5'inci Dönemde 1 Mart 1935 tarihinde Meclis'e katılmıştır. 7 Mart 1935 tarihinde tutanağı onaylanmıştır (TBMM Z.C., D: 5, C: 1, s. 22). Ayrıca Arzuhal Encümeni Üyeli'ği yapmıştır (Güneş, 1975, s. 651).

6.2. Naki Bekmen (Nakiddin Bekmen)

Yanya'da 1307 (1891) tarihinde doğan Naki Bekmen'in baba adı Aliko, anne adı Behiye'dir. İstanbul'da, Halkalı Yüksek Ziraat Mektebi'ni birincilikle bitirdikten sonra bilgi ve ihtisasının tevsii için hükümetçe Almanya'ya gönderilmiştir. Almanya'da üç sene kadar Zirai Kimya üzerine ihtisas yapıp yurda dönmüştür. İstanbul'da Yüksek Orman Mektebi ile Halkalı Yüksek Ziraat Mektepleri'nin Zirai Kimya Öğretmenlikleri'ne tayin edilmiştir. Aynı zamanda İstanbul'da, Kabataş Lisesi ve Kız Muallim Mektepleri'nde öğretmenlik yaparak binlerce öğrenci yetiştirmiştir (TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 991).

Orta mekteplerde ve liselerde okutulmak üzere Maarif Vekaleti tarafından kabul edilerek basılmış on altı adet Kimya kitabı yazmıştır. Bu kitapların her birinde binlerce nüsha olmak üzere birçok kere basılmıştır. Bu suretle yüzbinlerce gencin bilgisinin

artmasına hizmet etmiştir. Dört sene Ankara’da Ziraat Umum Müdürlüğü yaparak memleketin ziraat işlerinin düzeltilmesine çalışmıştır. Beş sene Ziraat Vekâleti Teftiş Heyeti Reisi olarak vazife yaptıktan sonra iki sene Ziraat Vekâleti Müsteşarlığı’nı üstlenmiştir. Bu şekilde 12 senesi öğretmenlik, 4 senesi Ziraat Umum müdürlüğü, 5 senesi Ziraat Vekâleti Teftiş heyeti Reisliği ve 2 senesi Ziraat Vekâleti Müsteşarlığı olmak üzere devlet hizmetlerinde 23 yıldan fazla temiz bir sicil ile vazifesini yapmıştır.

Siirt Milletvekili iken vefat eden İsmail Müştak Mayakon’un boş kalan koltuğuna Ziraat Vekaleti Müsteşarı iken 21 Kasım 1938 tarihinde CHP adayı olarak Siirt Milletvekilliği’ne seçilmiştir (BCA, 30-10-0-0/75-497-12). 240 oy alarak seçilen Naki Bekmen (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 991), 31.12.1938 tarihinde mazbatasını alarak, 01.01.1939 tarihinde Meclise iltihak etmiştir. Evli ve bir çocuğu vardır (Tercüme-i Hal, Sicil No: 991).

Yapılan incelemelerde Naki Bekmen’in, Meclis’te herhangi bir görevi ve konuşması bulunmamaktadır (Güneş, 1975, s. 659).

6.3. Mehmet Ali Kurtoğlu

1881 yılında Taşköprü’de doğmuştur. Babası Hasan Tahsin, annesi Zehra Hanım’dır. Arapça bilmektedir (TBMM Arşivi, Hal Tercümesi, Sicil No: 992).

1318 (1902) yılının Mart ayında Harbiye Mektebi’ni piyade mülazım⁴⁹ sani olarak bitirmiştir. Yemen ve Hicaz’a gitmiştir. Birinci mülazım olarak İnebolu’ya dönmüştür. 1327 (1911) yılında Ayancık Şubesi’ne yüzbaşı olarak tayin edilmiştir. 1328 (1912) yılında Balkan Harbi’ne, 1330 (1914) Çanakkale Muharebe’sine ondördüncü fırka ile katılmıştır. Aynı fırkanın Onikinci Alayı ile, Hicaz sefer kuvvetlerine dahil olmuştur. Oradan İngiliz’lere esir düşmüştür. Esaretten sonra Anadolu’ya geçerek Atatürk’ün sancağı altında mevki almıştır (TBMM Arşivi, Hal Tercümesi, Sicil No: 992).

1941 yılında Kuleli Askerî Lisesi Müdür Muavinliği’ne binbaşı olarak tayin edilmiştir. Kendiliğinden vaki binbaşılıktan emekliliğine kadar o büyük sancak altında

⁴⁹ Mülazım: Teğmen (Özel vd, 2012, s. 1248).

çalışmıştır. 17.01.1937 tarihli ara seçim mazbatasına göre toplam 264 oy alarak (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 992) 25.01.1937 yılında Meclis'e girmeye hak kazanmıştır. Evli ve üç çocuk sahibidir (Tercümei Hal, Sicil No: 992).

Siirt Milletvekili iken vefat eden Mahmut Soydan'ın yerine Siirt Milletvekili olarak seçilmiştir (BCA, 30-10-0-0/75-495-11).

Yapılan incelemede Mehmet Ali Kurtoglu'nun Meclis'te herhangi bir konuşması veya faaliyeti bulunmamaktadır. 3 Mayıs 1935 tarihinde seçim tutanağı onaylanan Mehmet Ali Kurtoglu, Arzuhal Encümen'i Üyeliği'nde bulunmuştur. 19 Şubat 1954'te vefat etmiştir (Güneş, 1975, s. 655).

6.4. İsmail Müştak Mayakon

1298 (1882) yılında Yenişehir (Larissa-Teselya-Yunanistan)'de doğmuştur. Babasının adı Ataullah, annesinin adı Haşime'dir. Eşinin adı Sadiye Hanım'dır. İlk ve orta eğitimini Halep'te yapmıştır. 1313 (1897) yılında İstanbul'a gelerek yarışmayla Mülkiye Mektebi'ne girmiştir. 1317 (1901) yılında bu okuldan mezun olarak Dâhiliye Nezareti Mektubi Kalemi'ne müsevvid⁵⁰ olarak tayin edilmiştir. Bu işte altı ay çalıştıktan sonra Mabeyn⁵¹ Katipliği'ne alınmıştır. Meşrutiyet'in ilanına kadar bu vazifeyi sürdürmüştür. 1908 yılında Meclisi Ayan Umum Katipliği'ne tayin olunmuş, burada birkaç sene çalıştıktan sonra Sadaret Mektupçuluğu'na getirilmiştir. Az bir süre çalıştıktan sonra bu vazifeden istifa ederek tekrar Ayan Meclisi Umumi Katipliği'nde işe başlamıştır. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın aralık ayının ilk gününde hükümeti ele geçirmesiyle birlikte memuriyetten azledilmiş, ancak kısa bir süre sonra görevine iade edilmiştir. Müzakerenin başlangıcında Damat Ferit Paşa tarafından azledilerek, hapis cezasına çarptırıldı ve Malta'ya sürgüne gönderilmiştir. Bu olay memuriyet hayatının bitmesine neden olmuştur. Dana sonra bir süre gazetecilik, bir müddet de ticaret ile uğraşmıştır (Tercümei Hal, Sicil No: 993).

08.02.1935 tarihli seçim mazbata tutanağına göre toplam 308 oy almıştır (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 993). İsmail Müştak Mayakon, 01.03.1935

⁵⁰ Musevvid: 1-Müsvedde yapan, ilk nüshaları yazan, temize çekilecek olan yazıyı yazan. 2-Resmi dairede kâtip. 3-Müsveddeyi yazan (Parlatır vd, 1998, s. 1613).

⁵¹ Mabeyin: Padişah Sarayı (Parlatır vd, 1998, s. 1478).

tarihinde Meclis’e iltihak etmiştir (Tercümei Hal, Sicil No: 993, Dosya No: 48). 7 Mart 1935 tarihinde tutanağı onaylanmıştır. Dahiliye Encümeni Üyeliği ve Katipliği yapmıştır (Güneş, 1975, s. 652).

1938 yılında hastalığının tedavisi için gittiği Paris’te, 09.10.1938’de öldü (TBMM Z.C., D: 5, C: 28, s. 2; BCA, 30-10-0-0/75-496–11). İstanbul’da Zincirlikuyu Mezarlığı’nda defnedildi. Vefatı üzerine Siirt Milletvekilliği’ne Naki Berkmen seçilmiştir (BCA, 30-10-0-0/75-497–12). Fransızca ve Arapça dillerine hakim olan İsmail Müştak Mayakon, Muhiddin (Birgen) ile Maxim Gorki’nin “*Ana*” (1911), Emile Zola’nın “*Assomoir*” (1923), Anatole France’ın “*İlâhlar Kana Susamış*” (1924), Eugene Pierre’in “*Mufasssal Hukuk-ı Esasiye*” (1926-1927) isimli eserlerini Türkçe’ye çevirmiştir (Güneş, 1975, s. 653).

Yapılan araştırmada İsmail Müştak Mayakon’un, Meclis’te bu dönemde herhangi bir görevi bulunmamaktadır.

6.4.1. İsmail Müştak Mayakon’un Meclis’teki Faaliyetleri

6.4.2. Konuşmaları

Denizbank Kanunu sebebiyle söz alan İsmail Müştak Mayakon, müzakere başlangıcında Sadri Maksudi’nin kanunun ve müessesenin isminin Türk gramer kaidelerine uygun olmadığını söylediğini ifade etmiştir. Bu suretle Sümerbank ismini de aynı mantıkla uygun olmadığını söylemeye çalıştığını anlatmıştır. Bütçe Encümeni’ne havale edilen bu takririn, bir karar verilmek üzere Meclis’in yüksek huzuruna geldiğini ifade etmiştir. Sadri Maksudi’nin gramerci değil hukukçu olduğunu söylemekle birlikte Etibank, Denizbank gibi isimlerin gramer bakımından kaidelere uygun olduğunu savunmuştur. İsmail Müştak Mayakon, “*İş Bankası, Merkez Bankası, Ziraat Bankası isimlerine gelince, bunların isimlerinin böyle olması ve böyle kalmaları gramere uygundur. Bunların isimleri Türkiye İş Bankası, Cumhuriyet Merkez Bankası, Türkiye Ziraat Bankası’dır, böyle olmasaydı onlara da İşbank, Merkezbank, Tarımbank isimleri verilir ve bu isimler de çok güzel olurdu.*” ifadesini kullanmıştır (TBMM Z.C., D: 5, C: 21, s. 110).

İsmail Müştak Mayakon, kaide ve şivenin yanında bir de umumi ahenge uymanın lüzumlu olduğunu, iktisadi, ticari ve mali firmalara konulan isimlerin kısa, telaffuzu kolay isimlerden oluştuğunu söyleyerek, Denizbank isminin iktisadi ve mali firmanın isminde bulunması gereken bütün vasıfları taşıdığını savunmuştur (TBMM Z.C., D: 5, C: 21, s. 111).

Meclis V. Dönem Siirt Milletvekili İsmail Müştak Mayakon'un, Meclis tutanaklarına göre milletvekilliği süresince sadece bir defa söz aldığı görülmüştür. Siirt ile ilgili hiçbir çalışması veya faaliyeti tespit edilememiştir.

6.5.Mahmut Soydan

Mahmut Soydan'ın özgeçmişi birinci bölümde verilmiştir. İncelemelerde Meclis'te bu dönemde herhangi bir görevi bulunmamaktadır. Milletvekilinin Meclis'te herhangi bir konuşmasına da rastlanmamıştır.

08.02.1935 tarihli seçim mazbatasına göre toplam 308 oy almıştır (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 614). 7 Mart 1935 tarihinde seçim tutanağı onaylanan Mahmud Soydan, 6 Mayıs 1935 tarihinde Meclise katılmıştır (TBMM Z.C., D: 5, C: 3, s. 83). Hariciye Encümeni Üyeliği görevinde bulunmuştur (Güneş, 1975, s. 654). Daha önce hakkında açılmış olan “*Matbuat Kanununa Muhalefe*” suçlaması, 03.12.1936 tarihinde vefat ettiğinden dava dosyası kapatılmıştır (BCA, 30-10-0/9-52–13). Vefatı üzerine Meclis'te boş kalan Siirt Milletvekilliği koltuğuna yapılan seçim neticesinde Siirt Milletvekili olarak Mehmet Ali Kurtoğlu seçilmiştir (BCA, 30-10-0/75-495–11).

6.6.Osman Şevki Süsoy

1314 (1892) yılında Tokat'ta doğan Şevki Bey, eski 5 senelik idadi⁵² mektebini bitirmiştir. Babasının adı Ebubekir Nail Bey, annesinin adı Fatma Hanım'dır. Nefise Hanım ile evli olup, Nail Tuncer'in babasıdır. Meclis'e seçildiğinde İttihat Zabiti olan

⁵² İdadi: Lise (Parlatır vd, 1998, s. 1045).

Şevki Bey, Umumi harbe ve İstiklal Harbi'ne katılmış ve İstiklal Madalyası ile taltif edilmiştir. İki sene Maliye ve iki sene Nüfus Müdürü olarak, iki sene İnhisarlar Sicil ve Memurin Müdürlüğü'nde istihdam edilmiştir. Siirt Milletvekilliği'ne seçildiği için 09.02.1935 tarihinde istifa ederek vazifesinden ayrılmıştır. 01.03.1935 tarihinde Ankara'ya gelerek meclise katılmıştır. Ankara'da Hacı Bayram Caddesinde Türkiye Otel No, s.5'te, Tokat'ta, Yaş meydan Mahallesi No, s. 41 ikameti bulunmaktadır (Tercümei Hal, Sicil No: 994, Dosya No: 48).

Yapılan incelemede Osman Şevki Süsoy'un Meclis'te herhangi bir konuşmasına da rastlanmamıştır. 08.02.1935 tarihli seçim mazbatasında 308 oy aldığı görülmektedir. (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 994). 7 Mart 1935 tarihinde seçim tutanağı onaylanmıştır (TBMM Z.C., D: 5, C: 1, s. 2). Arzuhal Encümeni Üyeliği görevini üstlenmiştir (Güneş, 1975, s. 656).

Milletvekilli süresi bittiğinde 30 Kasım 1939'da Konya İnhisarlar Başmüdürlüğü Sicil ve Evrak Şubesi Memurluğu'na, 29 Haziran 1940'ta Çoruh, 2 Ağustos 1941'de Yozgat, 30 Kasım 1945'te Bursa, 8 Aralık 1947'de Samsun Nüfus Müdürlüğü'ne atandı. 31 Mayıs 1950'de emekli oldu. 9 Ağustos 1962'de Ankara'da Ankara Hastahanesi'nde vefat etti. Tokat Şehir (Çay) Mezarlığı'nda toprağa verildi. I. ve IV. dönemler Tokat Milletvekili Mustafa Vasfi Süsoy'un, kayınbabasıdır (Güneş, 1975, s. 656-657).

ALTINCI DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ

5'inci Dönem Meclis'in süresi 31 Ekim 1939 tarihinde bitmesi gerekiyorken, 27 Şubat 1939 tarihinde TBMM son toplantısını yaparak erken seçim kararı almıştır. Seçim takvimine göre ikinci seçmen seçimleri 15 Mart 1939 tarihinde başlamaktadır. Milletvekili seçimleri ise 26 Mart 1939 tarihinde yapılmıştır (Alkan, 2006, s. 328).

Bu seçimlerin en önemli tarafı, ilk kez Mustafa Kemal Atatürk vefat ettikten sonra yapılan bir seçim olmuştur (Unat, 2015, s. 137). 6'ncı Dönem'de TBMM'ye %96,3 temsil oranı ile 413 erkek, %3,7 temsil oranı ile 16 kadın olmak üzere toplam 429 aday milletvekili olmuştur (TÜİK, 2018).

7. VI. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1939-1943

7.1.Halil Hulki Aydın

Halil Hulki Aydın'ın özgeçmişi birinci bölümde verilmiştir. Yapılan incelemede Meclis'te aldığı herhangi bir görevi yoktur. Yine yapılan incelemelerde Halil Hulki Efendi'nin Meclis'te herhangi bir faaliyetine ve konuşmasına da rastlanmamıştır. 26.03.1939 tarihli seçim mazbatasında 371 oy aldığı görülmektedir. (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 376). 3 Nisan 1939'da mazbatasını onaylanarak Meclis'e katıldı (TBMM Z.C., D: 6, C: 1, s. 3).

4 Haziran 1940'ta Ankara Numune Hastahânesi'nde vefat etmiştir (Günay, 1975, s. 648). Vefatına dair Meclis'te ayakta bir dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur (TBMM Z.C., D: 6, C: 12, s. 80). Vefatından sonra boş kalan Siirt Milletvekilliği'ne Şevket Dağ seçilmiştir (BCA, 30-10-0-0/76-502-3).

7.2.Naki Bekmen (NakiddinBekmen)

Naki Bekmen'in özgeçmişi birinci bölümde verilmiştir. 26.03.1939 tarihli seçim mazbatasında 371 oy aldığı görülmektedir. (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No:

376). 3 Nisan 1939'da mazbatası onaylanarak Meclis'e katıldı (TBMM Z.C., D: 6, C: 1, s. 3). Yapılan incelemede Nakiddin Bey'in Meclis'te herhangi bir konuşmasına rastlanmamıştır.

7.2.1. Naki Bekmen'in Meclis'te Aldığı Görevler

Fevkalâde İçtimâ senesinde İktisat, diğer senelerde Zirâat Encümeni Azâlığ'ında bulundu. Ayrıca, Millî Korunma Kanunu; 3656 sayılı Kanun'a ek kanun lâyihası ile köy okulları ve enstitülerini teşkilâtlandırma kanun lâyihalarını müzakere için; 3460 sayılı Kanun'un şümulüne dâhil bulunan teşekküller hakkında kurulan muvakkat encümenlerde aza olarak görev aldı (Günay, 1975, s. 648).

7.3. Mustafa Şevket Dağ

1294 (1875) yılında İstanbul'da doğmuştur. Babasının adı İsmail Hakkı Efendi, annesinin adı ise Firdevs Hanım'dır. Fatma Muzaffer Hanım ile evlidir. Osman Zeki ve Mehmet Velit adında iki çocuğu vardır (Güneş, 1975, s. 494). Sanayi Nefise Okulu'nu⁵³ bitirmiştir. Güzel Sanatlar Akademisi'nde ressam ve öğretmen, İstanbul Kız Muallim Mektebi Resim Öğretmeni olarak görev yapmıştır (TBMM Albüm, 1994, s. 107).

Sekiz sene Ayasofya'da görev yapmıştır. İstanbul'un cami, anıt, han, çeşme ve kenvansaray gibi tarihi eserlerini incelemiş, birçok talebe yetiştirmiştir. Türk Ressamlar Cemiyeti'nin kurucuları arasındadır. “*Ayasofya Son Cemaat Yeri*”, 1901; “*Ayasofya Son Cemaat Yeri Kapısı*”, 1911; “*İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, Rüstempaşa Camii Son Cemaat Yeri*”, 1917; “*İstanbul Resim ve Heykel Müzesi, Topkapı Sarayı'nda Kızlarağası Dairesi*”, 1921; “*Cami İçi*”, 1928 ve “*Rüstem Paşa Camisi İçi*” adında eserleri mevcuttur (Güneş, 1975, s. 494-495).

21.07.1940 tarihli seçim mazbatasına göre 307 oy alarak Siirt'i Milletvekili olarak temsil etmeye hak kazanmıştır (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 956). 24.07.1940 tarihinde meclise katıldı (Günay, 1975, s. 648). Siirt Milletvekili Halil Hulki Aydın'ın ölümü nedeniyle Siirt Milletvekilliği'ne seçilmiştir (BCA, 30-10-0-0/76-502–

⁵³ Sanayi Nefise Okulu: Güzel Sanatlar (Parlatır vd, 1998, s. 1902).

3). 5'inci Dönem Konya Milletvekili olarak görev yapmıştır. Rumelihisarı'nda yalısına giderken 24.05.1944 tarihinde vefat etmiştir (Güneş, 1975, s. 495). Mustafa Şevket Dağ'ın bu dönemde herhangi bir konuşmasına rastlanmamıştır.

Mustafa (Ressam) Şevket Dağ, Arzuhal Encümeni Üyeliği yapmıştır (Binark, 1975, s. 522).

7.4. Ali Rıza Esen

1880 yılında İbradı'da dünyaya gelmiştir. Baba adı Esat, anne adı Nefise'dir. Yüksek Baytar Mektebi'ni bitirmiştir. Ziraat Vekaleti Umum Baytar Müfettişi olarak görev yapmıştır. Ali Rıza Esen, 11 Mart 1935'te kendi isteği ile emekliye ayrıldı (Güneş, 1975, s. 455). 5'inci Dönem Kırşehir Milletvekilliği yapmıştır. Evli ve üç çocuk sahibidir (TBMM Albümü, 1994 s. 106). 26.03.1939 tarihli seçim mazbatasına göre 371 oy alarak Siirt Milletvekili seçilmiştir. (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 951). 3 Nisan 1939'da mazbatası onaylanarak Meclis'e katıldı (TBMM Z.C., D: 6, C: 1, s. 3).

Ali Rıza Esen, dönem boyunca Zirâat Encümeni Üyeliği yaptı. Ayrıca köy okulları ve enstitülerini teşkilâtlandırma kanun lâyhalarını müzâkare için kurulan muvakkat encümenlerde üye olarak görev aldı (Günay, 1975, s. 647).

Meclis'te görev alan milletvekillerinden: VI.-VIII. Dönem Tokat Milletvekili ve 7 Ağustos 1946-27 Mart 1948 arasında Maliye Vekili Halit Nazmi Keşmir, kuzeni; IV.-VHI. Dönem Antalya Milletvekili Numan Aksoy, kuzeni; VII. Dönem Bilecik Milletvekili Ahmet Esen, kuzeni; X. Dönem Ankara Milletvekili Hazım Türegün, kuzeni; XII. (1.) Dönem Balıkesir Milletvekili Cevat Kanpulat, damadı; 26 Mart 1971-11 Aralık 1971 tarihleri arasında İçişleri Bakanı Hamdi Ömeroğlu, damadı; XVII. Dönem Muğla Milletvekili Dr. Umur Akarca, kızının damadıdır. Ali Rıza Esen, 4 Kasım 1960'ta vefat etti. Ankara'da Cebeci Şehitliği'nde toprağa verildi (Güneş, 1975, s. 455-456).

7.4.1. Ali Rıza Esen'in Meclis'teki Faaliyetleri

7.4.1.1. Konuşmaları

Ali Rıza Bey, Devlet Memurları Ayıklarının Tevhit Ve Tedülüne Dair Kanun nedeniyle konuşma yapmış ve meslekte olanların öğretmenlik vazifesini yapmaları kabul edilmekle birlikte, veterinerlerin de olduğunu söylemiştir. Bunların dahil edilmesi gerektiğini de ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 3, s. 242).

Ali Rıza Esen, Jandarma Teşkilâtı İçin Yapılacak Binalar Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alarak, Jandarma'larla birlikte birçok memurun da bu şekildeki binalara ihtiyacı olduğunu belirterek, savaş olduğu için şu anda yapılamayacak bile olsa, bunların hazırlanması için planların hazırlanmasını rica etmiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 15, s. 47).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Çiftçi Mallarının Korunması Hakkındaki Kanun sebebi ile söz alarak, görüşülen maddenin Borçlar Kanunu'na aykırı olduğunu, bir vatandaşın hürriyet hakkını tehdit ettiğini ifade etmiştir. *“Bizim rejimimizde hürriyet hakkını ihlal eden bir maddenin yeri bulunmamaktadır.”* diyerek, bu nedenle maddeye karşı olduğunu ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 19, s. 182).

Ali Rıza Bey, Çiçekdağı Kazası Merkezinin Yerköy'e Kaldırılarak Yozgad'a Bağlanmasına Dair Kanun münasebetiyle konuşmuş ve önceden Kırşehir Mebusu olması sebebiyle o havaliyi gezdiğini, Koçhisar'ın, Kırşehir'e bağlanmasını doğru bulduğunu söylemiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 21, s. 69).

Ali Rıza Esen, Noter Kanunu'nun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun münasebetiyle söz alarak, noterlerin yerine vekaleten birisi atanacaksa onların da noter atarken gerekli olan kriterlere uygun olması gerektiğini savunmuştur. Bu nedenle noterlere vekalet edebilecek kişilerin hakimlerden birisi olabileceğini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 23, s. 36).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Devlet İktisadi Teşekkül'leri Memurları Tekauüt⁵⁴ Sandığı Kanunu sebebiyle konuşmasına başlamış ve iktisadi teşekküllerde

⁵⁴ Tekauüt: Emekli (Özel vd, 2012, s. 1673).

çalışanların emeklilik haklarının olmadığını, bunların da diğer memurlara verilen haklardan yararlanmaları gerektiğini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 24, s. 247).

Ali Rıza Bey, Nahiye Kanunu nedeniyle söz alarak, her nahiye de belediye teşkilatının olup olmayacağını, *“İki bin nüfusu olmayan yerlerde belediye teşkilatı olacak mı?”* diye sormuştur (TBMM Z.C., D: 6, C: 24, s. 8).

Ali Rıza Esen, Fevkalâde Hallerde Haksız Olarak Mal İktisap Edenler Hakkındaki Kanun sebebiyle söz alarak, *“Adliye’nin ve hakimlerin dokunulmazlıkları vardır, bunların hakkında bir kayıt koymak onları lekelemek olacaktır, bu nedenle umumi heyetin, temiz adliyemizi dar bir çerçeve içine alarak sıkıştırması manasızdır. Kanun ve görüşülen madde yerindedir.”* ifadelerini kullanmıştır (TBMM Z.C., D: 6, C: 25, s. 179).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, İspirto Ve İspirtolu İçkiler İnhisarı Hakkındaki Kanun münasebetiyle konuşarak, *“Bu kanundan maksadın iyi ve derli toplu şarap yapmak, lezzetini artırmak, kıymetini artırmak için yapıldığını”* ifade etmiştir. Aynı zamanda ispiroyu da teşvik edeceğini savunmuştur. *“Bu kanunla halkın şarap içmesini teşvik etmek, içirmek meselesi yoktur.”* demiştir. Kanun yerinde olduğu için kabulünü rica etmiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 25, s. 247).

6’ncı Dönem Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Posta, Telgraf ve Telefon Umum Müdürlüğü 1942 malî yılı Bütçe Kanunu münasebetiyle söz alarak, Siirt Milletvekili olması nedeniyle posta ve telgrafla ilgili gördüklerini dile getirmek istediğini söylemiştir. Siirt’in doğu vilayetlerinin ve Irak’ın telgraf hatlarının geçtiği ana hat merkezi olduğunu, bu nedenle burada çalışan memurların ikiye ayrıldığını ifade etmiştir. Bu memurların bir kısmının idari, bir kısmının ise teknisyen kısmı olduğunu bildirmiştir. Bu memurların çalışma şartlarının çok iyi olmadığını söylemiştir. Bu memurların çoğunun orta ve lise eğitimi görmediklerini, bu sebeple bunlardan tam randıman alınamadığını ifade etmiştir. Bu arkadaşlara polis ve askerlere verildiği gibi tayin verilirse yerinde olacağını, bu memurların gece, gündüz çalıştığını söylemektedir (TBMM Z.C., D: 6, C: 25, s. 449).

Ali Rıza Bey, Köy Okulları Ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu münasebetiyle konuşmuş ve görüşülen kanunun köylüyü kaldırmak için yapıldığını, parası olanın

vererek çalışmaktan kurtulacağını, parası olmayanın çalışacağını, görüşülen maddenin bu nedenle yerinde olduğunu savunmuştur (TBMM Z.C., D: 6, C: 26, s. 111).

Ali Rıza Esen, Devletçe Parasız Verilecek Giyim Eşyası Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alarak “*Bunun çok uygun olacağını, yalnız bu kanuna Kızılay ve Hava Kurumu gibi diğer halka ait müesseselere de uygulanmasını*” istemiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 28, s. 39).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Maaş Kanunu’na Ek 4161 Sayılı Kanunun Bazı Maddelerini Değiştiren Kanun sebebiyle konuşarak, bu kanunun doktorların, eczacıların ve kimyagerlerin bu kanuna dahil olduğunu ancak veterinerlerin bu kanuna dahil olmadığını ifade etmiştir. Veterinerlerin de bu kanuna dahil edilmesini istemiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 28, s. 83).

Ali Rıza Bey, Hususi İdarelerden Maaş Alan İlkokul Öğretmenlerinin Kadrolarına, Taltif Ve Cezalandırılmalarına Ve Bu Öğretmenler İçin Teşkil Edilecek Sağlık Ve İçtimai Yardım Sandığı İle Yapı Sandığına Ve Öğretmenlerin Alacaklarına Dair Kanun münasebetiyle söz alarak, “*İlköğretmenlerin geçen seneden olan alacaklarını vereceklerine dair kanunun çok yerinde olduğunu*” söylemiştir. “*Yalnız daha önce bu öğretmenlere verilmiş olan meskenler, idari makam ücreti verilmesinin yanında otomatik olarak terfi almalarını sağlıyordu ki bu hakları ellerinden alınıyordu*” demektedir. Bunların gerçekleşmesi için bir kanuna ihtiyaç olduğunu belirtmiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 30, s. 152).

Meclis VI. Dönem Siirt Milletvekili Ali Rıza Bey’in, Meclis tutanakları baz alınmak suretiyle, milletvekilliği süresince on dört defa söz aldığı görülmüştür. Konuşmaları daha çok memur maaşları, eğitim-öğretim sorunları ve memleket gündemi ile ilgili konular üzerinedir. Siirt özelindetelgraf memurlarının çalışma şartları ile ilgili konuşma yapmıştır.

7.5. Ali Şefik Özdemir

1301 (1885) yılında Kahire’de doğmuştur. Babasının adı Ahmet Cevdet Bey, annesinin adı Haccehan Hanım’dır. Kahire Cami-ül Ezher Üniversitesi Darülfünunu

Edebiyyâtı İslâmiyye Bölümü mezunudur. Arapça, İngilizce, Fransızca ve Adıgece⁵⁵ gibi yabancı dilleri bilmektedir. Ticaret, nafia ve ziraat işleriyle meşgul olmuştur. İnşaat müteahhididir (TBMM Arşivi, Hal Tercümesi, Sicil No: 1143). Evli ve beş çocuk sahibidir (TBMM Albümü, 2010, s. 354).

Ali Şefik Özdemir, Mısır'dan İstanbul'a gelerek orduya katıldı. Arap ve Türk milliyetçilerinden bir cemiyet kurarak faaliyete geçti. Önce Irak'a daha sonra Şam'a geçerek, oralarda Şam Türk-Arap Birliği'ni kurdu. Bu birliği Gaziantep çevresinde yayarak genişletti. 2 Haziran 1336 (1920)'da Ayıntap (Gaziantep) Müdâfaasına katıldı. Gaziantep müdafaasında milis komutanlığı yapmıştır. (Binark, 1975, s. 57). Ülkenin güneyinde Fransız'lara, 1922 ilkbaharından itibaren de Mîsâkı Millî sınırları içinde bulunan bölgede aşiret gönüllülerinden kurduğu bir birlik ile Musul'da İngilizlere karşı savaştı. 1924'te ana Türkiye'ye dönüş yaptı. Daha sonra serbest hayata girerek demiryollarında müteahhitlik yaptı (Günay, 1975, s. 652).

Ali Şefik Özdemir, 26.03.1939 tarihli seçim mazbatasına göre 371 oy alarak Siirt milletvekili seçilmiştir. (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 1143). 3 Nisan 1939'da mazbatasını onaylanarak Meclis'e katıldı (TBMM Z.C., D: 6, C: 1, s. 3). 17.05.1951 tarihinde vefat etmiştir (TBMM Albümü, 2010, s. 354).

7.5.1. Ali Şefik Özdemir'in Meclis'teki Faaliyetleri

7.5.1.1. Takrirleri

Arzuhal encümeninin 8.4.1940 tarihli haftalık karar cetvelindeki 1134 sayılı kararın Umumî Heyette müzakeresine dair takriri 6.5.1940 tarihinde Arzuhal Encümeni'ne havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 11, s. 8). Arzuhal Encümeni'nde görüşüldükten sonra 17.5.1940 tarihinde ruznameye alınmıştır (TBMM Z.C., D: 6, C: 11, s. 142).

Ali Şefik Özdemir, 20.05.1940 tarihinde yapılan birleşimde Arzuhal Encümeni'nin takririne verdiği cevabın yeni eline geçtiği için inceleyemediğini beyan

⁵⁵ Adıgey Dili (Adıgey, Adıgey, Adıgece, Adıgece, Adıgece): Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Kafkasyada yer alan Adıgey Cumhuriyetinde konuşulan dil. Batı Çerkesçesi (Kocalar vd, 2018, s. 152).

etmiş ve takririn bir sonraki birleşimde görüşülmesi kabul edilmiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 11, s. 166-167).

22.5.1940 tarihli birleşimde görüşülen takrir nedeniyle Şefik Bey söz almış ve özetle diğer okullarda ikmal imtihanlarını kaybedenlerin bir sonraki sene bir sonraki sınıfın derslerini alabildiğini ancak Maliye Meslek Mektebi'nin bu fırsatı öğrencilerine vermediğini, bunun yanlış olduğunu beyan etmiştir. Görüşmelerin sonunda takrir reddedilmiştir (TBMM Z.C., D: 6, C: 11, s. 182-184).

Meclis VI. Dönem Siirt Milletvekili Şefik Özdemir'in, Meclis tutanakları temel alınmak suretiyle, milletvekilliği süresince bir defa söz aldığı ve bir takriri olduğu görülmüştür. Konuşması maliye meslek mektebi ve sorunları üzerinedir. Siirt şehri ve sorunları ile ilgili herhangi bir çalışması, konuşması veya faaliyeti yoktur.

YEDİNCİ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ

İkinci Dünya Savaşı'nın en hızlı dönemini yaşadığı 12 Ocak 1943 tarihinde, CHP Grup Toplantısı'nda ittifakla seçim kararı alınmıştır. TBMM seçiminin yenilenmesi tavrını Bilecik Milletvekili Mahmut Şevket Esenal ve iki milletvekili arkadaşı meclise sunmuştur (TBMM Z.C., D: 6, C: 30, s. 216). Tavrı, 14 Ocak 1943 tarihinde TBMM'de kabul edilerek seçimlere giden süreç başlamıştır (Unat, 2015, s. 217). 1943 seçimleri, 1942 yılında kabul edilen seçim kanununa göre yapılmakla birlikte iki dereceli olarak yapılan son seçim sistemi olmuştur (Özdurğun, 2016, s. 288).

Bu dönemde ilk kez milletvekili aday listesi milletvekili sayısından fazla olacak şekilde ilan olunmuştur. Bu yenilik ile ikinci seçmenlere birçok seçim bölgesinde tercih hakkı sunulmuş, 38 seçim bölgesinde milletvekili sayısından fazla aday gösterilmiştir. Bu 38 seçim bölgesinin çıkaracağı 334 milletvekiline karşılık 412 milletvekili adayları ilan edilmiştir (Olgun, 2011, s. 20). Türkiye genelinde 455 milletvekilliği için 539 aday gösterilmekle birlikte, 463 milletvekili meclise girmiştir. Bu seçimlerin sonucunda yaklaşık meclisin 1/3'ü, yani 139 milletvekili yenilenmiştir (Alkan, 2006, s. 355). Bu dönemde %96,5 temsil oranı ile 439 erkek, %3,5 temsil oranı ile 16 kadın milletvekili olarak meclise girmeye hak kazanmıştır (TÜİK, 2012, s. 5).

28 Şubat 1943 tarihinde yapılan seçim sonunda oluşan Meclis, 08.03.1943 ile 14.06.1946 tarihleri arasında 3 yıl 4 ay 23 gün aktif olmuştur. Meclis'in 7'nci Dönemi sonunda erken seçim kararı alınmış ve 1947 yılında yapılması gereken seçim 1946 yılına çekilmiştir (Olgun, 2011, s. 20).

8. VII. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1943-1946

8.1. Ali Rıza Esen

Ali Rıza Esen'in özgeçmişi birinci bölümde verilmiştir. Ali Rıza Esen, 25.02.1943 tarihli "*Me'bus seçilmiş olanlara ait mazbata*" evrakına göre 366 oy almış ve Siirt Milletvekili seçilmiştir. (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 951). 8 Mart 1943 Pazartesi günü Meclis'te ant içmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 1, s. 3). 26 Mart

1943 Cuma gününde seçim mazbatasını onaylanarak Meclis'e katılmıştır (TBMM Z.C., D: 7, C: 1, s. 38).

Meclis'te bu dönemde Ziraat Encümeni Üyeliği yapmıştır (TBMM Z.C., D: 7, C: 1, s. 18).

8.1.1. Ali Rıza Esen'in Meclis'teki Faaliyetleri

8.1.1.2. Konuşmaları

Millî Eğitim Bakanlığı 1943 malî yılı bütçesi münasebetiyle söz alan Ali Rıza Esen, orta mektepte son sınıfta olan öğrencilerin iki türlü sınava tabi olduğunu, bunlardan birisinin sözlü, diğerinin yazılı olduğunu bildirmiştir. Bir öğrencinin öğretmenlerin kanaatini alabilmesi için yirmi yedi numara alması gerektiğini, bir öğretmenin öğrencisini senede üç defa derse kaldırması gerektiğini ifade etmiştir. Bir sınıfta altmış öğrenci bulunduğu için öğretmenlerin her öğrenciyi derse kaldıramadığını, yüzüne bakarak kanaatini oluşturduğunu belirtmektedir. *"Eğer öğretmen öğrencisini derse kaldırırsa yetişecek öğrenci çok başarılı olacaktır. Bunun için tedbir alınmasını rica ederim."* demiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 2, s. 254).

Toprak Mahsulleri Vergisi Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alan Ali Rıza Esen, vergi kanununun vaktinde gelmesini takdirle karşılamıştır. *"Çünkü baklıyattan ve hububattan alınacak vergi ile ordunun, dar gelirli olanların ihtiyaçları karşılanacaktır."* demiştir. Hükümetten ricasının arazi vergisinde üç maddenin olduğunu, bunların patates, fıstık ve fındık olduğunu bildirmiştir. Patatesin büyük şehirlerde tüketildiğini, garnitür olarak da kullanıldığını, değerinin çok artmasıyla birlikte memleketin ihtiyacının karşılanamadığını savunmuştur. Patatesi ekmek için teşvik uygulandığını, köylünün ise masraflarının çok olduğunu ifade ederek patatesin vergiden muaf olmasını istemiştir. Bununla birlikte fındık ve fıstığın da vergiden istisna tutulmasını talep etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 3, s. 21).

Kanunun bir diğer yerinde tekrar söz alan Ali Rıza Esen, köylerde ihtiyar heyetinin, kazalarda ise belediye üyelerinin bulunduğunu, kaza belediye üyelerinin bağlarda, tarlalarda inceleme yapamayacaklarını, bu nedenle ziraatı koruma heyetlerinin bu işi yapmalarını teklif etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 3, s. 25).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Toprak Mahsulleri Vergisi Kanunu'nun memleketin ihtiyacını karşılayacak mahiyette olduğunu, bu verginin üç evre geçirdiğini ifade etmiştir. Birinci evrede tahmin usulü, ikinci evrede ise ölçme usulü getirildiğini söylemiştir. Eskiden yapılan sistemde ise bir köyün, bir kişiye verildiğini ve köye giden kişinin köylüyü toplayarak mahsulü bir yere yığdığını, bir hayvanın bu yığını bozması durumunda haksızlıkların ortaya çıkacağını ifade etmiştir. Ancak yeni kanun ile bu durumların düzeltildiğini belirterek kanunu savunmuştur (TBMM Z.C., D: 7, C: 9, s. 72).

Ali Rıza Esen, köylülerin vergi konusunda hakkaniyetli davrandığında severek vergilerini verdiklerini, bu sebeple verginin yüzde on yerine, yüzde sekiz olmasını teklif etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 9, s. 171).

Ali Rıza Esen, kanunun başka bir yerinde söz alarak, köylünün üç kuruş, beş kuruşun ardından koşmayacağını, bu nedenle kabul edilen kanunun üzerinde oynanmamasını rica etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 9, s. 198-199).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, aksaklıkların iyi memurun fazla olmamasından kaynaklandığını, bu nedenle emekliye ayrılmış memurların da kullanılacağını ifade etmiştir. Bu işin muhtarlara da iş yükü olduğunu, bu nedenle onlara da para verilmesi gerektiğini savunmuştur (TBMM Z.C., D: 7, C: 9, s. 231-232).

Ali Rıza Esen, Hâkimler Kanunu'nun Muvakkat Maddesindeki (3) Numaralı Bentte Yazılı Müddetin Üç Yıl Daha Uzatılması Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alarak, *“Her milletin adalet anlayışı üzerinde kurulmuş olan esasları, o milletin yüksek hakimlere bırakılmıştır”* demiştir. *“Bu memlekette adaletin kuvvetli olması halinde ilerleme olacağını, saltanat döneminde bile düzeni yerinde olduğunu”* belirtmiştir. Meşrutiyet döneminde adliyenin bazı çürük parçaları olduğunu, bunların temizlendiğini söylemiştir. Bizim için gerekli olanın yüksek hâkim yetiştirmek olduğunu ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 8, s. 83).

Ali Rıza Esen, İktisadi Devlet Teşekkülleri Memurları Tekaüt Sandığı Hakkındaki Kanuna Ek Kanun sebebiyle söz alarak, kanunun lehinde konuşmuştur (TBMM Z.C., D: 7, C: 4, s. 90).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Orta Öğretim Okullarında Yardımcı Öğretmen Çalıştırılması Hakkındaki Kanun müddetinin uzatılmasına dair kanun münasebetiyle kürsüye çıkarak, Maarif Vekaleti'nin getirmiş olduğu kanunun yerinde olduğunu söylemekle birlikte, öğretmenlerin durumunun düzeltilmesini, ayrıca serbest eğitim görmüş kişilerin de öğretmen olarak değerlendirilmesini istemiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 6, s. 71).

Ali Rıza Esen, Küçük Sıhhat Ve Hayvan Sağlık Okulları Mezunları'nın Askerliklerine Dair Kanun münasebetiyle söz alarak mesleğiyle ilgili olduğu için *“Hayvan sıhhat memurlarının hukukuna sahip çıkmak, bu hususta konuşmak vazifemdir.”* demiştir. Askerde erbaş vazifesi verilip, kendisi kadar bilgisi olan kişilerin maiyetine verilmeleri Cumhuriyet Hükümeti'nin saygınlığını sarstığını ifade etmiştir. Bunlara da diğer ihtiyat zabıtları kadar maaş verilmesi, hiç değilse bunlara Gedikli Zabıt (Astsubay) denilmesi gerektiğini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 8, s. 39).

Türk Kodeksine⁵⁶ Uygun Olmayan Tıbbi Ecza Ve Kimyevi Maddelerin İthalleri Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alan Ali Rıza Bey, Sıhhiye Vekâleti'nin bu kanunu düzenlemekle çok iyi yaptığını, ancak biraz geç kaldığını ifade etmiştir. Biz de bir kodeksin olduğunu, bunun ihtiyacı temin eden ilaçların verilmesini engellediğini savunmuştur. Bu kanun ile bu zorlukların aşılabileceğini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 9, s. 54).

Ali Rıza Esen, Türk harfleriyle bastırılacak altın paranın şekli hakkındaki mazbata hakkında söz alarak, dil mevzusu üzerine konuşma yapmıştır. Bazı kelimeleri türkçeleştirirken acele edilmemesini, Dil Tetkik Kurumu'nun⁵⁷ çalışma yaptığını, bunun sonucunu beklemek gerektiğini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 10, s. 73).

Ticaret Bakanlığı 1944 malî yılı bütçesi münasebetiyle söz alan Ali Rıza Esen, Ziraat Bankası'nda ve Merkez Bankası'nda çalışanların çok kıymetli çalışanlar olduğunu, fakat son harpten sonra 80 çalışanın Ziraat Bankası'ndan ayrılmış olduğunu, bu durumun da maaş azlığından ileri geldiğini savunmuştur. İkinci maruzatının ise ambarlara konulan ürünlerin çürüdüğünü, bununla ilgili önlem alınması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 10, s. 365).

⁵⁶ Kodeks: İlaçların formüllerini gösteren resmi kitap (Parlatır vd, 1998, s. 1338).

⁵⁷ Dil Tetkik Kurumu: Türk Dil Kurumu (TDK).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Devlet Demiryolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü 1944 malî yılı bütçesinde söz alarak, “*Devlet Demiryolları bütçesinin görüşmelerinin memnuniyet verici olduğunu*” ifade etmiştir. *123.000 kilometre yol yapıldığını, 121.000 traversin⁵⁸ yenilendiğini*” söylemiştir. Yoldan çıkan trenlerin ise yüzde sekiz azaldığını belirtmiştir. Ayrıca “*Bu müessese çalışanlarının sağlığını düşünerek hastane açtı.*” demiştir. Bunlarla birlikte bu müessesenin nizamnamesinin Osmanlı Dönemi’nde yapıldığını, bu nizamnamenin değişmesi gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 10, s. 445).

Ali Rıza Bey, Devlet Denizyolları ve Limanları İşletme Genel Müdürlüğü 1944 malî yılı bütçesi münasebetiyle söz alarak, “*Devlet Denizyolları bütçesinin kendisinde iyi bir intiba oluşturduğunu*” söylemiştir. (TBMM Z.C., D: 7, C: 10, s. 437).

Ali Rıza Esen, Sıtma ile Olağanüstü Mücadele Kanunu nedeniyle söz alarak, teşkilatın köylere kadar seyyar memurlarını göndererek, yettiği kadar ilaç vereceğini, seferberliğin bu olduğunu savunmuştur (TBMM Z.C., D: 7, C: 15, s. 159).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Bey, 11.06.1945 tarihli Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu görüşülürken söz alarak, kendisinin kanun komisyonda hazırlanırken orada hazır bulunduğunu, bu konuda bazı düşüncelerini arz etmek istediğini bildirmiştir. 1930-1931 yılları arasında Tarım Bakanlığı’nda vazifeli iken Hükümet Reisi İsmet İnönü’nün merinos üretimini ele aldığını, bu sebeple bir rapor hazırladığını, raporu hazırlarken bu toprak meselesinin de görüşüldüğünü bildiğini ifade etmiştir. Bu işin köylünün refahı için yapılacağını, ancak nasıl yapılacağının tartışılması gerektiğini söylemiştir. Ancak “*Bu iş yapılırken hukukçu arkadaşların da katkı vermesi gerekir.*” demiştir. “*Toprak bölüşümünü Avrupa Hükümetleri’nin yaptığını, ilk olarak bu işe Almanya’nın başladığını bizde ise Saltanat Devri’nde bu toprakların nasıl paylaşıldığının bilinmediğini*” söylemiştir. Tanzimat Devri’ne gelene kadar bu toprakların fermanlarla, zeamet, tımar ve o tarihlerde ismi geçmiş kişilere dağıtıldığını belirtmiştir. Bu durumun ise adaletle bağdaşmadığını savunmuştur. “*2.000 dönümlük bir çiftlik olduğu farz edilirse, bu çiftliğin topraklarının üç mislini toprak ağasına, geri kalanını da köylülere dağıtmanın doğru olacağını, buna kimsenin ses çıkarmayacağını*” söylemiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 17, s. 108-110).

⁵⁸ Travers: Üzerine rayların yerleştirildiği, yere enine konulmuş demir ya da ağaç parçalardan herbiri (Özel vd, 2012, s. 1731).

Ali Rıza Esen, Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun görüşmelerinin başka bir yerinde tekrar söz alarak, *“Mer’i⁵⁹ kanunlarımıza göre kamulaştırılacak yerlere bedel takdirinin iki şekilde yapıldığını, bunlardan birincisinin ehil kişilerden, hususi komisyonlardan ve belediyelerden oluşan azalar tarafından takdir edilmektedir.”* demiştir. Bunun İstimlak Kararnamesi’ne ve Belediyeler Kanunu’na uygun olduğunu söylemiştir. İkincisinin ise kamulaştırılacak yerin vergi kaydı ile yapıldığını, bu durumun da Demiryolları ve Milli Koruma Kanunu’na uygun olduğunu belirtmiştir. Meclis’in ise vergi kaydına tabi tutulması yönünde karar aldığını, köylüye verilecek arazinin bu şekilde dağıtılmasının uygun olacağını beyan etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 18, s. 130).

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü, 1945 yılı yedi aylık Bütçe Kanunu münasebetiyle söz alarak Ali Rıza Bey, Eğitim Bakanlığı’ndan, BTG Direktörlüğü hakkında soru soracağını, Genel Direktör’ün rahatsızlığından dolayı makama iki senedir vekalet edildiğini, asaleten atamanın zamanının gelip gelmediğini sormuştur (TBMM Z.C., D: 7, C: 17, s. 523).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, 1946 yılı Devlet Demiryolları ve Limanları Bütçesi sebebiyle söz alarak, 1939-1940 yılları arasında trenlerin saat dokuzda kalktığını, ancak son zamanlarda tren saatlerinin değişerek on beşte kalkmaya başladığını, bunun da halkta üzüntüye sebep olduğunu ifade etmiştir. Bu bölgede altı vilayetin bulunduğunu, bunların Diyarbakır, Muş, Bitlis, Van, Siirt ve Hakkâri olduğunu, soğuk günlerde 15:00’da kalkan trenin iki gece yolda kalmak zorunda olduğunu, 15:00 olan tren kalkış saatinin yine 09:00’a çekilmesini talep etmiştir. İkinci ricasının ise Diyarbakır’a giden trenin altı vilayetten geçerek buralarda yolcu indirdiğini, Kurtalan İstasyonu’na kadar gidebilecek iken aktarma yapılmasının insanları zor duruma düşürdüğünü, tren saatinin dokuza indirilmesiyle birlikte Kurtalan’a kadar trenin devam etmesinin yerinde olacağını savunmuştur. Üçüncü ricasının ise doğu illerine giden memurların eşyalarının da kendileri ile beraber gidebilmesi için gerekli olanların yapılmasını istemiştir. Buralara giden devlet memurlarının eşyalarının zamanında gelmediği için mağdur olduklarını ifade etmiştir. Ayrıca eşyalardan yüklü miktarda taşıma ücreti alındığını, bu ücretin de makul bir düzeye çekilmesini talep etmiştir. Dördüncü ricasının ise altı vilayetin halkının

⁵⁹ Mer’i: Geçerli, Şimdiki (Özel vd, 2012, s. 1198).

Kurtalan'dan trene bindiğini, vagonların yetersiz olduğunu bildirmiştir. Vagonların azlığını bildiklerini, marşandiz⁶⁰ trenleri düzenlenerek bu sorunun giderilebileceğini savunmuştur. Ayrıca işletme nizamnamesinin yapılmadığını, bunun bir an önce yapılması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 20, s. 574-575).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, İnönü Armağanları Kanunu sebebiyle söz alarak, Türk milletinin çalışma hırsını temin etmek ve Türk cevherini, Türk yaratıcı ve yapıcı kudretini verimli bir hale getirmek için hazırlanan bu kanunu hazırlayanlara, hükümete teşekkür etmiştir. Bu kanunun isminin de çok iyi seçildiğini, bu tasarıya ayrılan paranın ise epeyce olduğunu savunmuştur. Bu tasarıya göre üç jüri heyetinin oluşturulacağını, bu heyette küçük sanatlar, güzel sanatlar ehli, aynı zamanda yüksek ehil sahibi olanların yer alacağını ifade etmiştir. Bu kanunun kabulünü rica etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 24, s. 254).

Meclis VII. Dönem Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen'in, Meclis tutanaklarına göre milletvekilliği süresince, on yedi defa söz aldığı tespit edilmiştir. Konuşmasının içeriği daha çok eğitim ve öğretim ile kamu kurumlarının bütçe görüşmeleri üzerine olmuştur. Siirt şehri ve sorunları ile yalnızca tren hareket saatleri ile trenin Kurtalan'a kadar devam etmesini istemiştir.

8.2. Behçet Türkay

1903 yılında Ödemiş (Genev)'te doğmuştur. Baba adı Halil, anne adı Şerife'dir. Ankara Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir (TBMM Arşivi, Hal Tercümesi, Sicil No: 1305). İnegöl Cumhuriyet Savcısı, Uşak Ceza Hakimliği, İzmir Sulh Hukuk Hakimliği ve İzmir Milli Korunma Mahkemesi Yargıcı vazifelerinde bulunmuştur (TBMM Albümü, 2010, s. 425). Az Fransızca bilmektedir. Evli ve 3 çocuk sahibidir (TBMM Albümü, 1994, s. 145).

Behçet Türkay, bu dönemde 366 oy alarak Siirt Milletvekilliği'ne seçilmiştir. (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 1305). 8 Mart 1943 Pazartesi günü Meclis'te ant içmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 1, s. 3). 26 Mart 1943 Cuma günü

⁶⁰ Marşandiz: Yük treni (Parlatır vd, 1998, s. 1509).

TBMM’de seçim mazbatası onaylanarak Meclis’e katılmıştır (TBMM Z.C., D: 7, C: 1, s. 38). 13 Aralık 1980 tarihinde vefat etmiştir (TBMM Albümü, 2010, s. 425).

8.2.1. Behçet Türkay’ın Meclis’teki Faaliyetleri

8.2.1.2. Konuşmaları

Toprak Mahsulleri Vergisi Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alan Behçet Türkay, “*Otuzikinci⁶¹ maddenin tatbik aşamasında yanlış anlaşıldığını*” ifade etmiştir. “*Vergileri nakden alınacak mahsullerin rayiç fiyatları belediyeler tarafından tespit edilirken, toptan fiyatları tespit edeceklerine, perakende fiyatların tespitini yapmaktadırlar.*” demiştir. “*Bu nedenle vasat yerine toptan kelimesinin konulması gerekmektedir.*” demiştir. Behçet Türkay, ayrıca otuzbirinci maddede vergileri aynen alınmakta olan köyleri yirmi beş kilometreden uzak ise kilometre başına önceden iki para olduğunu, şimdi ise üç para yapıldığını ifade etmiştir. Bu nedenle birinci fıkranın sonuna, bu fiyatlar mahsulün yetiştirildiği tarladan kaza ve vilayet merkezlerine kadar nakliye vesaitinin yarısının düşülerek takdir olunması gerektiğini savunmuştur (TBMM Z.C., D: 7, C: 9, s. 266-267).

Siirt Milletvekili Behçet Türkay, 1946 yılı Adalet Bakanlığı Bütçesi sebebiyle söz alarak, Adalet Bakanı’ndan dilek mahiyetinde, soru olarak bir ricada bulunacağını ifade etmiştir. Adalet kadrosunda (L) cetvelinde, yani tutulan cetvellerden kadroya müfettiş, kâtip, başkâtip, savcı ve yargıç olarak üç yüze yakın miktar almış olmasından dolayı Adalet Bakanı’na ve Bütçe Komisyonu’na teşekkür etmiştir. Yargıçlığı, diğer mesleklerle bakıldığında daha geniş görev ve ödevleri olması dolayısıyla refaha kavuşacak bir makam haline getirmenin önemli olduğunu vurgulamıştır. Geçen yıl çıkan af mahiyetindeki kanunun, nesebi belli olmayan çocuklarının durumunun düzeltilmesini amaçladığını, bu çocukların miktarının çok fazla olduğunu, af kanunu mahiyetinde çıkan kanunun bu çocukların durumunu düzelterek savunduğunu. Ancak nikâhsız yaşamanın bu durumu doğurduğunu, nikâhsız yaşamayı engelleyecek tedbirlerin olmadığını belirtmiştir. “*Bu işin sadece Adalet Bakanlığı’nı değil, Nüfus*

⁶¹ **Madde 32.** İtiraz, ödenme zamanı gelmiş olan vergi asıllarıyla zamlarının tahsilini durdurmaz. İtiraz halinde aynen ödenmesi lâzımgelen vergi zamları, itiraz neticesine kadar saklanmak üzere, köylerde ihtiyar meclisine, kasabalarda belediyenin tâyin edeceği yediyemine tevdi edilir. Mükellef isterse bu zamları muvakkat ambarlara veya teslim yerlerine de teslim edebilir (TBMM Z.C., D: 7, C: 9, s. 266).

işleri dolayısıyla İçişleri Bakanlığı'nı da ilgilendirdiğini” söylemiştir. Ayrıca kömür ocaklarında çalışan hükümlülerin, gönüllü işçiler kadar iyi çalıştıklarını, bu sebeple inşaat cezaevi ekibinin çoğaltılmasının uygun olacağını bildirmiştir. Yol yapımında çalışacak cezaevi ekiplerinin de kurulabileceği düşüncesinde olduğunu ifade etmiştir. Bu aşamada Siirt Cezaevi'nin de durumunun çok kötü olduğunu, bu sıralar haftada üç, dört cezaevinin yapıldığını duyduğunu, Siirt'te bulunan cezaevinin de yeniden yapılmasını istediğini beyan etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 20, s. 209).

Siirt Milletvekili Behçet Türkay, 1946 yılı Millî Eğitim Bakanlığı bütçesi münasebetiyle söz alarak, *“Köylüyü kalkındırmanın birinci koşulunun köy ilkokulları olduğunu”* ifade etmiştir. Bu büyük davayı köylü ve idarecilerin benimsediğini, bu davanın başarılması dolayısıyla, köylüyü, idarecileri takdirle anmanın vicdani sorumluluğu olduğunu söylemiştir. Köy okullarından çıkan çocukların köy enstitülerine gitmesinin de iyi olduğunu belirtmiştir. Diyarbakır'da 1944 yılında yüz köye beş okul yapıldığını, Siirt'te ise beş yüz kadar köyün sadece ikisinde okul olduğunu, 1944 ile 1945 yılları arasında ise on kadar okulun yapıldığını, ancak bazılarına öğretmen verilemediğini, tayin edilen öğretmenlerin çoğunun askerlik, hastalık, yüksek tahsil sebebiyle görevlerinden ayrıldığını ifade etmiştir. Bu sebeple yapılan okulların öğretmensiz kaldığını ve köy enstitülerine öğrenci yetiştirmenin zorlaştığını söylerken, batıda köy enstitülerinin çok iyi durumda olmasına rağmen Siirt'te bu durumun tam aksine olduğundan yakınmıştır. *“Siirt'te, Urfa'da, Van'da, Muş'ta bu sene yatılı ilkokul açılırsa, buradan köy enstitülerine gidecek öğrencilerin, öğretmen açığını kapatacağını”* ifade etmiştir. Siirt'in üç, dört yabancı ülkeye sınır olduğu için buradan sadece kaçak mal değil, değişik fikirlerin ve tahriklerin de gelebileceğinin düşünülmesi gerektiğini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 20, s. 307).

1946 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesi sebebiyle söz alan Behçet Bey, bulaşıcı hastalıklarla ve sıtmayla savaşta Bakanlığın göstermiş olduğu başarıyı sevinçle karşıladığını beyan etmiştir. Ancak yurdun birçok yerinde hekim olmadığını, ancak buralara yetecek kadar hekimin bulunduğunu, Sağlık Bakanlığı'nın hekimleri istediği yere gönderebilmesinin sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Mecburi hizmet kanununun tekrar ele alınması gerektiğini, mecburi hizmete tabi olan hekimlerin birkaç sene çalışarak para kazanıp mecburi hizmet paralarını ödeyerek bu yükümlülükten kurtulduğunu söylemiştir. Bu durumun önüne geçilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

“Ege bölgesinde üç, dört resmi ve beş, altı serbest hekimin bulunduğunu, Siirt’te ise yedi ilçenin henüz hekim yüzü görmediğini” savunmuştur. Bu nedenle mevcut hekimlerin bir yere yığılmalarının önünün alınması gerektiğini beyan etmiştir. Bir hekimin bulunmaması durumunda sosyal yaşamın da sıkıntıya girdiğini, sadece hastalara bakmakla hekimlik vazifesinin yapılmadığını, bunun yanında evlenmelerin de zorlaştığını, nikâhsız yaşamının da bu yüzden çoğaldığını söylemiştir. Bazı arkadaşların pratisyen hekimliğin çare olabileceğini söylediklerini, pratisyen hekimliğin tahsil süresinin ne kadar olduğunun öğrenilmesinin gerektiğinin altını çizmiştir. Ayrıca seyyar hekimliğin de devreye sokulabileceğini savunmuştur (TBMM Z.C., D: 7, C: 20, s. 468-469).

Siirt Milletvekili Behçet Türkay, Af Kanunu münasebetiyle söz alarak, af konusunda bir noktaya temas etmek istediğini, tasarının gerekçesinde hükümetin yazdığının önemi olmadığını, sezgilerine göre basın mensuplarının işledikleri ve basın aracılığıyla işlenen suçları kaldırmak için hükümetin bu tasarıyı getirdiğini, bu ceza ve suçların kaldırılması durumunda kendisinin de birliği, dayanışmayı, güven duygusunu bozacak yalan yayınlara ve bu gibi suçlara karşı gösterdiği müsamahayı artık göstermeyeceğini beyan etmiştir. Son zamanlarda yalan haberlerin, mübalağalı haberlerin yalanlandığını gördüğünü, bu haberlerin yabancı kaynaklarca delil olarak kullanıldığını ifade etmiştir. Bu af kanunuyla beraber artık güveni, birliği bozan yalan haberlerin, yabancıların memleketi yanlış anlamalarına neden olan bazı yabancı basına delil teşkil eden haberlerin yayınlanmasından vazgeçilmesini istemiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 24, s. 332).

Meclis VII. Dönem Siirt Milletvekili Behçet Türkay, Meclis Tutanak Dergisi kayıtlarına göre, milletvekilliği süresince beş defa söz almış olup, konuşmaları daha çok kamu kurumlarının bütçe görüşmesine yöneliktir. Siirt ili ve sorunları ile ilgili olarak öğretmen ve okul açığı bulunduğunu, Siirt cezaevinin yeniden yapılması gerektiğini belirtmiştir.

8.3. Saffet Tuncay

1300 (1884) yılında Bergama’da doğmuştur. Baba adı Aziz, anne adı Fatma’dır. Fransızca bilmektedir. Hukukçu olan Saffet Tuncay, milletvekili seçilmeden önce

Şurayı Devlet (Danıştay) Daire Reisi olarak vazife yapmıştır. Evlidir (TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal Belgesi, Sicil No: 1304).

Siirt Milletvekili Saffet Tuncay, Meclis'e girmeden önce Hazine-i Hassa Emlak-ı Humayun Kalemî Kâtibi ve Mümeyyizi, Meclis-i Meb'ûsân Kanunlar Müdürü, İstanbul Belediyesi Adalar Şubesi Müdürü, Mülkiye Mektebi Hukuk Başlangıcı Dersi Öğretim Görevlisi, Şûrayı Ümmet gazetesi Yazarı, Matbuat Umûm Müdürü, Şurayı Devlet Daire Reisi, Ziraat Bankası İdare Meclisi Üyeliği görevlerinde bulunmuştur (TBMM Albümü, 2010, s. 424).

Saffet Tuncay, 28.02.1943 tarihli "*Me'bus seçilmiş olanlara ait mazbata*" evrakına göre 366 oy almış ve Siirt Milletvekili seçilmiştir. (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 1304). 8 Mart 1943 Pazartesi günü Meclis'te ant içmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 1, s. 3). 26 Mart 1943 Cuma gününde seçim mazbatasını onaylanarak Meclis'e katılmıştır (TBMM Z.C., D: 7, C: 1, s. 38). 27 Temmuz 1965 tarihinde vefat etmiştir (TBMM Albümü, 2010, s. 424).

8.3.1. Saffet Tuncay'ın Meclis'teki Faaliyetleri

8.3.1.2. Teklifleri

Saffet Tuncay ve üç arkadaşı Millî Korunma Kanunu'nun 4648 Sayılı Kanunla değiştirilen 30. maddesine⁶² Ek Kanun Teklifi, İçişleri, Ekonomi, Adalet, Maliye ve Bütçe Komisyon'larına havale edilmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 20, s. 330). Komisyonlarda görüşüldükten sonra geçici komisyonda görüşülmesi komisyon raporunda yer almış fakat yapılan oylamada komisyonların teklifi kabul edilmemiştir. Bu teklifin Ticaret Komisyonu'nda görüşülmesi teklifi ise kabul edilmiş ve teklif bu komisyona gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 21, s. 90).

⁶² **Madde 30.** Bu kanunun tatbikte bulunduğu müddet zarfında, şehir ve kasaba ve iskele ve liman ve istasyonlarda gayrimenkullerin kira bedelleri, bu kanunun tatbik mevkiine konmasına tekaddüm eden senenin muayyen olan kira bedellerinden fazla olamaz. Bu madde hükmünün tatbik edileceği yerleri, Hükümet tayin ve ilân eder (T.C. Resmi Gazete, 1944, 11 Ağustos, Sayı: 5780, s. 7463).

8.3.1.3. Konuşmaları

Siirt Milletvekili Saffet Tuncay, Binbaşı Sabri Eryılmaz hakkındaki mazbata münasebetiyle söz alarak, “*Mahkemelerden verilen ilamların mahiyetini, hududunu tayin etmek mahkemelerin işidir.*” demiştir. “*Davada adı geçen kişinin, icra makamının, mevcut olan bir ilamın manasını icra mavkisine sevk ederken kendisinin mağdur olduğuna kanaat getirirse, yeniden mahkemeye gitmekte serbest olmasının lazım geldiğini*” ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 1, s. 121).

Saffet Tuncay, İçişleri Bakanlığı 1943 yılı bütçesi hakkında söz alarak, “*Teşkilatı Esasiye hukukunun, vilayet idarelerini ve vazifelerinin yapılması esasına dayandığını*” ifade etmiştir. Bahsedilen vazifelerin de mahalli idarelerin kurulmasını gerektirdiğini savunmuştur. Ancak bunların yetkilerinin nerede başlayacağını ve nerede biteceğinin bu günkü mevzuat ile bunu tayin etmenin mümkün olmadığını beyan etmiştir. Bu nedenle Dâhiliye Vekili’nden vilayetlerin idaresi ve mahalli idarelerin kurulması için gerekli kanunların çıkarılmasını istemiştir. Bunlarla birlikte memurların bir garantiye ihtiyaçları olduğunu söylemiştir. Bunun Memurini Muhakemat Kanunu ile bir dereceye kadar giderilmesine çalışılmışsa da yeni çıkan kanunlarla bunun geçerliliğini yitirdiğini belirtmiştir. Bu nedenle eski kanunun gereken düzenleme yapılarak tekrar çıkarılmasını istemiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 3, s. 194-195).

Siirt Milletvekili Saffet Tuncay, Vakıflar Genel Müdürlüğü 1943 malî yılı Bütçe Kanunu münasebetiyle söz alarak, Anadolu’nun her tarafında atadan kalan birçok eser olduğunu söylemiştir. Bunları Evkaf Umum Müdürlüğü’nün peyderpey tamir ettirdiğini ifade etmiştir. Atalardan kalan bu yadigârlardan birisinin de seçim bölgesin olan Siirt’te bulunduğunu, bu eserin Selçuklulardan kalan ve büyük bir mimari şaheseri olan Ulucami olduğunu belirtmiştir. Bu eserin tamiri için geçen sene bu kürsüden ricada bulunduğunu, bu sene de aynı istekte olduğunu beyan etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 2, s. 320).

Saffet Bey, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1944 malî yılı bütçesi münasebetiyle söz alıp, kendi seçim çevresi olan Siirt ilinin 10 kazası bulunduğunu, 160 bin nüfusa sahip olduğunu belirtmiştir. Siirt’te ne hükümet ne belediye hekimi ne de sağlıkçı bulunmadığını beyan etmiştir. Sıhhat Vekili’nin müracaat sonucunda atebrin

ilacı ve kinin⁶³ ihtiyaçlarını karşıladığını, hekim hususunda da atama yapmayı istediğini beyan etmiştir. Ancak kanunlardaki eksiklikten dolayı maksada ulaşamadığını, oraya atanan hekimlerin mecburi hizmet bedellerini ödeyerek gelmediğini söylemiştir. Zamanında herkesin vatan hizmeti yapmaya mecbur olduğunu, “*Vatani hizmetini göreceğ genç hekimlerden tahsil bedellerinin kabul edilmeyerek oraya gönderilmesi yerinde olacaktır.*” demiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 10, s. 234).

Siirt Milletvekili Saffat Tuncay, 1915 yılı yedi aylık Danıştay Bütçesi hakkında söz alarak, Danıştay hakkında beyanda bulunmak istediğini belirtmiştir. Danıştay’ın kuruluşunun iki nedeninin olduğunu, “*Birisinin fert ile devlet arasında olan davalara bakmak, ikincisi de devletin en üst meclisi olarak istişare hizmetlerini görmek*” olduğunu ifade etmiştir. Kanunların Danıştay’a mühim başka vazifeler de yüklediğini, “*Bunlardan birisinin de memur muhakemeleri sisteminde rol almasıdır.*” demiştir. Bu kurumun kendisine verilen görevleri büyük bir itana ve dikkatle yaptığını, günden güne inkişaf alarak ilmi olarak ilerleme kaydettiğini beyan etmiştir. Ancak Danıştay’dan şikâyetlerin olduğunu, “*Bu şikâyetlerin başında ise davaların çok geç sonuçlandığı gelmektedir*” demiştir. Kendisinin de bu kurumda uzun yıllar bulunduğunu, davaların gecikmesinin ilmühaberlerin⁶⁴ davalılara ulaşmasındaki uygunsuzluktan ileri geldiğini savunmuştur. Bugünkü kanuna göre tebliğin taşradaki idari üstler tarafından yapıldığını, ilmühaberinin de Danıştay’a yine aynı kanalla geldiğini, bu yolun doğru olmadığını söylemiştir. Hiçbir davanın ilmühaberinin Danıştay’a vaktinde geldiğinin görülmediğini ifade etmiştir. İlmühaberlerin davalıya posta ile gönderilmesinin bu sorunu çözebileceğini savunmuştur (TBMM Z.C., D: 7, C: 17, s. 246).

Siirt Milletvekili Saffet Tuncay, 1945 yılı yedi aylık Basın ve Yayın Genel Müdürlüğü Bütçesi hakkındaki konuşmasında, “*Her ulusun radyo yayınlarında milli musikisinin büyük payı olduğunu*” söylemiştir. Hâlbuki bizde bu payın çok az olduğunu savunmuştur. “*Bu durumun batı musikisini yaymak amacıyla yapıldığı ifade ediliyor.*” demiştir. Bu durumun milli musikinin az yayınlanmasını beraberinde getireceğini, milli musikinin de yeterli miktarda yayınlarda yerini almasının gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 17, s. 251).

⁶³ Kinin: Kınadan elde edilen ve sıtmanın tedavisinde kullanılan beyaz alkaloit, kinin sülfatı (Parlatır vd, 1998, s. 1326).

⁶⁴ İlmühaber: Birinin yer, hâl, medeni durum vb.ni gösteren resmî belge. Bir şeyin teslim alındığını gösteren belge, alındı kâğıdı. Tebligat (Parlatır vd, 1998, s. 1073).

Saffet Bey, Devlet Havayolları Genel Müdürlüğü 1945 yılı yedi aylık Bütçe Kanunu münasebetiyle söz alarak, uçakların artık adi nakil malzemesi haline geldiğini, insan ve eşya nakliyatında uçaktan yararlanıldığını, bizim gibi yolları yeterli olmayan memleketler için uçak meselesinin mühim hale geldiğini söylemiştir. Bu konuda Ulaştırma Bakanlığı'nın ne gibi programı olduğunu merak ettiğini, Ulaştırma Bakanı Konya Milletvekili Ali Fuat Paşa (Cebesoy)'nın Meclis'i bilgilendirmesini istemiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 17, s. 536).

Siirt Milletvekili Saffet Tuncay, Kazanç Vergisi Kanunu'nun üçüncü maddesinin dördüncü fıkrasının değiştirilmesine ve Bina Vergisi Kanunu'na bir geçici madde eklenmesine dair kanun taslağı ve İçişleri, Maliye ve Bütçe Milli Eğitim Komisyonları raporları dolayısıyla söz alarak, eskiden memlekette ecnebi okulları olduğunu, bunların gerek kazanç gerekse de bina vergisi verdiklerini, bu okulların bu vergilerden istisna tutulmak istediklerini belirtmiştir. Bu sebeple gerekli olan kanunlarda değişiklik yapılmasını talep ettiklerini bildirmiştir. *“Kazanç vergisinin muafiyetinin yanında bina vergisinin ecnebi okullardan alınmaması doğru bir davranış değildir.”* demiştir. Danıştay'ın bu konuda kararlarının olduğunu, ecnebi okulların müracaatlarını da reddettiğini iddia etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 22, s. 135-136).

Saffet Bey, Şark Halı Ve Kilimleri İle Benzerleri Ve Hayvan Postları İçin Kurulacak Serbest Yer (Serbest Bölge) Hakkındaki Kanun münasebetiyle söz alarak, idarelerin tedbir alırken her zaman mahkemenin kararına müracaat etmediğini, bu şekilde kendilerine bir mecburiyet getirilmek istenirse o zaman serbest hareket edemeyeceklerini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 17, s. 94).

Saffet Tuncay, Milletvekilleri Seçimi Hakkındaki Kanun hakkında söz alarak, basında muhalefet gazetelerinin ve muhalefette bulunanların beyanatlarında demokrasinin tam tezahür edebilmesi için nisbi seçimin gerektiğini söylediklerini ifade etmiştir. Demokrasinin halk idaresinin sonucu olduğunu, bunun ise şeklinin iki türlü ortaya çıktığını, birincisinin majoriter sistem (Salt çoğunlukçu seçim sistemi) olarak adlandırılan ve ekseriyetin kullandığı oyların sonucu olan meclislerle idare sistemi olduğunu, diğerinin ise proporsiyonal sistem olarak nisbi temsil sistemine dayandığını beyan etmiştir. İkinci yol küçük devletlerde itibar görürken, Yunanistan, Belçika ve Bulgaristan'ın bu sistemi tercih ettiklerini bildirmiştir. Yunanistan, Belçikan ve

Bulgaristan'ın hallerinin iyi olmadığını, ub sistemin muteber olmadığını savunmuştur (TBMM Z.C., D: 7, C: 23, s. 257).

Saffet Bey, Bir dereceli seçim yapılmak üzere Büyük Millet Meclisi seçiminin yenilenmesine karar verilmesi hakkındaki önerge münasebetiyle söz alarak, muasır devletlerin, halkın rızasına ve iradesine dayanması gerektiğini savunmuştur. Demokrasinin de bu demek olduğunu ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 24, s. 84).

Siirt Milletvekili Saffet Tuncay, Üniversiteler Kanunu münasebetiyle söz alarak, idarenin bazı şeyleri yaparken Şurayı Devlet'e (Danıştay) müracaat ettiğini, *"Bunun resen yapılabildiği gibi kanunların da bu durumu mecburi gördüğü görülmüştür."* demiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 24, s. 182).

Saffet Bey, bununla birlikte Üniversiteler Kanunu görüşmelerinin başka bir yerinde tekrar söz alarak, Şurayı Devlet'in idari kararlarının asla hükümeti bağlamadığını savunmuştur. Bunların istişari mahiyette olduğunu, idari mesuliyetin vekile ait olduğunu savunmuştur (TBMM Z.C., D: 7, C: 24, s. 184).

Yine Üniversiteler Kanunu görüşmeleri sürerken tekrar söz isteyerek, üniversite profesörleri ve doçentleri milletvekili seçildikleri takdirde Meclis'te bulundukları müddetçe ilmi rütbelerinin devamı gibi sayılması, hatta daha ileri gidilerek bu rütbenin bir, iki derece daha yükseltilmesinin düşünüldüğünü, bunun Anayasa'ya aykırı olduğunu ifade etmiştir. Bu teklifi Milli Eğitim ve Bütçe Komisyonları'nın getirdiğini, hükümetin bu teklifle ilgisinin olmadığını söylemiştir. Böyle bir durumun ayrıca Millet Meclisi'nin itibarını düşüreceğini düşündüğünü beyan etmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 24, s. 221-222).

Meclis VII. Dönem Siirt Milletvekili Saffet Tuncay'ın, Meclis Tutanak Dergisi ve Zabıt Cerideleri kayıtlarına göre, milletvekilliği süresince on iki kez söz almış ve bir önerge (takrir) sunduğu görülmüştür. Meclis faaliyetleri daha çok kamu kurum ve kuruluşların bütçe görüşmeleri üzerine olup ayrıca seçim kanunları üzerine söz almıştır. Siirt şehri ve sorunları ile ilgili olarak tarihi Ulucaminin tamiri üzerine taleplerini dile getirmiş ayrıca Siirt genelinde hekim açığı olduğunu belirtmiştir.

8.4. M. Emin Kılıçcıoğlu

1329 (1913) yılında Siirt'te doğmuştur. Baba adı Haydar, annesinin adı Azize'dir. Evli olup iki çocuk babasıdır. Basın mensubu olarak çalışmıştır. 1937 yılında kurulan Siirt gazetesi sahibi ve muhabiridir. Türk Hava Kurumu Başkanlığı ve Belediye Meclis Üyeliği yapmıştır. Evli ve iki çocuk sahibidir (TBMM Arşivi, Hal Tercümesi, Sicil No: 1303).

1948 yılında Siirt ilinde haftalık olarak yayınlanan tek gazete Siirt gazetesinin aynı zamanda Yazı İşleri Müdürlüğü'nü de yürütmektedir (BCA, 490-1-0-0/1285-273-1). Ancak maddi zorluklar nedeniyle, gazetenin yayın hayatına devam edebilmesi için Mehmet Emin Kılıçcıoğlu tarafından Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nden yardım talebinde bulunulmuştur (BCA, 490-1-0-0/1379-578-3). Sahibi bulunduğu Siirt gazetesinin 13 Nisan 1946 tarihli nüshasında yayınlanan bir fıkranın müstehcen bulunmasından dolayı hakkında soruşturma açılmış ve kovuşturma yapılabilmesi için yasama dokunulmazlığının kaldırılması Siirt Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından talep edilmiştir (BCA, 30-10-0-0/9-52-19).

10 Ekim 1944 tarihli “*Mebus seçilmiş olanlara ait mazbata*” başlıklı seçim mazbatasına göre Mehmet Emin Kılıçcıoğlu, bu dönemde 339 oy alarak Siirt Milletvekilliğine seçilmiştir. (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 1303). 13 Eylül 1944 Çarşamba günü Meclis'te ant içmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 13, s. 2). Siirt Meb'usu Şevket Dağ'ın vefatı üzerine seçilmiştir (BCA, 30-10-0-0/76-505-10). 20.03.1987 tarihinde vefat etmiştir (TBMM Albümü, 1994, s. 320).

Mehmet Emin Kılıçcıoğlu'nun Meclis'te almış olduğu herhangi bir görev tespit edilememiştir. Ayrıca Meclis'te herhangi bir faaliyeti ve konuşması da bulunmamaktadır.

8.5. Mustafa Şevket Dağ

Mahmut Şevket Dağ'ın özgeçmişi daha önceki bölümlerde verilmiştir. Ressam Mustafa Şevket Dağ, 28.02.1943 tarihli “*Me'bus seçilmiş olanlara ait mazbata*” evrakına göre 366 oy almış ve Siirt Milletvekili seçilmiştir (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 956). 8 Mart 1943 Pazartesi günü Meclis'te ant içmiştir (TBMM

Z.C., D: 7, C: 1, s. 3). 26 Mart 1943 Cuma gününde seçim mazbatası onaylanarak Meclis'e katılmıştır (TBMM Z.C., D: 7, C: 1, s. 38).

Mustafa Şevket Dağ'ın Meclis'te görev aldığına dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ayrıca yapılan incelemelerde bu dönem içerisinde herhangi bir meclis faaliyeti ve konuşması da bulunmamaktadır. 24 Mayıs 1944 tarihinde vefat etmiştir (TBMM Albümü, 1994, s. 320). Vefatından sonra Siirt Milletvekilliği'ne Emin Kılıçcıoğlu seçilmiştir (BCA, 30-10-0/76-505-10).

SEKİZİNCİ DÖNEM SİİRT MİLLETVEKİLLERİ

1946 genel seçimleri öncesinde ilk başta 18.07.1945 tarihinde Nuri Demirağ'ın öncülüğünde Milli Kalkınma Partisi (MKP) kurulmuştur (Olgun, 2011, s. 21). CHP'den ihraç edilen milletvekilleri ve daha önce partisinden ve milletvekilliğinden istifa etmiş olan Celal Bayar'ın öncülüğünde Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Ocak 1946 tarihinde Demokrat Parti (DP) kurulmuştur (Yılmaz, 2010, s. 178). Ayrıca Sosyal Adalet Partisi, Liberal Demokrat Partisi, Çiftçi ve Köylü Partisi, Türk Sosyal Demokrat Partisi, Türkiye Sosyalist Partisi, Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi, İslam Koruma Partisi, Yurt Görev Partisi gibi birçok parti bu dönemde kurulmuştur (Olgun, 2011, s. 21).

1946 yılı genel seçimlerine gidilmeden önce 5 Haziran 1946 tarihinde çıkarılmış olan 4918 sayılı kanunla seçimlerin tek dereceli olması, seçim kurullarının ise atanmış kişilerden değil, belediye meclisi üyelerinden oluşması, bununla birlikte kullanılan oyların sandıklara kapalı bir zarf içinde atılması kabul edilmiştir (T.C. Resmi Gazete, 1946, 6 Haziran, Sayı: 6326, s. 10702-10704). 10 Haziran 1946 tarihinde genel seçimlerin 1947 yılının Ekim ayında yapılması gerekirken, 21 Temmuz 1946 yılında yapılması kararı verilmiştir (Çufalı, 2012, s. 1). Daha önceki seçimlerde iki dereceli seçim sistemi uygulanırken, tek dereceli olarak yapılan ilk seçim, 1946 genel seçimleridir (Özdurğun, 2016, s. 288).

Seçimlerden hemen önce kurulmuş olan Demokrat Parti'nin örgütlerinin zayıf olması ve devlet bürokrasisinin CHP'nin elinde bulunması sebebiyle 1946 seçimlerini CHP büyük oranda kazanmıştır. Genel seçimlerde TBMM'de 390 milletvekilliğini CHP, 65 milletvekilliğini Demokrat Parti kazanırken, 7 milletvekili ise bağımsız olarak Meclis'e girmiştir (Bakan ve Özdemir, 2013, s. 378). Yeni kurulan Demokrat Parti'nin 63 ilden sadece 34 ilde teşkilatlanması yani ülkenin her seçim bölgesinde seçime katılamaması sebebiyle bu seçim halk iradesini tam olarak yansıtmamıştır (Kabasakal, 2016, s. 114). Seçimlerde yargı denetimi olmaması nedeniyle birçok usulsüzlük ve yolsuzluk olduğu, bu nedenle de şaibeli seçimler olarak değerlendirildiği görülmektedir (Gözler, 2017, s. 183). Seçim sonucundan memnun olmayan Demokrat Parti, Seçim Kanunu hakkında değişiklik yapılması istemli bir tasarı hazırlamıştır. Tasarı, Meclis'e

sunulmuş, ancak Adalet Komisyonu'nda Cumhuriyet Halk Partisi'nin Meclis çoğunluğu nedeniyle red edilmiştir (Yeşilçayır, 2011, s. 157-158).

9. VIII. Dönem Siirt Milletvekilleri ve Faaliyetleri 1946-1950

9.1. Etem İzzet Benice

1319 (1903) yılında İstanbul'da doğmuştur. Baba adı Mehmet İzzet, anne adı Makbule'dir (TBMM Arşivi, Olumluk Kâğıdı, Sicil No: 1094).

Orta öğrenimi Galatasaray Lisesi, daha sonraki öğrenimini ise Yüksek Deniz Ticaret Okulu'nda tamamladı. Tevhid-i Efkâr gazetesi (Takrir-i Sükûn Kanunu ile kapatılmıştır)'nde yazarlık, Vatan, Son Saat ve Milliyet gazetelerinde yazarlık ve Yazı İşleri Müdürlüğü olarak görev aldı. Zaman, İkdam, Açık Söz, Son Telgraf ve Gece Postası gazetelerini yayınladı. Türk Basın Birliği Başkanlığı yaptı. VI. Dönem (1939-1943) Ara Seçimleri'nde Kars Milletvekili olarak seçildi. 1946 seçimlerinde ise CHP listesinden Siirt Milletvekili olarak seçildi. 12.08.1946 tarihinde TBMM İçişleri Komisyonu Üyeliği'ne seçildi. 11.11.1946 ve 05.11.1947 tarihlerinde tekrar üyeliğe seçildi. 05.11.1948 ve 07.11.1949 tarihlerinde ise Ekonomi Komisyonu Üyeliği'ne seçildi. Fransızca bilmektedir, Seniha Hanım ile evli olup, Elçin (Gümrükçüoğlu) isminde bir çocuğu vardır. 28.03.1967 tarihinde vefat etmiştir. Edirnekapı Şehitliği'nde defnedilmiştir (Çufalı, 2012, s. 957-958).

Romanları:

1. Çıldır Kadını, 1927
2. İstirap Çocuğu, 1927
3. Yakılacak Kitap, 1927. (1961 yılında filmi çekildi.)
4. Aşk Güneşi, 1930
5. Gözyaşları, 1932
6. Beş Hasta Var, 1932

7. On Yılın Romanı, 1933

8. Yosma, 1936

9. Sen de Seveceksin, 1942

10. Foya, 1944

11. Ben Hiç Sevmedim, 1947

12. Pota, 1950

13. Adsız Şehit, 1964 adında eserleri mevcuttur (Çufalı, 2012, s. 958).

Etem İzzet Beni, 27.07.1946 tarihli “*Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait Tutanak*” evrakına göre 62.434 oy almış ve Siirt Milletvekili seçilmiştir (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 1094). 5 Ağustos 1946 Pazartesi günü Meclis’te ant içmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 1, s. 2). 12 Ağustos 1946 Pazartesi gününde seçim mazbatası onaylanarak Meclis’e katılmıştır (TBMM Z.C., D: 8, C: 1, s. 18).

9.1.1. Etem İzzet Benice’nin Meclis’teki Faaliyetleri

9.1.1.1. Konuşmaları

Etem İzzet Benice, İçişleri Bakanlığı’nın 1948 Sayılı Bütçe münasebetiyle söz alarak, “*Tanın gazetesinde çok fazla zaman geçmemiş olan Varto mektubundan ve içeriğinden haberiniz bulunuyor, bu mektubun partiler ve matbuatta meydana getirdiği yankılar malumunuzdur.*” demiştir. Varto’dan, aynı kişiden bir mektup aldığını, ancak o kişiyi tanımadığını ifade etmektedir. Hüviyetini, şahsiyetini ve maksadını da bilmediğini belirtmiştir. Ortalığın karışmaması için bu mektubu yayınlamadığını, içeriğinden de burada bahsetmeyeceğini ifade etmiştir. Bu mektubu İçişleri Vekaleti’ne takdim edeceğini söylemiştir. Bu mektubun propaganda veya başka sebep ve maksatlarla bir taktik eseri olup olmadığının hesaba katılması gerektiğini, dikkat çekmek, bölgeyi fikir çekişmelerine neden olmak için böyle bir mektubun yazılabileceğini bildirmiştir. Doğudaki genel müfettişliklerin devam etmesine lüzum

olup olmadığını da İçişleri Vekaleti'nin açıklaması gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 8, s. 517).

Siirt Milletvekili Etem İzzet Benice aynı konu ile ilgili bir başka konuşmasında İçişleri Vekili'nden bir açıklama isterken genel müfettişliklerin lehinde veya aleyhinde bir konuşmada bulunmadığını belirterek, siyasi vaziyetin dış dünyada meçhul olan manzaralar oluşturabileceği düşüncesiyle İçişleri Vekili'nin bir konuşma yapmasını istemiştir. Büyük Millet Meclisi'nde ve matbuatta bu mektubun içeriğinden bahsetmeyeceğini belirttiğini ifade etmiştir. Burada da *“açıkla”* sözlerine karşılık İzzet Bey, *“lüzumsuz tartışmaların ve zihin bulandıracak sözlerin söylenmesine gerek olmadığını”* söylemiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 8, s. 526).

Meclis VIII. Dönem Siirt Milletvekili Etem İzzet Benice'nin, Meclis zabıtlarına göre, milletvekilliği süresince bir defa söz aldığı ve İçişleri Bakanlığı'nın bütçe görüşmesi oturumunda konuştuğu anlaşılmaktadır. Siirt'in sorunları ile ilgili herhangi bir konuşması veya faaliyeti yoktur.

9.2. Memet Sabri Çelikutğ

1317 (1901) yılında Siirt'te doğmuştur. Babasının adı Musa, annesinin adı ise Hanife'dir. Müteahhitlik yapmıştır. Türk Ocağı, Çocuk Esirgeme Kurumu, Teyyare Cemiyeti Başkanlığı, CHP İl İdare Kurulu Üyeliği ve son olarak Siirt Belediye Başkanlığı yapmıştır. Evli ve dört çocuk sahibidir (TBMM Sicil Arşivi, Hal Tercümesi, Sicil No: 1504; BCA, 30-11-1-0/160-9-7).

Mehmet Sabri Çelikutğ, 27.07.1946 tarihli *“Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait Tutanak”* evrakına göre 62.434 oy ile Siirt'ten CHP milletvekili olarak seçilmiştir (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 1504). 5 Ağustos 1946 Pazartesi günü Meclis'te ant içmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 1, s. 2). 12 Ağustos 1946 Pazartesi gününde seçim mazbatasını onaylanarak Meclis'e katılmıştır (TBMM Z.C., D: 8, C: 1, s. 18).

Mehmet Sabri Çelikutğ, 8'inci Dönem'de 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Meclis Hesaplarını İnceleme Komisyonu Üyeliği'ne seçildi. 11 Kasım 1946, 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde ise Sayıştay Komisyonu Üyeliği'ne

seçildi. 24 Mart 1979 tarihinde vefat etmiştir. (Çufalı, 2012, s. 959). Yapılan incemede, Mehmet Sabri Çeliktuğ'un dönem içerisinde herhangi bir konuşması veya faaliyeti tespit edilememiştir.

9.3. Ali Rıza Esen

Ali Rıza Esen'in özgeçmişi daha önceki bölümlerde verilmiştir. Ali Rıza Esen, 27.07.1946 tarihli “*Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait Tutanak*” evrakına göre 62.434 oy ile Siirt'ten CHP milletvekili olarak seçilmiştir (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 951). 5 Ağustos 1946 Pazartesi günü Meclis'te ant içmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 1, s. 2). 12 Ağustos 1946 Pazartesi gününde seçim mazbatasını onaylanarak Meclis'e katılmıştır (TBMM Z.C., D: 8, C: 1, s. 18).

12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Ticaret Komisyonu Üyeliği'ne seçildi. 11 Kasım 1946 tarihinde ise Tarım Komisyonu Üyeliği'ne seçildi. 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde tekrar Üyeliğe seçildi. 4 Kasım 1960 tarihinde vefat etti. Ali Rıza Bey'in, Cenazesi Ankara Cebeci Şehitliği'nde defnedildi (Çufalı, 2012, s. 960).

9.3.1. Ali Rıza Esen'in Meclis'teki Faaliyetleri

9.3.1.1. Konuşmaları

Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı 1947 Yılı Bütçesi münasebetiyle söz alan Ali Rıza Esen, Sağlık Bakanlığı'nın bütçesi tartışılırken, seçim çevresi olan Siirt'in sıhhi durumu hakkında düşünceleri olduğunu ve bunları dile getireceğini söylemiştir. Siirt'in, memleketin en güzel parçası olduğunu, otuz altı bin kilometre sahada iki yüz bin nüfusun olduğunu ifade etmiştir. Burasının “*Bir vilayet merkezi, on ilçe, on dokuz bucak ve yedi yüz elli köyüyle memleket için iktisadi ve aynı zamanda da hayati, durum itibarıyla da memleketin kalesi denilebilecek mühim bir yeridir.*” demiştir. “*Buranın sıhhi durumu ise 200 bin nüfusa sahip olan memlekette merkezde sıhhat müdürü, Kurtalan'da bir doktoru, Beşiri'de sıtma bakıcısı ile Aros'ta bir doktoru bulunduğunu*” belirtmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 3, s. 567-568). Bakanlığın yapması gerekeni yapmak

istediğini fakat yapamadığını söylemektedir. *“Bir kere o muhitin ilçelerinin çetin olması dolayısıyla doktorların yaşamasına elverişli olmaması, kalacak evin bulunmaması, verilen paranın az olması ve eldeki doktorların askere alınması bunların meydana gelmesinin sebebidir.”* demiştir. Yeni çıkan doktorların bin lira olan tazminatı ödeyerek mecburi hizmetten kurtulduklarını, bu keyfiyetin önlenmesi gerektiğini, Bakanlığını bu işe çözüm getirmesi gerektiğini savunmaktadır. Hükümetin o çevrelerde ev yaptırmaya başladığını, bu sayede doktorların rahatının sağlanacağını savunmuştur. İl Özel İdaresi’nin elinde olan bir hastane olduğunu fakat burada iyi bir doktorun varlığına ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın buradaki doktora çok az maaş verdiğini, az maaş ile oraya doktorların gitmeyeceğini savunmuştur. Bu konuşmayı yapmadan bir süre önce hastaneye uğradığında oraya yeni bir doktorun geldiğini ve işine âşık olan bir doktor olduğu için her şeyin yoluna girdiğini söylemiş ancak bu hastanenin alet ve edevat bakımından eksikleri olduğu için hastalara tam olarak tedavi uygulayamadığını ifade etmiştir. *“Bu malzeme ve ilaçların bir an önce alınması gerekmektedir.”* diye sözlerini sürdürmüştür. Siirt’te bir de trohom hastalığının (bir çeşit göz hastalığı) ortaya çıktığını, bu hastalığa önlem alınmaya başlandığını, bu nedenle hastalığın büyük ölçüde önünün alınacağını beyan etmiştir. Burada hasta bakıcı ve doktorun olduğunu, bir doktor yardımcısının daha verilmesini istemiştir. Üçüncü ricasının ise Beşiri’ye ait olduğunu, burada iki doktor varken, ikisinin de gitmiş bulunduğunu, buraya bir doktor gönderilmesini Bakandan rica ettiğini belirtmektedir. Erüh ilçesinin de sıtma mıntıkası bölgesi olarak görülmesi gerektiğini ifade etmiştir. Asıl söyleyeceğinin ise doğu bölgelerinde resmi nikahlarda köylülerin doktora muayenesi şart koşulmuş olmasına rağmen köylerde ve birçok kazada doktor olmadığı için bunun yapılamadığından söz etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 3, s. 567-568).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Tarım Bakanlığı ile Orman Genel Müdürlüğü 1947 Yılı Bütçeleri nedeniyle söz almış ve Tarım Bakanlığı’nın bütçesi görüşülürken mesleği olan hayvan ve hayvan bakımı ve ıslahı, hayvanların üretimi ile ilgili düşünceleri olduğunu öne sürmüştür. Türk milletinin ata ve hayvana karşı büyük bir sevgisinin olduğunu, İkinci Mahmut zamanında at neslinin ve hayvanların sıhhi durumları için Veteriner Okulu açıldığını ifade etmiştir. Eskiden Çukurova’da, Macaristan ve Belçika’dan daha üstün haraların⁶⁵ var olduğunu, ayrıca güney

⁶⁵ Hara: Atların yetiştirildiği yer, at çiftliği (Parlatır vd, 1998, s. 943).

vilayetlerinde, Fenike’de buna benzer haraların varlığından söz edilebileceğini ifade etmiştir. Burada yetişen atların Balkan Savaşı’nda, Birinci Dünya Savaşı’nda ve Kurtuluş Savaşı’nda nüfusunun azaldığını, bu nedenle tekrar haralar yapma mecburiyetinin doğduğunu söylemiştir. Yeni yapılan haralarla ordunun hayvan ihtiyacının tam anlamıyla karşılandığını belirtmiştir. Merinos cinsi koyunların sayesinde bir milyon kilo yünün elde bulunduğunu belirtmiştir. Birçok hayvanın da artık ıslah edilebildiğini savunmuştur (TBMM Z.C., D: 8, C: 3, s. 606-608).

Ali Rıza Esen, Ticaret Bakanlığı 1947 Yılı Bütçesi münasebetiyle söz almış ve üç meselenin düzeltilmesini rica etmiştir. Bunlardan birincisinin üretilen pamuklunun, ahali elindeki basmanın 86 milyon metre olduğunu, bunun memleketin ihtiyacını karşılayabilecek derecede olup olmadığını, *“Bu duruma göre dışarıdan pamuklu getirmek gerekir mi?”* diye sormuştur. Dışarıdan getirilecek pamuklunun, Milli Koruma Kanunu çerçevesinde olacağını söylemiştir. Ancak bunun kontrolünün gerektiğini ifade etmiştir. Sene başından itibaren kontrolün kalkacağını ifade ederek, bu işin nasıl önleneceğini sormuştur. İkincisi dışarıya hayvan ihracatın durdurulduğunu, bunun hükümetin düşüncesi olmakla beraber onlara hak verdiğini, ancak bu hayvan meselesini en çok seçim çevresini alakadar ettiğini, bu nedenle bu durumun düzeltilmesini istemiştir. Bununla birlikte hayvan ihracatını şu şekilde tarif etmiştir. Hayvan sahiplerinin ekim ayına kadar hayvanlarını alıcıya sattıklarını, ekim ayında hayvanı eline alan tüccar ve kasabın iki iş şekilde sattığını ifade etmiştir. Kasaba sattığında hayvanın ucuz olduğunu, dışarıya sattığında ise fazla para verildiğini, ancak bu ihracı 15 ile 20 gün önce duyduklarını ifade etmiştir. Bu hayvanların bir kısmının kesilmek üzere şimendifer ile İstanbul’a gönderildiğini, ancak şimendifer sevkini iyi gitmediğini ifade etmiştir. Servet olan hayvanın tüccar eliyle dışarıya çıkarabilmesini uygun bulduğunu, bunun durdurulmasının bir düşünceye dayanması gerektiğini ifade etmiştir. Başka bir konuşmasında ise halkın ihtiyacı için şekerin fiyatının indirildiğini, bu arada şekerin ucuza istifade meselesinin ortada olduğunu söylemiştir. Bu sorun gıdaya dayandığı için *“çok mühim bir iştir”* demiştir. Bu gıda maddesinin belediyeye intikal ettiğini tahin helvasında şekerden üretildiğini, tahin helvasını küçümsememek gerektiğini, çünkü zaruri ihtiyaç olduğunu ifade etmiştir. Şekerin fiyatı indiğinde 279 kuruş olan bu helvanın fiyatının inmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Bu fiyatlardan en çok memurların etkilendiğini, diğer halkın ise vaziyetini bugünkü fiyatlara göre düzenlediğini savunmuştur (TBMM Z.C., D: 8, C. 3, s. 701-702).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, altı ilde ilan edilmiş olan sıkıyönetimin altı ay daha uzatılmasına dair Başbakanlık tezkeresi sebebiyle söz alarak, “*Misak-ı Milli sınırları çerçevesine giren ülkemizin başı Trakya ve gövdesi Anadolu’dur.*” demiştir. Baş ve gövdeyi birleştirenin unsurun ise boğazlar olduğunu söylemiştir. Boğazlara hâkim olmanın, boğazları tutmanın bizim için siyasetten daha fazla lazım olan bir hak olduğunu ifade etmiştir. “*Tarih tetkik edildiğinde Karlofça Muahedesi’nde, yani 1799 yılından 1922 yılına kadar hakimiyetin tesis edilmesine ve İnönü Lozan Antlaşması’na kadar Osmanlı Hükümeti’nin borçlanmaya doğru gitmesi, Boğazlar üzerinde büyük devletlerin gözü olmasındandır.*” demiştir. Bu kadar kıymetli ve kuvvetli varlığı korumak için ufacık bir arsanın korunması hususunda burada söz söylediğini sıkıyönetim kabul etmemek için bir sebep olmadığını ifade etmiştir. Doğu milletlerinin mantıken en kuvvetli millet olduğunu anlatmıştır. Boğazlar meselesi üzerinde durmanın umumiyetle gazete yazıları ve görüşleri göz önünde tutulursa yerinde olduğunu kanaat getirdiğini ifade etmiştir. Sıkıyönetimin İstanbul’un fethi ve hayatını etkilemediğini herkesin bildiğini ve gördüğünü ifade ederek, geceleri her yerin açık olduğunu, her yere gidebildiğini anlatmıştır. İki tane gazetenin kapandığını, bunlardan birisinin İleri Gazetesi olduğunu, hükümetin ve Halk Partisi’nin rejimine karşı hareket ettiğini, diğerinin de Cihad’ın (İstanbul Milletvekili, Mustafa Cihad Baban), Tasvir (Tasvir-i Efkâr gazetesi) gazetesi olduğunu ifade etmiştir. “*Bu meclisin varlığına hücum eden gazetenin elbette kapatılacağını*” söylemiştir. “*Bu gazetenin hükümet aleyhine yazı yazmıştır, kapatılması zorunludur, sıkı yönetim kararlarına uymamıştır, bu tasarıyı sunan hükümete teşekkür etmiştir.*” (TBMM Z.C., D: 8, C: 5, s. 232).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, İçişleri Bakanlığı Merkez Kuruluş Ve Görevleri Hakkında Kanun’un Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun münasebetiyle söz almıştır. 7 Eylül Kararları’nın⁶⁶ bu memlekete hayat bahsettiğini örnekleriyle arz etmek istediğini söylemiştir. Bugün Mahmutpaşa’ya gidildiğinde pamuklu ve yünlünün yüzde iki ticaretle satılmakta olduğunu ifade etmiştir. “*Bu durum memlekete giren malların fazlalığına işaret eder.*” demiştir. Memlekette karaborsanın kalkınma olduğunu ve 7

⁶⁶ 7 Eylül 1946 Kararları: 7 Eylül 1946 tarihinde Recep Peker Hükümeti’nce uygulanan ve Türkiye Cumhuriyeti ekonomisinin ilk devalüasyonu olarak adlandırılan düzenlemelerdir. Bir dolar, 1.26’dan 2.82 TL’ye değiştirilmiş olup, TL yaklaşık olarak %40 değer kaybetmesine sebep olmuştur. 7 Eylül Kararları ağır sonuçlarla sonuçlandı. Üretimde hedeflenen sonuç alınamadı. Devlet giderleri çok arttı. Bütçe açıkları yükseldi. Nakit hacmi çoğaldı. TL’nin satınalma gücü düştü. İthalat yükseldi. İhracat düştü. Bunun etkileri ile 1950 Genel Seçimlerinde, CHP, iktidardan düştü (Çelebi, 2001, s. 59).

Eylül'ün, kararları ile memlekete hayat verdiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 6, s. 62).

Ali Rıza Esen, Milli Korunma Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanuna Ek Kanun Teklifi münasebetiyle söz alarak, meskenler hakkında alınan tedbirleri yerinde bulduğunu ifade etmiştir. Bunun sebebinin ise daha çok emekli, memur ve dar gelirlilerin oturduğunu, bunların mümkün olduğunca korunması gerektiğini dile getirmiştir. Yalnız akarlar⁶⁷ üzerinde durmak istediğini, bu akaret meselesinin Milli Koruma'nın tehdidinden hariç tutmak istediğini beyan etmiştir. Ancak bunun o zaman kabul edilmediğini, akaret meselesinde memleketi buhrana düşürecek bir durumun olmadığını söylemiştir. 5020 sayılı Kanun'daki cezaların aynen kalması için taktir vermek istediğini, kabul edilmesini rica ettiğini belirtmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 6, s. 199-200).

Askeri ve Mülki Tekaüt Kanunu'nun 3360 sayılı kanunla değiştirilen ve subaylar ve memurların emeklilik şartlarını düzenleyen 3. maddesine bazı hükümler eklenmesine dair tasarı sebebiyle sözlerine başlayan Ali Rıza Bey, bu kanunun bütün memurların hayatına dokunduğunu, İçişleri Komisyonu'nda bu kanunun görüşülmediğini, bu kanunun komisyonda görüşüldükten sonra müzakere edilmesini istemiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 6, s. 428).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, 1948 Yılı Bütçe Kanunu'nun tümü hakkında söz alarak, “*Demokrat Parti'nin sözcüsü Adnan Menderes'e burada söylediği sözler için teşekkür ediyorum.*” demiştir. “*Demokrat Parti'nin memleketi geliştirecek, refaha ulaştıracak zihniyette olduğunu*” beyan etmiştir. İki yıldır bütçenin uzmanlarca yapıldığı için düzgün olduğunu, önceki senelerin bütçesinin ise herkesçe bilindiğini söylemiştir. Savunma Bakanlığı'nın bütçesine eklemeler yapıldığını, tahsis edilen paranın dışında savunma için tahsisatın tahmin edilemeyeceğini, bu nedenle ek bütçe koymanın mümkün olmadığını söylemiştir. Gelir Vergisi'nin ise adaleti sağlayacak mükemmel bir vergi olduğunu savunmuştur. Savunma Bakanlığı'na ayrılan bütçenin ülkenin dirliği ve düzenliği için ayrıldığını, “*savunmaya yüzde 44 bütçe ayrılırsa, diğer bakanlıklara ne veririz*” demenin yerinde olmadığını, Savunma Bakanlığı'na bütçenin yüzde 44'ünün ayrılması gerektiğini ifade etmiştir. İstanbul'da bir minareye çıkarak insanların umumi manzarasına bakarsanız, hepsinin giyiminin düzgün olduğunun

⁶⁷ Akar: Kiraya verilerek gelir getiren ev, dükkân, tarla, bağ vb. mülk, akaret (Parlatır vd, 1998, s. 52).

görülebileceğini belirtmiştir. Ali Rıza Bey, Meclis binasının yarım kalmasının sebebinin harp araya girdiği için geciktiğini, bu binanın da bir an önce bitirilmesi gerektiğini savunmuştur. Ankara'nın başkent olması nedeniyle parlak bir çehreye bürünmesi gerektiğini, Atatürk'ün de sağ olsaydı böyle isteyeceğini, bunun tersine bir davranışın onun ruhunu inciteceğini söylemiştir. Bununla birlikte on yıldır seçim bölgesine gittiğini, *“Cumhuriyet Hükümeti'nin bu havalide gösterdiği en büyük hizmet asayişsizliği yok etmesidir.”* demiştir. Atatürk'ün ve onun arkasından gelen İsmet İnönü'nün iki meseleyi ele aldıklarını, bunlardan birisinin yeme, birisinin de giyim olduğunu ifade etmiştir. Giyim konusunda *“Merinos koyununun bu memlekette yetiştirilmesi göz önünde tutulmuştur.”* demiştir. Merinos koyununun Avrupa'da birçok ülkeye yayıldığını ifade etmiştir. Giyim için bu hayvanın varlığının sürmesi gerektiğini ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 8, s. 328-330).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, 3803, 4274 Ve 4459 Sayılı Kanun'ların Köy Okulu, Öğretmen Ve Sağlık Memuru Evleri İnşa Ettirilmesiyle İlgili Maddelerinin Ve 5012 Sayılı Kanunun Kaldırılması Hakkında Kanun münasebetiyle söz alarak, *“Köylerde sağlık memurları ve ebeler için yapılacak evler, okullar, o köyün manevi şahsiyeti adına tescil edecektir.”* demiştir. *“İsme tescil edileceğine, o köyün malı olacağına göre, köy kanununun bu durumda açık olduğunu”* beyan etmiştir. Otomatik olarak onu köylülerin tamir etmesi gerektiğini, bu nedenle verilen takririn reddedilmesini istemiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 11, s. 458).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Bina Yapımını Teşvik Kanunu sebebiyle söz alarak, bu konunun komisyonda görüşüldüğünü, komisyonda Adalet Komisyonu'ndan da üyelerin olduğunu, bu işi uzatmamak için geçici komisyona havale edilmesini istediklerini, bu işlemin oylanması gerektiğini savunmuştur (TBMM Z.C., D: 8, C: 12, s. 209).

Ali Rıza Esen, İkinci Hasan Saka Hükümeti'nin⁶⁸ programı çerçevesinde söz alarak, yedinci devre parti kurultayında gençlik hakkında metheden sözler söylendiğini, bunu ise şu şekilde bağladıklarını, Meclis'in kalite itibarıyla noksan olduğunu söylediklerini, bu duruma itiraz ettiğini ve Meclis'in bünyesinde yüz elli genci topladığını ifade ettiğini söylemiştir. Bu gençlerin memleketin kalkınması için görev yapacaklarını beyan etmiştir. Sözünü ettiği arkadaşlarının otuz beş, kırk beş yaş

⁶⁸ II. Hasan Saka Hükümeti: 10 Haziran 1948-16 Ocak 1949

aralığında olduğunu, kabinede olan altı arkadaşın ise hizmetleriyle tanındıklarını söylemiştir. Hükümet Beyannamesi'nde iki noktanın bulunduğunu, birincisinin banka memurlarına ait olduğunu, banka memurlarını korumanın kendisi için vazife olduğunu beyan etmiştir. Ziraat Bankası ve Merkez Bankası'nda çalışan memurların maaşlarının düzeltilmemesi durumunda burada çalışanların özel bankalara geçmek için fırsat kollayacağını ifade etmiştir. Doğu tarafındaki memurların yatacak yer bulmakta zorluk çektiğini, bunların barınak bulabilmeleri için gerekli işlemlerin yapılması gerektiğini söylemiştir. Tüm bunların dışında pahalılıktan ve 7 Eylül Kararları'nın etkisinden söz ederek bunların düzeltilmesini istemiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 12, s. 244-247).

Ali Rıza Esen, Belediye Gelirleri Kanunu münasebetiyle söz alarak, hükümetin bu kanunu belediyelerin ihtiyaçlarını göz önüne alarak, ihtiyaçlarını kısa süre zarfında gidermek için getirdiğini beyan etmiştir. Önceden Belediye Kanunu'nun yapıldığını, bu kanuna bina kazanç vergisinin de konulduğunu, bunların belediyenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olduğunu ancak son zamanlarda çıkan bir kanunla bu hükümlerde indirimle gidildiğini ve belediyelerin ihtiyaçlarını karşılayacak gelirlerden yoksun duruma düştüğünü söylemiştir. Bu kanunun bir an önce çıkarılarak, belediyelerin ihtiyaç duydukları gelire ulaşmaları gerektiğini bildirmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 12, s. 466-467).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Milletvekilleri Seçimi Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesine Dair Olan Kanun münasebetiyle söz alarak, bazı arkadaşlarının Avrupa ülkelerinden, bilhassa da İtalya'yı örnek olarak gösterdiklerini, İtalya'nın 6 Şubat'ta değiştirildiğini, İtalya'da yapılan seçimlerin bütün dünyanın dikkatini çektiğini, İtalya'da seçim ve seçmenin asıl mesele olduğunu belirtmiştir. *“İtalya'da bir asırdır kadınlara da seçme hakkı verildiğini, bizim ise yaklaşık iki senedir demokrasi hayatına girdik.”* demiştir. Türk milletinin ruhen demokrat olduğunu, bu cevheri ortaya çıkaracaklarını ifade etmiştir. Nispi seçim sistemine de değinen Ali Rıza Bey, bu sistemin uygun bir sistem olduğunu beyan etmiştir. *“Doğuda binde 1, batıda yüzde 30 okuryazar olduğunu, İtalya'da ise bunun yüzde 80 olduğunu”* söylemiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 12, s. 680-682). Bu kanunun başka bir yerinde tekrar söz alan Ali Rıza Esen, doğu vilayetlerinde halkın seyyar olduğunu, hücrenin nereye yapılacağını bilinmediğini, bunun masraflı olacağını belirtmiştir (TBMM Z.C., D: 7, C: 12, s. 720). Ayrıca seçimlerde sandık

başına konulan kişilerin ne matah kişiler olduğunu milletin gördüğünü ifade etmiştir. O sandık başına gelecek kişilerin seviye ve seciyesini bilmenin mümkün olmadığını lakin hükümetin bilmesi gerektiğini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 12, s. 740). Bu tasarının dünyada bu konuda yapılan kanunlardan daha geniş mahiyette olduğunu savunmuştur. Sandık başında bulunan kişilere yetki verilmesinin düşünüldüğünü, yetkinin devleti temsil eden kişi demektir, yirmi bin sandığını başına ikişer kişi verildiğinde kırk bin kişi edeceğini ortaya koymuştur. Böyle taktir veren arkadaşlarını kınadığını beyan etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 12, s. 911).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Etibank Kanunu'nun 12. Maddesine Bir Fıkra Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi münasebetiyle söz alarak, Zonguldak kömür havzasının diğer teşekküllerin işlerine benzemeyen yüksek bir idare gerektirdiğini savunmuştur. Hükümetin burada 400 milyon liralık projesi bulunduğunu ifade etmiştir. Bu kanunun ise işin başındaki memurun gerekli olan angajmanları yaptırması, mevcut olan techizattan gerekli olduğu şekilde istifade etmesi için geldiğini söylemiştir. Bu tasarının faydalı ve yerinde olduğunu, memleketin menfaatine uygun olduğunu, bu meseleye itiraz edilmesinin doğru olmayacağını, bu sebeple kabul edilmesini rica etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 12, s. 816).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Maaş Kanunu'na Ek Kanun sebebiyle söz alarak, bu kanunun adaletin tecelli etmesi için getirildiğini savunmuştur. Siyasal Bilgiler, Hukuk bölümlerinden, üniversitelerden çıkan bir kısım gencin askerlik vazifelerini tamamlamak için askere gittiğini, bir kısmının ise gitmediğini, giden kişilerin döndüklerinde gitmeyen arkadaşlarının işlerinde ilerlediklerini gördüklerini beyan etmiştir. Askere gidenlerin, askerlikte geçen sürelerinin geçerli sayılmadığını, kanunun bu haksızlığı giderdiğini ifade etmiştir. Kabulünü rica etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 16, s. 114).

Ali Rıza Esen, Yol İşleri İçin Benzinden Alınacak Vergi Hakkında Kanun münasebetiyle söz alarak, Zonguldak Milletvekili Yunus Muammer Alakant'ın, sözü edilen verginin hayata tesir edeceğini söylediğini, bunun doğru olmadığını ifade etmiştir. Hesap ettiğini, İstanbul'dan, Ankara'ya gelmiş olan bir malın on iki para ettiğini, bunu herkesin hesaplayabileceğini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 16, s. 170).

Ali Rıza Esen, 1949 yılı Bütçe Kanunu'nun tümü hakkında söz alarak, *“Muhallif olan arkadaşların hayat pahalılığından söz ederek Halk Partisi hükümetinin buna çare bulamadığını söylemişler, hayat pahalılığına çare bulmanın mümkün olmadığını”* beyan etmiştir. *“Saka ve Şemsettin Günaltay hükümetlerinin programlarında böyle bir söz vermediklerini”* belirtmiştir. Dünyadaki hükümetlerin de pahalılığa çare bulamadıklarından bahsetmiştir. *“İsviçre’de, İtalya’da dışarıdan birisi gittiğinde hayat pahalılığı ile karşılaşmadığını ancak yerleşik halkın hayat pahalılığına maruz kaldığını”* ifade etmiştir. CHP Hükümetleri’nin halkın hayrına çalıştığını, 1943 yılına kadar 236 ton altın biriktirildiğini söylemiştir. Dünyanın her yerinde yapılan bütçelerin tahminlerinde farklılıklar olduğunu, hükümetin de tahminlerinde eksiklik veya fazlalık olabileceğini söylemiştir. Memur fazlalığından da söz edildiğini, bahsedilen fazlalığın çoğunun jandarma olduğunu, bunun da ülkenin güvenliği ve selameti için gerekli olduğunu belirtmiştir. Bunlarla birlikte *“Meclis binasıyla ilgili konuşmaların olduğunu, beş milyon lira tahsisatın az olduğunu, bu binanın Meclis’e dar geldiğini, demokratik hayat kurmak için yeni Meclis binasının şart olduğunu”* söylemiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 16, s. 348-350).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, İçişleri Bakanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı 1949 Yılı Bütçeleri münasebetiyle söz alarak, İçişleri Bakanlığı’nda görev yapan idare amirlerinin mevcut görevlerini yapmadığı söylendiğini, İçişleri Bakanlığı’nda görev yapanların nasıl yetiştiğini belirtmek için söz aldığını belirtmiştir. Siyasal Bilgiler okulundan çıkan idare amirlerinin nasıl görev yaptıklarının bilindiğini, bunlara laf söyleyenlerin haksızlık ettiğini ortaya koymuştur (TBMM Z.C., D: 8, C: 16, s. 565-566).

Ali Rıza Esen, Ekonomi ve Ticaret Bakanlığı 1949 Yılı Bütçesi münasebetiyle söz alarak, Cumhuriyet İdaresi kurulduktan sonra memleketin asayişinin takviyesi ve inkılabın sonucunda İktisadi Devlet Teşekkülleri’ni, Cumhuriyet Hükümetleri’nin ele aldığını savunmuştur. Eski yönetimlerde elde kalan iki fabrikanın olduğunu, birisinin Hereke Halı Fabrikası, diğerinin Defterdar olduğunu, bir de Beykoz Ayakkabı Fabrikası’nın bulunduğunu ifade etmiştir. Cumhuriyet Hükümeti’nin bu sahada ilerlemek için yeni iktisadi tesisler kurmak için harekete geçtiğini, yeni birçok iktisadi tesisler kurduğunu söylemiştir. Ereğli, Nazilli, Kayseri basma ve bez fabrikalarını kurduğunu belirtmiştir. *“Cumhuriyet Hükümeti’nin en büyük görevinin kömür*

havzalarını ele almak” olduğunu ifade etmiştir. Kömür havzalarının bir servet ve altın kaynağı olduğunu söylemiştir. “*Şimendifer (demiryolu) ve elektrik hareketlerinin buradaki kömür havzalarından elde edildiğini*” beyan etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 16, s. 768-769).

Ali Rıza Bey, Milletvekilleri Seçimi Kanunu münasebetiyle söz alarak, “*Elli yıldan beri siyasi hayatta olduğunu, Balkan Harbini kaybetmemizin sebebinin subaylarımızın siyasete katılmalarından meydana geldiğini*” ifade etmiştir. “*Tarihimize bakıldığında subayların siyasete katılmalarının zararlı olduğunun görüldüğünü*” söylemiştir. Bu nedenle Rize Milletvekili ve Ekonomi Bakanı Tahsin Bekir Balta’nın fikirlerine hürmet ettiğini ancak teklifinin reddini teklif ettiğini bildirmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 24, s. 201).

Ali Rıza Esen, 1950 Yılı Bütçe Kanunu’nun tümü hakkında söz alarak, hayvan adedinin azaldığını belirterek, Meşrutiyet Dönemi’nde otuz iki milyon hayvan varken, şimdi elli beş milyon hayvan bulunduğunu beyan etmiştir. Hayvan sayısının otuz üç milyon arttığını, bunun milli bir gelir olduğunu söylemiştir. Ayrıca krom madeninden bahsedildiğini, bu madenin azalmakta olduğunu beyan ettiklerini, krom madeninin en fazla varidatı temin ettiğini, günden güne krom madeninin fazlaştığını ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 24, s. 522).

Ali Rıza Esen, İşletmeler Bakanlığı 1950 Yılı Bütçesi hakkında söz alarak, Sümerbank’ın ithal etmiş olduğu manifatura malzemesinin dışarıya çıkarılacağından, bu durumda da devletin zarar edeceğinden bahsedildiğini belirtmiştir. İktisadi Devlet Teşekkülleri toplantılarında Sümerbank’ın elinde doksan beş milyon liralık emtianın olduğu, lakin bu emtiayı ucuz fiyata satamayacağını, bu işi yapan yirmi, yirmi beş bin esnafın bulunduğunu, ucuza satılırsa bu esnafların batacağını ifade etmiştir. Ayrıca seçim bölgesi olan Beşiri’de petrol olduğunu, bu hususta fabrika kurulmasının mevzu olduğunu, Vekil Bey’den bu hususta izahat istediğini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 24, s. 1264).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Vakıflar Genel Müdürlüğü 1950 Sayılı Bütçesi hakkında söz alarak, “*Vakıflar hakkında objektif görüşe sahip olduğunu*” bildirmiştir. Bir arkadaşının genel müdür hakkında menfi sözler söylediğini, bu hususta yanıldığını

ifade etmiştir. Bu şekilde genç ve dinamik bir kişinin eleştirilmesinin doğru olmadığını belirtmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 24, s. 1284-1285).

Ali Rıza Bey, 5591 Sayılı Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Kanunu münasebetiyle söz alarak, iktisadi teşekküllerin şimdiye kadar faydasının olmadığını söyleyen arkadaşlarının olduğunu, bunun aksini iddia ettiğini söylemiştir. Kendisinin on senedir bu teşekküllerde bulunduğunu, bugüne kadar üç hadise olduğunu ifade etmiştir. Bunlardan birincisinin şeker şirketlerine ait olduğunu, Turhal'da iki mühendisin görevleri haricinde iş gördükleri için ceza aldıklarını söylemiştir. Bir hadisenin de Beykoz Fabrikası'nda meydana geldiğini, namuslu bir kişi olan müdürün itham edildiğini, ölen müdürün sonradan beraat kararı aldığını söylemiştir. Bu fabrikaların iktisadi teşekküllere geçmesinin zorunlu olduğunu, burada çalışanların da İktisadi Devlet Teşekkülleri'nin avantajlarından yararlanacaklarını beyan etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 25, s. 182-183).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Çiftçiyi Topraklandırma Hakkında 15 Haziran 1945 Tarihli Ve 4753 Sayılı Kanun'un Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Ve Geçici Maddeler Eklenmesine Dair Olan Kanun münasebetiyle söz almış ve eski kanunda bir arazinin üç sene işlenmemesi halinde hemen halka verildiğini, yeni çıkarılacak kanunda ise köylüye arazi verileceğini söylediklerini ifade etmiştir. Arkasından da nadas, dinlendirme nedeniyle dört sene işlenmemesine göz yumduklarını, bunun mümkün olmadığını, bu şekilde bir dönüm arazi verilemeyeceğini söylemiştir. Eğer on altı milyon halk bir an önce toprak sahibi yapılmazsa işin içinden çıkılamayacağını, eski kanun olsa bu işin daha kolay olacağını beyan etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 25, s. 386).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, kamulaştırma işinde mal sahibinin arazide istediği yerden toprak almak istediğini, bunun istimlake zorluk vereceğini söylemiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 25, s. 404).

Ali Rıza Esen, Ereğli Kömür Havzasında Ocakların Devletçe İşlettirilmesi Hakkında 3867 Sayılı Kanunun 10. Maddesine⁶⁹ iki fıkra eklenmesine dair olan kanun

⁶⁹ **Madde 10.** Üzerinde icar veya intifa hakkı teessüs etmiş olan madenler için takdir edilen kıymetten, hilafına mukavelelerinde sarahat olmadıkça mağaza mevcutlariyle ve stok halindeki işletme malzemesine karşılık teşkil eden kısmı müstecire ait olmak üzere bakiyesi mukavelelerindeki esaslar dairesinde imtiyaz veya imal ruhsat tezkeresi sahipleriyle müstecirler ve intifa hakkı sahipleri arasında taksim edilir.

münasebetiyle söz alarak, Ereğli Kömür İşletmesi için 1947 yılında bir kanunun yapıldığını, bu kanun gereğince istimlak işlerini tasviye için hak sahiplerinin hak ettiklerini vermek amacıyla bir hakem heyeti kurulduğunu ifade etmiştir. Yalnız hisse meselesinde aksaklıkların olduğunu, “*Birine kırk altı, birine on sekiz hisse diyerek ayırdığını*” söylemiştir. Bu nedenle tekrar hakem heyeti kurulması istenirken, bu hakem heyetinin eski hakem heyetinin kararlarını da uygulamasını istediklerini, bu kararların mahkemeden geçtiğini beyan etmektedir (TBMM Z.C., D: 8, C: 25, s. 598).

Ali Rıza Esen, Hayvan Hırsızlığının Men’i Hakkında Kanun ile ilgili konuşmak için söz alıp, büyük hayvanların pazara geldiğinde belge verilmesi gerektiğini, ancak küçükbaş hayvanlara belge vermenin imkânsız olduğunu belirtmiştir. Bu maddenin büyük baş hayvanlara tahsisinin gerekli olduğunu ifade etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 25, s. 738).

Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen, Matbuat Kanunu’nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine Dair Kanun münasebetiyle söz alarak, Türk milletinin ruhunda bir celadet olduğunu, celadeti olan milletin hiçbir zaman baskıya gelemeyeceğini, söz hürriyetine de saygısı olacağını beyan etmiştir. Hürriyeti kendi çıkarları için elinde tutmak isteyenlerin elinden almak için bu kanunun düzenlendiğini, hürriyet demenin halkın duygularını tahrik etmek olmadığını, ayrıca gazete sürümü için kullanılamayacağını ifade etmiştir. Basın hürriyetinin sağlanması için bu kanun teklifinin kabul edilmesini rica etmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 1, s. 297-298).

Meclis VIII. Dönem Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen’in, Meclis zabıtlarına göre, milletvekilliği süresince otuz bir defa söz aldığı görülmektedir. Meclis Genel Kurul konuşmaları daha çok kamu kurum ve kuruluşların bütçe görüşmeleri, seçim kanunları ve iktisadi konular üzerine olup ayrıca ülke gündemi ile ilgili konular ile sosyal yaşamı düzenleyici meselelerde de görüşlerini bildirmiştir. Siirt şehri ve sorunları ile ilgili olarak Siirt’in Beşiri ilçesine kurulması düşünülen petrol rafinerisi hakkında izahat istemiş ayrıca Siirt ilinin sağlık sorunları ile ilgili konuşmalar yaptığı tespit edilmiştir.

9.4. Lütfi Yavuz

1322 (1906) yılında Siirt'te doğmuştur. Baba adı Derviş, anne adı ise Tili'dir. Eğitimi İdadi'dir (TBMM Arşivi, Tercüme-i Hal, Sicil No: 1319).

Lütfi Yavuz, Nesime Hanım (Ölüm Tarihi: 16.01.1994) ile evlenmiş ve Sevinç Tuğrul isminde bir kız çocuğu vardır. Lütfi Bey, Siirt Belediyesi'nde Evrak Katibi ve Memuru olarak çalışmıştır. Bu görevinden sonra belediyede Yazı İşleri Memuru olmuştur. 1941 ile 1943 yılları arasında Siirt Belediye Başkanlığı yapmıştır (BCA, 30-11-1-0/145-6-16). Cumhuriyet Halk Partisi'nden VII. dönem Trabzon, VIII. dönem Siirt Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçilmiştir (Çufalı, 2012, s. 961).

Lütfi Yavuz, 27.07.1946 tarihli “*Milletvekili Seçilmiş Olanlara Ait Tutanak*” başlıklı seçim mazbatasına göre 62.434 oy ile Siirt'ten Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili olarak seçilmiştir (TBMM Arşivi, Seçim Mazbatası, Sicil No: 1319). 5 Ağustos 1946 Pazartesi günü Meclis'te ant içmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 1, s. 6). 23 Ağustos 1946 Cuma günü seçim mazbatasını onaylanarak Meclis'e katılmıştır (TBMM Z.C., D: 8, C: 1, s. 86).

12 Ağustos 1946 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi İçişleri Komisyonu Üyeliği'ne seçilmiştir. 11.11.1946, 05.11.1947, 05.11.1948 ve 07.11.1949 tarihlerinde tekrar aynı komisyon Üyeliği'ne seçilmiştir. (Çufalı, 2012, s. 961).

12 Ağustos 1946 tarihli birleşimde yapılan itiraz ve şikayetleri değerlendirmek amacıyla Tutanakları İnceleme Komisyonu kurulmuş ve Siirt Milletvekili Lütfi Yavuz'un da içlerinde olduğu milletvekillerinin tutanakları komisyona havale edilmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, D: 8, C: 1, s. 13-19).

13 Mayıs 1958 tarihinde vefat etmiştir (TBMM Albümü, 2010, s. 500).

9.4.1. Lütfi Yavuz'un Meclis'teki Faaliyetleri

9.4.1.1. Teklifleri

İktisadi Devlet Teşekkülleri Memurları Tekaüt Sandığı Hakkında 4222 Sayılı Kanun'un Geçici   nc  Maddesinde⁷⁰ Bařvurma S resinin Uzatılmasına Dair Kanun Teklifi Bütçe Komisyonu'na gönderilmiştir (TBMM Z.C., D: 8, C: 14, s. 321).

Meclis VIII. Dönem Siirt Milletvekili Lütfi Yavuz'un, Meclis kayıtlarına göre, milletvekilliği süresince bir adet kanun teklifi sunduğu görülmektedir. Siirt sorunları ile ilgili herhangi bir çalışması, konuşması veya faaliyeti yoktur.

⁷⁰ **Geçici 3. Madde:** İkinci maddede yazılı kurumlarla, bunların yerini tuttuğu mülga müessese, idare ve şirketlerde bulunmuş olup ta bu kanunun yürürlüğe girdiği tarihte bir kanunla teka tl k (emeklilik) hakkı verilen bir hizmette bulunanların bu hizmetlerde geçirdikleri en son on yıl, fiili hizmet müddetlerine muvakkat ikinci madde hükmüne göre eklenir. Bu madde hükmünden istifade edenler 1683 sayılı kanunun ş m l ne giren hizmetlerde bulundukları takdirde bulundukları yerlere karşı borçlanırlar.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİİRT SİYASAL TEMSİLCİLERİNİN ANALİZİ

Büyük Millet Meclisi'nin 1'inci Meclis Dönemi olan 1920 yılından başlayıp Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 8'inci Dönemi olan 1946 yılı yapılan genel seçimlerde Siirt'i temsile layık görülen milletvekilleri ve faaliyetleri yukarıda dönemsel olarak ayrı ayrı işlenmiştir. Siirt'i temsilen Mustafa Sabri Baysan, Nuri Bayam, Halil Hulki Aydın, Kadri Oktay, Necmeddin Bilgin, Salih Atalay, Mahmut Soydan, Naki Bekmen, Mehmet Ali Kurtoğlu, İsmail Müştak Mayakon, Osman Şevki Süsoy, Mustafa Şevket Dağ, Ali Rıza Esen, Ali Şefik Özdemir, Behçet Türkay, Saffet Tuncay, Mehmet Emin Kılıçcıoğlu, Etem İzzet Benice, Memet Sabri Çeliktuğ ve Lütfi Yavuz olmak üzere toplam yirmi milletvekili seçilmiştir. Siirt siyasal düşüncesinin tezahürü olarak seçilen milletvekilleri profillerinin çeşitli kategorilerde bir bütün olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda 1920-1950 yılları arası görev almış milletvekillerinin yaş durumları, meslekleri, eğitim durumları, bildikleri yabancı diller, medeni durumları, çocuk sayıları ve lokalite durumları (bölgesellik-yerellik) incelenip, farklılıklar ve göze çarpan detaylar analiz edilecektir.

10.1. Lokalite (Yerlilik-Yerellik-Yöresellik) Durumu

1920-1950 yılları arasında Siirt'i temsilen Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne seçilen yirmi milletvekili ve doğum yerleri tabloda gösterilmiştir.

Tablo-1: Siirt Milletvekilleri'nin Doğum Yerleri

No	Milletvekili	Doğum Yeri
1	Mustafa Sabri Baysan	Çal / Denizli
2	Nuri Bayam	Siirt
3	Halil Hulki Aydın	Siirt
4	Kadri Oktay	Siirt
5	Necmeddin Bilgin	Siirt
6	Salih Atalay	Siirt
7	Mahmut Soydan	Siirt
8	Naki Bekmen	Yanya / Yunanistan
9	Mehmet Ali Kurtoğlu	Taşköprü / Kastamonu

10	İsmail Müştak Mayakon	Yenişehir / Yunanistan
11	Osman Şevki Süsoy	Tokat
12	Mustafa Şevket Dağ	İstanbul
13	Ali Rıza Esen	İbradı / Antalya
14	Ali Şefik Özdemir	Kahire / Mısır
15	Behçet Türkay	Ödemiş / İzmir
16	Saffet Tuncay	Bergama / İzmir
17	Mehmet Emin Kılıçcıoğlu	Siirt
18	Etem İzzet Benice	İstanbul
19	Memet Sabri Çeliktug	Siirt
20	Lütfi Yavuz	Siirt

**Siirt Milletvekilleri'nin TBMM Arşivindeki Tercüme Belgelerinden Derlenmiştir.*

Tablo-1 de yer alan veriler değerlendirilecek olursa Siirt Milletvekilleri'nin yerellik oranının neredeyse yarı yarıya olduğu görülecektir. Meclis'in 1'inci Dönemi olan 1920 yılından 8'inci Dönemi olan 1946 yılına kadar genel seçimlerde Siirt'i temsile hak kazanan milletvekilleri toplamı yirmidir. Anılan yirmi milletvekilinden on biri Siirt doğumlu değildir, sadece dokuz milletvekilinin nüfus dosyasında Siirt doğumlu olduğu yazmaktadır. Oransal olarak gösterilecek olursa milletvekillerinin %45'i Siirt doğumlu, %55'i Siirt dışında doğanları ifade etmektedir. Ayrıca doğum yeri ve seçim bölgeleri birbirinden farklı olan bu on bir milletvekilinin sekizi (%73) Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde doğmuş, geri kalan üç (%27) milletvekili ise yabancı bir ülkede doğmuşlardır.

Yerellik-Yerlilik durumu milletvekilinin seçildiği seçim çevresinin doğum yeri ile aynı olması anlamındadır. Buna göre, yerellik durumunun yüksek olması, Meclis'e milletvekili olarak temsil edilenlerin kendileriyle seçmen kitlesi arasındaki bağın diğerleri ile kıyasla daha güçlü olduğunu ortaya koymaktadır. Tüm bu açıklanan veriler ışığında Siirt ili yerlilik oranının yeterli seviyede olmadığı görülmüştür. Bu durum milletvekilinin seçim çevresi ile olan ilişkisini negatif yönde etkilemektedir.

10.2. Yaş Durum Analizi

1920-1950 yılları arasında Siirt'i temsilen seçilen milletvekillerinin dönem bazlı yaş ortalamaları tabloda gösterilmiştir.

Tablo-2: Siirt Milletvekilleri'nin Yaş Ortalaması

Meclis Dönemi	Yaş Ortalaması
I. Dönem 1920-1923	43.1
II. Dönem 1923-1927	47
III. Dönem 1927-1931	51
IV. Dönem 1931-1935	55
V. Dönem 1935-1939	52
VI. Dönem 1939-1943	59
VII. Dönem 1943-1946	52
VIII. Dönem 1946-1950	49.5

**Siirt Milletvekilleri'nin Hal Tercümesi Belgelerinden Derlenmiştir.*

Tablo-2'den de görüleceği üzere 1920-1950 yılları arasında sekiz dönem boyunca seçilen Siirt Milletvekilleri'nin yaşlarının aritmetik ortalaması 51'dir. Öncelikle dönemselsel olarak Meclis'in yaş ortalamasına bakıp kıyas yoluna gitmek gerekmektedir.

Ülke geneli tüm şehirlerin milletvekillerinin yaş ortalaması Meclis Yasama Yılı sırasına göre Meclis 1'inci Dönemi 43, 2'nci Dönemi 43.2, 3'üncü Dönemi 46.2, 4'üncü Dönemi 48.3, 5'inci Dönemi 51.8, 6'ncı Dönemi 53.3, 7'nci Dönemi 54, 8'inci Dönemi 52.8 olmuştur (Alpaslan, 2018, s. 549).

Yasama yılları özelinde Meclis yaş ortalaması ve Siirt ili yaş ortalaması temel alınır, Meclis 1'inci Dönem yaş ortalaması 43 iken, Siirt ili 43.1 olarak tespit edilmiştir. 1'inci Dönem için yaş ortalaması Meclis ile aynı çizgide seyretmektedir. Meclis 2'nci Dönem yaş ortalaması 43.2, aynı dönem Siirt Milletvekilleri yaş ortalaması 47 olmuştur. Bu durumda Meclise oranla Siirt yaş ortalaması yüksektir. Meclis 3'üncü Dönem yaş ortalaması 46.2, aynı dönem Siirt Milletvekilleri yaş ortalaması 51 olup, bu da Meclis genel yaş ortalamasının çok genç olduğunu göstermektedir. Meclis 4'üncü Dönem yaş ortalaması 48.3, aynı dönem Siirt Milletvekilleri yaş ortalaması 55, yani bir önceki döneme göre Siirt Milletvekilleri'nin yaş ortalaması Meclis ile kıyaslandığında büyüktür. Meclis 5'inci Dönem yaş ortalaması 51.8, aynı dönem Siirt Milletvekilleri yaş ortalaması 52 olarak gözlemlenmiş olup, 5'inci Dönem için yaş ortalamaları hemen hemen eşittir. Meclis 6'ncı Dönem yaş ortalaması 53.3, aynı dönem Siirt Milletvekilleri yaş ortalaması 59 olarak hesaplanmış ve Siirt Milletvekilleri yaş ortalaması bu dönem yine yüksek seyretmektedir. Meclis 7'nci Dönem yaş ortalaması 54, aynı dönem Siirt

Milletvekilleri yaş ortalaması 52, bu dönem ilk kez Siirt Milletvekilleri'nin yaş ortalaması Meclis genel yaş ortalamasının altında kalmış yani daha genç bir ortalama tespit edilmiştir. Son olarak Meclis 8'inci Dönem yaş ortalaması 52.8, aynı dönem Siirt Milletvekilleri yaş ortalaması 49.5 olarak tespit edilmiştir. Bu aynı zamanda ikinci defa Siirt Milletvekilleri'nin yaş ortalamasının Meclis genel yaş ortalamasının altında olduğunu yani Siirt 8'inci Dönem'de ülke ortalamasına kıyasla daha genç milletvekilleri tarafından temsil edilmiştir.

Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse, Meclis genel yaş ortalamasının 1'inci Dönemden başlayarak genel anlamda yükseldiği, buna paralel olarak Siirt Milletvekilleri yaş ortalamasının da istisnalar dışında genelde yükseliş eğilimi gösterdiği tespit edilmiştir. Ülke geneli ve Siirt özelinde pozitif yönde korelasyon vardır. Bu durum Meclis'in yenileme oranının düşük olduğunu göstermektedir. Son iki Meclis Yasama Dönemi hariç ekseriyetle Meclis ortalamasının Siirt'e oranla daha genç olduğu görülmektedir. Siirt Milletvekilleri özelinde tüm dönemler içerisinde en genç Milletvekili olarak 7'nci Dönem milletvekili Mehmet Emin Kılıççıoğlu (30) daha sonra 1'inci Dönem milletvekili Kadri Oktay (32) ve son olarak 1'inci Dönem milletvekili Mustafa Sabri Baysan (33) olduğu tespit edilmiştir. En yaşlı milletvekili sıralaması ise 6'ncı Dönem milletvekili Halil Hulki Aydın (70), 7'nci Dönem milletvekili Mustafa Şevket Dağ (68) ve 8'inci Dönem milletvekili Ali Rıza Esen (67) olarak tespit edilmiştir.

10.3.Eğitim Durum Analizi

1920-1950 yılları arasındaki Siirt Milletvekilleri'nin eğitim durumları tabloda gösterilmiştir.

Tablo-3: Siirt Milletvekilleri'nin Eğitim Durumu

Milletvekili	Tahsili
Mustafa Sabri Baysan	Lisans
Nuri Bayam	Ortaokul
Halil Hulki Aydın	Medrese
Kadri Oktay	Ortaokul
Necmeddin Bilgin	Ortaokul
Salih Atalay	Medrese
Mahmut Soydan	Harp Okulu

Naki Bekmen	Yüksek İhtisas
Mehmet Ali Kurtoğlu	Harp Okulu
İsmail Müştak Mayakon	Yüksek İhtisas
Osman Şevki Süsoy	Lise
Mustafa Şevket Dağ	Lisans
Ali Rıza Esen	Yüksek İhtisas
Ali Şefik Özdemir	Lisans
Behçet Türkay	Yüksek İhtisas
Saffet Tuncay	Lisans
Mehmet Emin Kılıçcıoğlu	Özel
Etem İzzet Benice	Yüksek İhtisas
Memet Sabri Çelikutğ	Lise
Lütfi Yavuz	Lise

**Siirt Milletvekilleri'nin Hal Tercümesi Belgelerinden Derlenmiştir.*

Tablo-3'te de görüleceği üzere 1920-1950 yılları arasında Siirt Milletvekilliği yapanların eğitim durumu listelenmiştir. Sekiz dönemde toplam üç (%15) ortaokul, üç (%15) lise, bir (%5) özel, dört (%20) lisans, iki (%10) medrese, iki (%10) harp okulu ve beş (%25) yüksek ihtisas mezunu milletvekili bulunmaktadır. Bu durumda Siirt Milletvekilleri'nin eğitim düzeylerinin yüksek olduğu söylenebilir.

TBMM geneli yasama dönemlerine bakıldığında 1'inci Dönem'de Özel Eğitim Kurumları'ndan mezun olanlar %7.8, ilkokul %6.8, ortaokul %21.1, lise %3.6, yükseköğrenim %42.2 ve medrese mezunu olanlar %18.1 olarak hesaplanmıştır. TBMM geneli 2'nci Dönem'de Özel Eğitim Kurumları'ndan mezun olanlar %7.0, ilkokul %3.3, ortaokul %12.3, lise %3.6, yükseköğrenim %65.2 ve medrese mezunu olanlar %8.3 olarak hesaplanmıştır. TBMM geneli 3'üncü Dönem'de Özel Eğitim Kurumları'ndan mezun olanlar %4.5, ilkokul %3.0, ortaokul %12.5, lise %4.5, yükseköğrenim %70.3 ve medrese mezunu olanların oranı %4.8 olarak hesaplanmıştır. TBMM geneli 4'üncü Dönem'de Özel Eğitim Kurumları'ndan mezun olanlar %4.9, ilkokul %6.9, ortaokul %11.5, lise %3.7, yükseköğrenim %68.6 ve medrese mezunu olanların oranı %4.0 olarak hesaplanmıştır. TBMM genel 5'inci Dönem'de Özel Eğitim Kurumları'ndan mezun olanlar %2.6, ilkokul %4.2, ortaokul %10.5, lise %3.5, yükseköğrenim %75.7 ve medrese mezunu olanların oranı %3.1 olarak hesaplanmıştır. TBMM geneli 6'ncı Dönem'de Özel Eğitim Kurumları'ndan mezun olanlar %2.5, ilkokul %3.1, ortaokul %9.5, lise %0.4, yükseköğrenim %77.8 ve medrese mezunu olanların oranı %2.3 olarak hesaplanmıştır. TBMM geneli 7'nci Dönem'de Özel Eğitim Kurumları'ndan mezun olanlar %3.8, ilkokul %3, ortaokul %8.5, lise %5.3,

yükseköğrenim %77.9 ve medrese mezunu olanlar %1.2 olarak hesaplanmıştır. Son olarak TBMM geneli 8'inci Dönem'de Özel Eğitim Kurumları'ndan mezun olanlar %2.6, ilkokul %5.4, ortaokul %12.8, lise %5, yükseköğrenim %72.6 ve medrese mezunu olanlar %1.6 olarak tespit edilmiştir (Ezherli, 1992, s. 149).

Meclis aritmetiğine bakıldığında, yükseköğrenim görenlerin ilk dönemlere göre tek parti dönemine kadar artış gösterdiği, askeri ve sivil kamu görevlilerinin milletvekili seçildiği görülmektedir. Siirt özelinde de durumun ülke geneline paralel hareket ettiği gözlemlenmektedir. Siirt Milletvekilleri'nin ya kentin ileri gelenlerinden ya da kamu'da yüksek mertebelerde bulunan kişiler arasından seçildiği görülmekle, Meclis'in ilk dönemlerinde daha çok dini kişiliği olan, bölgede sözü dinlenen ve toplumsal yapı içerisinde ağırlığı olan din adamlarının tercih edildiği tespit edilmiştir. 1'inci Dönemden 8'inci Döneme kadar incelenen milletvekillerinin eğitim düzeyleri giderek entelektüel bir yapıya bürünmektedir.

10.4. Meslek Durumları

1920-1950 yılları arasındaki Siirt Milletvekilleri'nin mesleki dağılımları aşağıda tabloda gösterilmiştir.

Tablo-4: Siirt Milletvekilleri'nin Meslek Durumu

Milletvekili	Tahsili
Mustafa Sabri Baysan	Kadı
Nuri Bayam	Ticaret
Halil Hulki Aydın	Müftü
Kadri Oktay	Çiftçi
Necmeddin Bilgin	Bürokrat-Kaymakam
Salih Atalay	İmam-Müderris
Mahmut Soydan	Asker-Binbaşı
Naki Bekmen	Bürokrat-Müsteşar
Mehmet Ali Kurtoğlu	Asker-Binbaşı
İsmail Müştak Mayakon	Gazeteci
Osman Şevki Süsoy	Bürokrat-Tekel Başmüdürü
Mustafa Şevket Dağ	Öğretmen
Ali Rıza Esen	Bürokrat-Müfettiş
Ali Şefik Özdemir	Müteahhit
Behçet Türkay	Yargıç
Saffet Tuncay	Danıştay Üyesi
Mehmet Emin Kılıçcıoğlu	Gazeteci
Etem İzzet Benice	Gazeteci
Memet Sabri Çelikutğ	Müteahhit-Belediye Başkanı

Lütfi Yavuz

Belediye Başkanı

**Siirt Milletvekilleri'nin TBMM Arşivi Özgeçmiş Belgelerinden Derlenmiştir.*

Görüldüğü üzere 1920-1950 arası seçilmiş Siirt Milletvekilleri'nin meslekleri incelendiğinde, milletvekili mesleklerinin toplumsal yapının öğrenilmesi veya partilerin o seçim bölgesine bakışlarını anlamak için çok önemli detaylar barındırdığı görülecektir.

Siirt Milletvekilleri'nin mesleklerinin yer aldığı Tablo-4'e göre milletvekillerinin daha çok bürokrasi veya devletin çeşitli kademelerinde çalışmış kişilerden meydana geldiği görülmektedir. İkinci sırada din adamlarının, üçüncü sırada ise gazetecilerin olduğu tespit edilmiştir. Tüm dönemler baz alındığında ise yirmi Siirt Milletvekili'nden on dördünün (%70) kamu görevlisi olduğu anlaşılmaktadır. Bu kamu görevlileri arasında askerler, diplomatlar, memurlar, yargı mensupları, öğretmenler, mülki idare yöneticileri, belediye başkanları ve din adamları göze çarpmaktadır. TBMM 1920-1946 yılları arasındaki dönemlerde ülke genelinde bürokrat veya kamu görevlilerinin daima diğer meslek grupları arasında temsiliyet oranı en yüksek milletvekili meslek grubu olduğu görülmektedir (Alpaslan, 2018, s.560).

10.5. Medeni Durum ve Çocuk Sayısı Analizi

1920-1950 yılları arasındaki Siirt Milletvekilleri'nin medeni durumları ile buna bağlı olarak çocuk sayıları aşağıda tabloda gösterilmiştir.

Tablo-5: Siirt Milletvekilleri'nin Medeni Durumları ve Çocuk Sayıları

Milletvekili	Medeni Durum	Çocuk Sayısı
Mustafa Sabri Baysan	Evli	6
Nuri Bayam	Evli	6
Halil Hulki Aydın	Evli	9
Kadri Oktay	Evli	6
Necmeddin Bilgin	Evli	3
Salih Atalay	Evli	2
Mahmut Soydan	Evli	3
Naki Bekmen	Evli	1
Mehmet Ali Kurtoğlu	Evli	3
İsmail Müştak Mayakon	Evli	YOK
Osman Şevki Süsoy	Evli	YOK

Mustafa Şevket Dağ	Evli	2
Ali Rıza Esen	Evli	3
Ali Şefik Özdemir	Evli	5
Behçet Türkay	Evli	3
Saffet Tuncay	Evli	YOK
Mehmet Emin Kılıçcıoğlu	Evli	2
Etem İzzet Benice	Evli	1
Memet Sabri Çelikutğ	Evli	4
Lütfi Yavuz	Evli	1

**Siirt Milletvekilleri'nin TBMM Arşivi Özgeçmiş Belgelerinden Derlenmiştir.*

1920-1950 yılları Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev yapmış yirmi Siirt Milletvekili'nin tamamının (%100) evli olduğu görülmektedir. Evli olupta çocuğu olmayan 5'inci Dönem Milletvekili İsmail Müştak Mayakon, 5'inci Dönem Milletvekili Osman Şevki Süsoy ve 7'nci Dönem Milletvekili Saffet Tuncay olmak üzere toplam üç (%15) milletvekili olduğu görülmektedir. Evli olup çocuğu olan milletvekillerinin çocuk sayıları 1-9 çocuk arasında değişiklik göstermektedir. Çocuk sayısı en fazla olan kişi Meclis 1'inci Yasama Dönemi Milletvekili Halil Hulki Aydın olup dokuz çocuk babasıdır. Daha sonra altı çocuk sahibi olan 1'inci Dönem Meclis milletvekilleri Mustafa Sabri Baysan, Nuri Bayam ve Kadri Oktay izlemektedir. 6'ncı Dönem Milletvekili Ali Şefik Özdemir beş çocuk babasıdır. 8'inci Dönem milletvekili Mehmet Sabri Çelikutğ dört çocuk babasıdır. Üç çocuk sahibi olan milletvekilleri ise 1'inci Dönem milletvekili Necmettin Bilgin, 2'nci Dönem Milletvekili Mahmut Soydan, 5'inci Dönem Milletvekili Mehmet Ali Kurtoğlu, 6'ncı Dönem Milletvekili Ali Rıza Esen ve 7'nci Dönem Milletvekili Behçet Türkay olarak görülmektedir. İki çocuk babası olan milletvekilleri ise, 1'inci Dönem Milletvekili Salih Atalay, 6'ncı Dönem Milletvekili Mustafa Şevket Dağ ve 7'nci Dönem Milletvekili Mehmet Emin Kılıçcıoğlu olduğu tespit edilmiştir. Son olarak tek çocuğu olan milletvekilleri ise sırasıyla, 5'nci Dönem Milletvekili Naki Bekmen, 8'inci Dönem Milletvekili Etem İzzet Benice ve 8'inci Dönem Milletvekili Lütfi Yavuz olarak tespit edilmiştir.

Siirt doğumlu olup Siirt Milletvekilliği yapanlar ile Siirt doğumlu olmayan milletvekillerinin çocuk sayıları kıyaslandığında istisnalar hariç Siirt doğumlu milletvekillerinin daha çok çocuk sahibi olduğu gözlemlenmiştir. Bunun sebebi olarak Siirt'in ataerkil bir yapıya sahip oluşu ve gelenekçi bir toplum olduğu düşünülmektedir. Zira Siirt ili siyasi elitlerinin (political elite) yerelde bir nevi rüşünü ıspat etmek sahip

olunan çocukların sayısına bağlı olduğu düşünülmektedir. Diğer bir sebep ise Siirt ilinin muhafazakâr bir yapıya sahip olmasından bahisle dini bir görev olarak çocuk yapmanın tavsiye edildiği İslami tavsiyelerdir. Bu tavsiyelerden bazıları, “*Evlenin, çoğalın, çünkü ben kıyamet gününde sizin çokluğunuz ile iftihar edeceğim*”, “*Ey gençler sizden evlenmeye gücü yetirenler evlensin*” hadis-i şerifleridir. Bu kapsamda Siirt Milletvekilleri’nin görev yaptıkları yasama dönemi içerisinde en çok çocuk sahibi olunan dönem Meclis’in 1’inci Dönemi olup, toplam çocuk sayısı otuz iki olarak tespit edilmiştir.

Burada verilen bilgilerin tamamı milletvekillerin resmi olarak çalıştıkları dönemlerde hal tercümesinde yazılı bilgilerden oluşmaktadır. Örneğin milletvekili seçilip görevi sona erdiğinde yapacağı evlilik-boşanma veya çocuk sahibi olma gibi detaylar dikkate alınmamıştır. Bilgiler bahse konu edilen milletvekilinin yasama yılı ile sınırlıdır.

10.6. Yabancı Dil Durum Analizi

1920-1950 yılları arasındaki Siirt Milletvekilleri’nin mesleki dağılımları aşağıda tabloda gösterilmiştir.

Tablo-6: Siirt Milletvekilleri ve Bildikleri Yabancı Diller

Milletvekili	Bildiği Yabancı Diller
Mustafa Sabri Baysan	Arapça, Kürtçe, Fransızca, İngilizce
Nuri Bayam	-
Halil Hulki Aydın	Arapça, Kürtçe, Fransızca
Kadri Oktay	-
Necmeddin Bilgin	-
Salih Atalay	Arapça, Farsça
Mahmut Soydan	Arapça, Almanca, Fransızca
Naki Bekmen	Almanca, Fransızca, Rumca
Mehmet Ali Kurtoğlu	Arapça
İsmail Müştak Mayakon	Fransızca, Arapça
Osman Şevki Süsoy	Türkçe
Mustafa Şevket Dağ	-
Ali Rıza Esen	Fransızca
Ali Şefik Özdemir	Arapça, İngilizce, Fransızca, Adıgece
Behçet Türkay	Fransızca
Saffet Tuncay	Fransızca
Mehmet Emin Kılıçcıoğlu	-

Etem İzzet Benice	Fransızca
Memet Sabri Çelikutğ	Türkçe
Lütfi Yavuz	-

**Siirt Milletvekilleri'nin TBMM Arşivi Özgeçmiş Belgelerinden Derlenmiştir.*

1920-1950 yılları arasında Meclis'te görev alan Siirt Milletvekilleri'nden en az bir yabancı dil bilenlerin sayısı toplam on iki olup, Meclis belgelerine göre ise hiçbir yabancı dil bilgisi olmayan sekiz milletvekili vardır. Oransal olarak değerlendirildiğinde 1'inci Dönemden 8'inci Döneme kadar Siirt Milletvekilliği yapmış olanlardan Türkçe'den başka en az bir dil bilenlerin oranı %60, hiç dil bilmediğini beyan edenlerin oranı ise %40 olarak tespit edilmiştir. Siirt Milletvekilleri'nin bildiklerini beyan ettikleri yabancı diller İngilizce, Kürtçe, Almanca, Fransızca, Arapça, Adıgece, Farsça ve Rumca dilleridir. Adıgece dili, Kuzey Kafkasyada yer alan Adige Cumhuriyeti'nde konuşulan bir dil olup, Batı Çerkesçesi ismiyle anılmaktadır. Kaynak olarak kullanılan Siirt Milletvekilleri'ne ait Tercüme-i Hal belgelerinde 5'inci Dönem Milletvekili Osman Şevki Süsoy ve Mehmet Sabri Çelikutğ'un bildiği yabancı diller satırında “*Türkçe*” ibaresi yer almaktadır. Fransızca en çok bilinen dil olup, onu Arapça dili takip etmektedir. Fransızca'nın milletvekilleri arasında daha çok rağbet görmesinin ve bilinmesinin nedeni Cumhuriyet Dönemi'nde Fransızca'nın diplomatik dil olarak kullanılmasından kaynaklanmaktadır. Cumhuriyet sınırları dışında doğan milletvekilleri, beraber yaşadıkları milletlerin konuştıkları lisanları da (Rumca, Adıgece, Arapça v.d.) bilmektedirler. (Kaş, 2011, s. 31). Ayrıca Siirt'in Fars ve Arap bölgelerine yakınlığı nedeniyle bu bölgelerdeki toplum fertleriyle, devletlerle kurulacak ilişkilerde veya yapılacak ticari faaliyetlerde dil faktörünün ne denli önemli olduğu bilinmektedir

Tablo-7: Siirt Milletvekilleri'nin Yasama Dönemine Göre Bildikleri Yabancı Diller Tablosu

Yasama Dönemi	Yabancı Dil Bilmeyenler	Bir Dil Bilenler	İki Dil Bilenler	Üç Dil Bilenler	Dört Dil Bilenler
I. Dönem 1920-1923	3		1	1	1
II. Dönem 1923-1927				2	
III. Dönem 1927-1931				2	

IV. Dönem 1931-1935				2	
V. Dönem 1935-1939	1	1	1	3	
VI. Dönem 1939-1943	1	1		2	1
VII. Dönem 1943-1946	2	3			
VIII. Dönem 1946-1950	2	2			

**Siirt Milletvekilleri'nin TBMM Arşivi Özgeçmiş Belgelerinden Derlenmiştir.*

Siirt Milletvekilleri arasında dört dil bilen iki milletvekili olup bunlar, 1'inci Dönem Milletvekili Mustafa Sabri Baysan (Arapça, Kürtçe, Fransızca ve İngilizce) ile 6'ncı Dönem Milletvekili Ali Şefik Özdemir (Arapça, İngilizce, Fransızca ve Adıgece)'dir.

Siirt Milletvekilleri arasında üç yabancı dil bilenler ise 1, 2, 3, 4, 5 ve 6'ncı Dönem Milletvekili Halil Hulki Aydın (Arapça, Kürtçe ve Fransızca)'dır. 2, 3, 4 ve 5'inci Dönem Milletvekili Mahmut Soydan (Arapça, Almanca ve Fransızca) ile 5'nci ve 6'ncı Dönem Milletvekili Naki Bekmen (Almanca, Fransızca ve Rumca)'dir.

Siirt Milletvekilleri arasında iki yabancı dil bilenler, 1'inci Dönem Milletvekili Salih Atalay (Arapça ve Farsça) ile 5'inci Dönem Milletvekili İsmail Müştak Mayakon (Fransızca ve Arapça)'dur.

Siirt Milletvekilleri arasında bir yabancı dil bilenler arasında, 5'inci Dönem Milletvekili Mehmet Ali Kurtoğlu (Arapça), 6, 7 ve 8'inci Dönem Milletvekili Ali Rıza Esen (Fransızca), 7'nci Dönem Milletvekilleri Behçet Türkay ve Saffet Tuncay (Fransızca), son olarak 8'inci Dönem Milletvekili Etem İzzet Benice (Fransızca) bulunmaktadır.

Son olarak yabancı dil bilmediğini bildiren milletvekilleri, 1'inci Dönem Milletvekilleri Nuri Bayam, Kadri Oktay ve Necmettin Bilgin, 5'inci Dönem Milletvekili Osman Şevki Süsoy, 6'ncı ve 7'nci Dönem Milletvekili Mustafa Şevket Dağ, 7'nci Dönem Milletvekili Mehmet Emin Kılıçcıoğlu, 8'inci Dönem Milletvekilleri Lütfi Yavuz ve Mehmet Sabri Çelikutuğ olarak tespit edilmiştir.

SONUÇ

Siirt, Osmanlı İmparatorluğu döneminde yurtluk ve ocaklık olarak idare edilirken, 1600'lü yıllarda kısa süreliğine Van Vilayeti'ne bağlanmıştır. 1864 yılında kaza haline getirilen Siirt, 1919 yılında bağımsız sancak olmuştur. Siirt'in 1920 yılında müstakil yönetilmesi amacıyla Meclis'ten çıkan kanunla vilayet merkezi haline getirilmiştir. Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte Siirt, il statüsü kazanmıştır.

Siirt, Birinci Dünya Savaşı sürecinde şehir işgale uğramış ve zorlu şartlarla karşılaşmıştır. Siirt, Milli Mücadele Dönemi'ne vermiş olduğu katkılarla da dikkatleri üzerine çekmiştir. Siirt'te yaşayan kimi aşiret reisleri, şeyhler ve ağalar, din bilginleri ve öğrenciler Rus, Ermeni ve İngilizler'le savaşmışlardır.

Osmanlı Devleti'nin 1876 yılında Meşrutiyet'in ilanı ile temellerini attığı parlamenter sistem, 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgali ve Meclis-i Mebusan'ın dağıtılmasına kadar devam etmiştir. İstanbul'un işgalinden üç gün sonra Mustafa Kemal Paşa bir genelge yayınlayarak meclisin toplanacağını ve seçim yapılacağını bildirmiştir. Genelge ile son Meclis-i Mebusan üyelerinin meclise katılabileceği, her sancaktan beş üyenin seçileceği, otuz olan seçilme yaşının yirmi beşe indirildiği beyan edilmiştir. 1'nci Dönem olarak adlandırılan ve 23 Nisan 1920 ile 11 Ağustos 1923 tarihleri arasında faaliyet gösterecek olan Büyük Millet Meclisi'nin açılması ile birlikte Siirt de seçim çevresi içerisinde değerlendirilmiş ve burada da seçimlerin yapılması öngörülmüştür. Yapılan seçimlerle birlikte ilk açılan Büyük Millet Meclisi'ne Siirt'ten Mustafa Sabri Baysan, Nuri Bayam, Halil Hulki Aydın, Kadri Oktay, Necmettin Bilgin ve Salih Atalay olmak üzere 6 milletvekili gönderilmiştir. Birinci Meclis'te seçilerek göreve başlayan milletvekillerinin yasama dönemi içerisinde yaptıkları faaliyetlere bakılacak olursa, Meclis'in 1'inci Dönemi'nde en etkin milletvekili olarak Hacı Mustafa Sabri (Baysan) Efendi'nin etkin olduğunu görürüz. Mustafa Sabri Baysan'ın hukukçu kimliği bu etkinliğin sebeplerinden biri olduğu düşünülmektedir. Mustafa Sabri Efendi, on kanun teklifi, on yedi tahrir, bir adet soru önergesi vermiştir. Yetmiş üç konuşma yapmıştır. İmamzade Salih Efendi (Salih ATALAY) ise Meclis'e dört kanun teklifi ve bir adet tahrir sunmuştur. Konuşması bulunmamaktadır. Mehmet Kadri Oktay'ın ise bir tahriri vardır. Mehmet Kadri Oktay'ın da konuşması bulunmamaktadır. Diğer

milletvekilleri Nuri Bayam, Halil Hulki Aydın ve Necmettin Bilgin'in ise herhangi bir kanun teklifi, taktir ve konuşmalarına rastlanmamıştır. Salih Atalay'ın Siirt-Musul yolunun imarı ile Kezir ve Başur Çayı'nın inşası, Mustafa Sabri Baysan'ın ise Garzan Köprüsü'nün imarı dışında Siirt'in sorunları ile ilgili çalışmaları veya herhangi bir faaliyetleri bulunmamaktadır. Bu durumun Milli Mücadele süresince ülkenin içinde bulunduğu savaş durumu ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle milletvekillerinin memleketin genel konuları üzerinde durmaları nedeniyle olduğu düşünülmektedir.

3 Nisan 1923 tarihinde BMM tarafından onaylanan “*Mebusan Seçimi Kanunu'na denk hususları tayin eden kanun maddeleri*” seçim kanunu ile seçmen yaşı 18'e indirilmiş, eski kanunla elli bin nüfusa karşılık bir milletvekili yerine yirmi bin erkek nüfusa bir milletvekili seçileceği ilan edilmiştir. Ayrıca her il bir seçim bölgesi olacak şekilde düzenlenmiştir. Yapılan seçimlerde, Siirt'i temsilen TBMM 2'nci Dönemi için 11 Ağustos 1923 ile 1 Mayıs 1927 tarihleri arasında görev alacak olan Halil Hulki Aydın ve Mahmut Soydan olmak üzere 2 milletvekili seçilmiştir. 2'nci Dönemde Halil Hulki Aydın'ın bir defa söz almış, beş kanun teklifi ve beş taktiri vardır. Murat Soydan'ın ise iki taktiri ve altı konuşması mevcuttur. Bu dönem milletvekilleri Siirt ile ilgili yalnızca halil Hulki Efendi'nin Siirt'in idari yapısı ile ilgili bir taktiri mevcut olup bunun dışında hiçbir faaliyette bulunmamışlardır.

1924 Anayasası'nda yapılan değişiklik ile TBMM'nin bir yasama dönemi için çalışma süresi 4 yıl olarak değiştirilmiştir. İki dereceli olarak yapılan bu seçime CHF tek parti olarak girmiş ancak bağımsız adaylarda seçime katılmıştır. TBMM'nin 3'üncü Dönemi olan ve 1 Mayıs 1927 ile 4 Mayıs 1931 tarihleri arasında görev alacak iki milletvekili seçilmiştir. Bunlar Halil Hulki Aydın ve Mahmut Soydan'dır. Yasama dönemi boyunca Siirt'i temsilen seçilen iki milletvekili Meclis'te hiçbir faaliyette bulunmamışlardır. Yalnızca Mahmut Soydan, İnönü'nün hükümet programını övmek üzere söz almıştır. Yukarıda 2'nci Dönem bölümünde açıklandığı üzere hiçbir milletvekilinin faaliyette bulunmamasının nedeni olarak 1925 yılında çıkarılan Taktir-i Sükûn Kanunu'nun yan etkileri olarak değerlendirilmektedir.

4'üncü Dönem TBMM milletvekilleri 4 Mayıs 1931 ile 1 Mart 1935 tarihleri arasında faaliyet göstermiş, Siirt'ten Halil Hulki Aydın ve Mahmut Soydan olmak üzere 2 milletvekili seçilmiştir. Yasama Dönemi süresince Siirt Milletvekilleri hiçbir faaliyette bulunmamış ayrıca herhangi bir konuşma dahi yapmamışlardır.

CHF 1935 yılında yapılan kurultay kararı ile CHP ismini almıştır. CHP aday listelerinin tamamı Mustafa Kemal Paşa tarafından belirtlenmiştir. TBMM'nin 5'inci Dönemi için 1 Mart 1935 ile 3 Nisan 1939 tarihleri arasında Siirt ili adına faaliyet gösterecek 6 milletvekili seçilmiştir. Bunlar Halil Hulki Aydın, Naki Bekmen, Mehmet Ali Kurtoğlu, İsmail Müştak Mayakon, Mahmut Soydan ve Osman Şevki Süsoy'dur. Kadınlar ilk kez seçme ve seçilme haklarını bu seçimde kullandılar. İlk kez azınlıklardan da milletvekili seçilmiştir. Meclis tutanaklarına göre, dönem boyunca Siirt Milletvekilleri hiçbir faaliyette bulunmadıkları gibi herhangi bir konuşma dahi yapmamışlardır. İsmail Müştak Mayakon, Denizbank Kanunu münasebetiyle sadece bir defa söz alıp banka isimlerinin dilbilgisi üzerine konuşma yapmıştır.

Atatürk'ün ölümünden sonra ilk kez yapılan ve 3 Nisan 1939 ile 8 Mart 1943 tarihleri arasında görev alacak olan TBMM 6'ncı Dönemi için Siirt'ten Halil Hulki Aydın, Naki Bekmen, Mustafa Şevket Dağ, Ali Rıza Esen ve Ali Şefik Özdemir olmak üzere 5 milletvekili seçilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 6'ncı Döneminde en faal milletvekili Ali Rıza Esen'dir. Ali Rıza Esen on dört defa söz almış, Ali Şefik Özdemir ise bir defa söz almış ve bir takrir sunmuştur. Bunlar dışında hiçbir milletvekili konuşma yapmamış veya meclise teklif sunmamıştır. Bu iki milletvekilinin yaptıkları faaliyetin konusu daha çok ülke gündemini ilgilendiren memurların özlük hakları ve eğitim-öğretim sorunları ile ilgilidir.

8 Mart 1943-5 Ağustos 1946 tarihleri arasında faaliyet gösterecek olan TBMM'nin 7'nci Yasama Dönemi için Siirt ilinden Ali Rıza Esen, Behçet Türkay, Saffet Tuncay, Mehmet Emin Kılıçcioğlu ve Mustafa Şevket Dağ olmak üzere toplam 5 milletvekili seçilmiştir. Bu seçim ile ilk defa milletvekilinden fazla milletvekili aday gösterilmiştir. Bu da seçmene seçim hakkı tanınması açısından demokrasi adına olumlu bir gelişmedir. 7'nci Yasama Dönemi'nde Ali Rıza Esen, on yedi defa söz almış ve konuşması daha çok bütçe kanunları ve eğitim-öğretim sorunları ile ilgilidir. Behçet Türkay, beş defa söz almış ve konuşmaları bütçe kanun görüşmeleri üzerinedir. Saffet Tuncay, on iki defa söz almış ve bir takrir sunmuş olup, daha çok seçim kanunları ve bütçe görüşmeleri üzerine faaliyette bulunmuştur. Mehmet Emin Kılıçcioğlu ve Mustafa Şevket Dağ ise hiçbir faaliyette bulunmamışlardır. Dönem bazında Meclis tutanaklarına göre, Behçet Türkay'ın öğretmen açığı üzerine konuşması ile Saffet Tuncay'ın Siirt

tarihi Ulucami tamirâtı ile hekim ihtiyacı dışında hiçbir milletvekili bağılı bulunduğu seçim çevresi olan Siirt için herhangi bir girişimde bulunmamıştır.

TBMM'nin 8'inci Dönemi'nde 5 Ağustos 1946-22 Mayıs 1950 tarihleri arasında Siirt ilinden Etem İzzet Benice, Memet Sabri Çelikutğ, Ali Rıza Esen ve Lütfi Yavuz olmak üzere toplam 4 milletvekili seçilmiştir. Bu dönem ilk kez TBMM çok partili sisteme geçmiş, CHP muhalefet ile yüzleşmiş ve tek parti hegemonyası sona ermiştir. Ayrıca 1876 yılından beri uygulanan iki dereceli seçim sistemi terk edilmiş yerine tek dereceli seçim sistemi uygulanmaya başlanmıştır. 8'inci Dönem boyunca Siirt'i temsilen seçilen milletvekillerinden Etem İzzet Benice, İçişleri Bakanlığı'nın bütçe görüşmesi için bir defa söz almıştır. Ali Rıza Esen, otuz bir defa söz almış daha çok seçim kanunları, iktisadi sorunlar ve kamu kurumlarının bütçeleri üzerine konuşmuştur. Lütfi Yavuz ise bir adet kanun teklifi sunmuştur. Memet Sabri Çelikutğ ise Meclis tutanaklarına göre sessizliğini korumuş ve hiçbir faaliyette bulunmamıştır. İncelenen son dönem olan 8'inci Meclis Yasama Dönemi içerisinde Ali Rıza Esen'in Siirt'in sağlık sorunları ve Beşiri ilçesi petrol tesisi hakkında izahat istemesi dışında hiçbir milletvekili Siirt'in sorunları veya talepleri ile ilgili girişimde bulunmadıkları tespit edilmiştir.

1920-1950 yılları arasında toplam 20 milletvekili Siirt Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde görev yapmıştır. Tüm bunlarla birlikte birden fazla dönem seçilen milletvekilleri olmuştur. Birden fazla dönemde milletvekilliği yapanlar, Halil Hulki (Aydın) Efendi, 1'inci Dönem'den 6'ncı Dönem'e kadar toplam altı dönem milletvekili olmuştur. Mahmut Soydan, 2'nci Dönem'den, 5'inci Dönem'e kadar toplam dört dönem milletvekili görevini sürdürmüştür. Ali Rıza Esen 6. ve 8'inci Dönem arasında toplam üç dönem milletvekili olmuştur. Naki Bekmen, 5. ve 6'ncı Dönem'de iki dönem milletvekili seçilmiştir. Mustafa Şevket Dağ, 6. ve 7'nci Dönemler'de iki dönem milletvekilliği yapmıştır.

1920-1950 yılları arasında görev yapmış olan Siirt Milletvekilleri TBMM'de aldıkları görevler, verdikleri kanun teklifi ve takrirleri ve konuşmaları ile Türkiye Cumhuriyeti'nin bu günlere gelmesine ve Cumhuriyet rejiminin gelişmesine hizmet etmişlerdir. Seçim çevresi olan Siirt ile ilgili sorunları genel itibari ile görmezden gelmiş veya bu konuda etkili olamamışlardır. Yapılan araştırma ve incelemeler gösteriyor ki, birkaç milletvekili dışında Siirt özelinde verilen teklif, takrir veya

konuşmaya rastlanmamıştır. Kimi zaman söz alındığında, Siirt Milletvekilleri'nin konuşmalarını birer cümle ile sonlandırdıkları tespit edilmiştir. Neredeyse incelenen tüm dönemlerde hiçbir faaliyete katılmayan milletvekilleri olduğu görülmüş, konuşma, teklif ve takrirleri bulunmayan milletvekillerinin Meclis yasama faaliyetlerine aktif katılmadıkları, sınırlı düzeyde kaldıkları tespit edilmiştir. Milletvekilleri Meclis'ten ziyade parti sekreterliğine sunmuş oldukları raporlar ile şehrin sorunlarını dile getirmiş aynı zamanda bir nevi hafiye görevi görmüşlerdir (BCA, 490-1-0-0/1580-436-3). Mustafa Sabri Baysan, Naki Bekmen, Mehmet Ali Kurtoğlu, İsmail Müştak Mayakon, Osman Şevki Süsoy, Mustafa Şevket Dağ, Ali Rıza Esen, Şefik Özdemir, Behçet Türkay, Saffet Tuncay ve Etem İzzet Benice olmak üzere toplam 11 milletvekilinin Siirt doğumlu olmadıkları görülmektedir. Bu durum 1925 yılında meydana gelen Şeyh Sait İsyanı ve bu sebeple çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu neticesinde bölgede asayiş ve iç güvenliğe yönelik alınan “*sert*” tedbirlerin yansıması olarak değerlendirilmektedir. Siirt doğumlu olmayan milletvekillerinin tercih edilmesi, Siirt'i tanıma ve ihtiyaçlarını siyasi arenada dile getirme hususunda doğru tespit ve gözlemlerin yapılabilirliği yönünden önemli bir faktördür. Siirt özelinde genel bir değerlendirme yapılacak olursa Cumhuriyet'in kurulma süreci ve sonrasında Türkçülük çalışmaları kapsamında istenen gelişmeler kısmen de olsa başarılı olmuştur. Halkevleri gibi kuruluşların çalışmaları sonucu devlet desteğiyle ön plana çıkan şahıslar günümüzde de etkilerini kaybetmemişlerdir. Siirt'in yerel ya da ulusal belleğini oluşturan dini veya siyasi kişiliğe sahip şahısların ayrıcalıkları günümüzde de devam etmekte olup bu durum mahallelere verilen isimlere de yansımaktadır.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Resmi Gazete.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı.

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/9-52-13 (24.12.1936)

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/13-75-34 (10.08.1935)

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/75-497-12 (16.01.1939)

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/75-496-11 (29.11.1938)

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/76-505-10 (29.09.1944)

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/76-502-3 (31.07.1940)

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/75-495-11 (29.04.1937)

BCA, Muamelat Genel Müdürlüğü, 30-10-0-0/9-52-19 (14.08.1946)

BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/145-6-16 (05.03.1941)

BCA, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, 30-11-1-0/160-9-7 (03.05.1943)

BCA, Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/1285-273-1 (23.01.1948)

BCA, Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/1379-578-3 (27.12.1947)

BCA, Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/990-833-1 (13.01.1936)

BCA, Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/1580-436-3 (24.02.1947)

BCA, Cumhuriyet Halk Partisi, 490-1-0-0/512-2058-2 (14.05.1945)

BCA, Kararlar Daire Başkanlığı, 30-18-1-1/1-10-10 (22.08.1920)

TBMM Albüm, (1945). *Türkiye Büyük Millet Meclisinin 25'inci Yıl Dönümü Anı* (Genel Kâtip Veysel Genya), Dönem: 1, TBMM Basımevi, Ankara.

TBMM Albümü, (1994). *23 Nisan 1920-20 Ekim 1991*, TBMM Genel Sekreterliği Yayınları No: 1, Ankara

TBMM Albümü, (2010). *TBMM Albümü (1920-2010), 1. Cilt 1920-1950*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları No: 1, Ankara

TBMM Tutanak Dergisi

TBMM Zabıt Ceridesi

TBMM Üyeleri İçin Tercüme-i Hal Dosyası

Teskilatı Esasiye Kanunu, Kanun Numarası: 491, Kabul Tarihi 20.04.1340 (1924).

Belgesel Kaynaklar

Ceride-i Resmiye, 28 Şubat 1921, Sayı, s.4.

Süreli Yayınlar

Hakimiyeti Milliye (26 Ağustos 1921).

Hakimiyeti Milliye ((5 Eylül 1921).

Hakimiyeti Milliye (18.9.1928).

Milliyet gazetesi (10.9.9.1928).

Siirt Postası (12 Şubat 1953).

Vatan gazetesi, 29 Haziran 1923

Diğer Kaynaklar

- Acar, A. (2012). Türkiye’de Latin Alfabesine Geçiş Süreci ve Gazeteler, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2011, Sayı: 41, İstanbul
- Akdağ, Ö. (2014). Konya’da 1935 Genel Seçimi, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 2014, Sayı:36, Konya
- Akseki, C. (2013). *Atatürk Devrimlerinde Yöntem II: Söylem ve Toplum*, Belgi, Sayı: 5.
- Alkan, A. (2017). Siirt İlinin Nüfus Gelişimi, Yapısı ve Dağılışı, *Atatürk Üniversitesi Doğu Coğrafya Dergisi*, Yıl: 22, Sayı: 37, Erzurum.
- Alpaslan, E. (2018). Maraş Milletvekillerinin Karakteristik Özellikleri Ve Yasama Faaliyetleri (1923-1950), *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (KSÜSBD)*, Yıl: 2018, Cilt: 15, Sayı: 2, Kahramanmaraş.
- Alkan, M. (2006). *Milli Şef’li Tek-Parti Döneminde Seçimler (1939 ve 1943 Seçimleri)*, İstanbul: Oğlak Yayınları.
- Altan, B. Akbaş, M. Çağlayan E. (2019). *Kürdistan Teâli Cemiyeti’nin Şubeleri ve Bağlı Kuruluşları, Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, Yıl: 2019, Cilt: 6, Sayı: 1, Azerbaycan.
- Arslan, C. (2016). Birinci Dünya Savaşı ve Harp Vergisi, *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 57, Kırgızistan.
- Aslan, B. (2004). Milli Mücadele Döneminde Halkı Aydınlatma ve Propaganda Faaliyetleri Yürüten Önemli Bir Komisyon: “İrşad Encümeni”, *Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi*, Cilt:4, Sayı:2, Erzurum
- Atatürk, M.K. (1967). *Nutuk 1919-1920*, Cilt: 2, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Atatürk, M.K. (1967). *Nutuk (Vesikalar)*, Cilt: 3, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Aydemir, Ş. S. (1965). *Tek Adam: Mustafa Kemal (1922-1938)*, Cilt: 3, Remzi Kitapevi, İstanbul.

- Aydın, H.F. ve Çakır, Ö. (2015). *Meclis-i Mebusan ve Meclis-i Âyan Tutanak Terimleri Sözlüğü*, Stenografi Kitabı, TBMM Tutanak Hizmetleri Başkanlığı Yayınları No:2, Ankara.
- Aydoğan, E. Mahmutoğlu, T. B. (2013). Mustafa Kemal Atatürk Döneminde Yapılan Seçimler ve Karakteristik Özellikleri. *Tarihin Peşinde, Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 10, Konya.
- Babaoğlu, R. Çelik, A. (2018). Cumhuriyet İdaresine Geçiş Sürecinde Siirt'te Demografik Göstergeler, *Tarih Okulu Dergisi*, Yıl: 11, Sayı: XXXIV.
- Bakan, S. Özdemir, H. (2013). Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti (DP)'ye Karşı, *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1, Sivas.
- Bilgi, N. (2019). Tek Parti Yönetimi Kurulurken Manisa'da Genel Seçimler (1923-1931), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, XXXIV/1, 73-98.
- Binark, İ. (1975). *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem*, Cilt: 1, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 36.
- Binark, İ. (1975). *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem*, Cilt: 2, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 39.
- Bulak, Ş. (2013). *Türkçenin Sadeleştirilmesinde Yanlış Ek Kullanımı veya Eklerin Yanlış Kullanılması* TheJournal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science, Volume: 6 Issue: 3, s. 57-76, March 2013.
- Çakan, I. (1999). *Türk Parlamento Tarihinde II. Dönem*, Çağdaş Yayınları, İstanbul
- Çelebi, E. (2001). Türkiye'de Devalüasyon Uygulamaları (1923-2000), *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 1, İstanbul.
- Çil, Y. (2005). *Erzurum Kongresi'ne Katılan Delegeler*, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

- Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi TBMM I. Dönem, Cilt: 3*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 6.
- Çoker, F. (1975). *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem, Cilt: 3*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 10.
- Çoker, F. (1975). *Türk Parlamento Tarihi TBMM III. Dönem, Cilt: 1*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 4.
- Çoker, F. (1975). *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem, Cilt: 1*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 11.
- Çoker, F. (1975). *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem, Cilt: 2*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 12.
- Çufalı, M. (2012). *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem, Cilt: 3*, Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No, s. 146.
- Çufalı, M. (2012). *Türk Parlamento Tarihi VIII. Dönem, Cilt: 3*, Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No, s. 146.
- Demir, Ş. (2016). *Cumhuriyet Döneminde Siirt*, İstanbul: Düzey Yayınevi.
- Demir, Ş. (2017). Tek Parti Döneminde Siirt'te Arapça Kullanımı, *Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 9*, Siirt.
- Demirel, A. (1995). *Birinci Meclis'te Muhalefet: İkinci Grup*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Dik, E. (2016). Türkiye'de Erken Cumhuriyet Döneminde (1923-1930) "Köy" Sorunu, *Ankara Üniversitesi, SBF Dergisi, Cilt: 71, Sayı: 3*, Ankara.
- Ezherli, İ. (1992). *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:54, Ankara.
- Gözler, K. (2017). *Anayasa Hukukuna Giriş: Genel Esaslar ve Türk Anayasa Hukuku*, Ekin Kitabevi Yayınları, 13. Baskı, Bursa.

- Günay, Ş. (1975). *Türk Parlamento Tarihi VI. Dönem, 5. Cilt*: TBMM Vakfı Yayınları No: 39, Ankara.
- Güneş, İ. (1975). *Türk Parlamento Tarihi TBMM V. Dönem, Cilt: 2*, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları, No: 26, Ankara.
- Güven, S. (2016). *Türkiye’de Siyasal Hayatta Dönüşüm ve Lider Odaklı Siyaset*, Selçuk İletişim, 9 (3), s. 90-118.
- Işıktaş, E. (2016). *Bazı Arşiv Kaynaklarına Göre Siirt’te Misyonerlik Faaliyetleri*, II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Sosyal Bilimler Sempozyumu, Turkcess, Nizip.
- Kabasakal, M. (Der.), (2016). *Türkiye’de Siyasal Yaşam, Dün Bugün Yarın*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kansu, M.F. (1997). *Erzurum’dan Ölümüne Kadar Atatürk’le Beraber*, Cilt: 1, Baskı: 4, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Kardaş, A. (2014). Cumhuriyet Dönemi’nde Bir Modernleşme Hareketi Olarak Siirt Halkevleri ve Halkodaları (1934-1951), *Journal of Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Vol. 9/7 Summer 2014, Ankara.
- Kasarcı, R. (1996). Türkiye’de Nüfus Gelişimi, *Ankara Üniversitesi, Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı: 5, Ankara.
- Kaynar, M.K. (2016). *Anayasa, Yasama, Yürütme ve Yargı*. Der., Yüksel Taşkın, *Siyaset Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Kılıçcıoğlu, C. (1992). *Her Yönüyle Siirt*, Ankara: Kadioğlu Matbaası.
- Kılınç, A. N. ve Kılınç A.(2019). Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliği, *İnönü Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi (İnÜHFD)*, Cilt:10, Sayı:1, Malatya.

- Koca, H. (1998). *Yakın Tarihten Günümüze Hükümetlerin Doğu- Güneydoğu Anadolu Politikaları-Umumi Müfettişliklerden Olağanüstü Hal Bölge Valiliği'ne*, Konya: Mikro Yayınları.
- Kocalar, A. O. Üstün, Y. M. Alan, M. (2018). Nüfusu Yok Olmaya Yüz Tutmuş Bir Cumhuriyet: Adıgey, *Marmara Üniversitesi, Marmara Coğrafya Dergisi, Yıl: 2018, Sayı: 37*, İstanbul.
- Küçükuşurlu, M., Ürkmez, N., Akbulut, U. (Editör) (2019), *100. Yılında Erzurum Kongresi Uluslararası Sempozyumu*, Bildiri Kitabı, Erzurum Teknik Üniversitesi, ETÜ Yayınevi, Erzurum.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), (2018). *Milli Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2017-2018*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara.
- Milli Mücadelede Cephe Gerisi ve İstiklal Yolu Gençlik Sempozyumu*, Bildiri Özetleri Kitapçığı, 17-20 Ekim 2019.
- Obuz, Ö. (2017). Millî Mücadeleye “Şark’tan” Bir Destek, Siirt Örneği, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 27*, Denizli.
- Olgun, K. (2011). Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XXVII (27), Sayı: 79*, Ankara.
- Olgun, S. (2017). Beşar ve Cemil Çeto Kardeşlerin Garzan Bölgesindeki Eşkıyalık Faaliyetleri (1888-1920), *İstanbul Üniversitesi, Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi, Yıl: 2017, Cilt: 16, Sayı: 31*, İstanbul.
- Olgun, S. (2013). Siirt Halkevi ve Faaliyetleri (1934-1951), *History Studies, International Journal of History, Volume 5 Issue 2, A Tribute to Prof. Dr. Halil İNALCIK*, Samsun.
- Önsoy, R. (1991). Cumhuriyetten Bugüne İlk ve Ortaöğretimimiz ve Bazı Meslek Liseleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Yıl:1991, Sayı:6*, Ankara

- Özcan, F.Y. (2011). Birinci Büyük Millet Meclisi'nde Muhalefet: İkinci Grup, *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1*, İstanbul.
- Özdurğun, Y. (2016). Çok Partili Dönemde Doğu Anadolu'da Seçimlere Bir Örnek: Siirt Seçimleri ve Demokrat Parti'nin Kalkınma Faaliyetleri (1950- 1960), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 45*. Samsun.
- Özel, S. Kutlu, A. Yaşayan, S. Küçükaras, H. Özdemir, K. (2012). *Türkçe Sözlük*, Dil Derneği Yayınları:23, Ankara
- Özgen N. ve Karadoğan, S. (2009). Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 19, Sayı: 2, ss. 61-81*, Elazığ.
- Öztürk, K. (1973). *Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 1920-1973*, Önder Matbaa, Ankara.
- Öztürk, K. (1975). *Türk Parlamento Tarihi II. Dönem, 3. Cilt*, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No: 3, Türk Parlamento Tarihi Araştırma Grubu, Ankara.
- Öztürk, K. (1975). *Türk Parlamento Tarihi III. Dönem, 1. Cilt*, Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 8, Ankara.
- Öztürk, K. (1975). *Türk Parlamento Tarihi III. Dönem, 3. Cilt*, Ankara: TBMM Kültür Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No: 10, Ankara.
- Parlatır, İ. Zülfikar, H. Gözaydın, N. Aksu, B. Türkmen, S. Yılmaz, Y. (1988). *Türkçe Sözlük, C: I-II*, Türk Dil Kurumu yayınları, Sözlük Bilim ve Uygulama Kolu yayınları, Türkçe Sözlük Dizisi:1, Ankara.
- Sarıkoyuncu, A, (1995), Milli Mücadelede Din adamları 1. Cilt, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara.
- Sarınay, Y. (2003). *Osmanlı Belgelerinde Ermeni-Fransız İlişkileri, 1918-1919, II*, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:61, Ankara.

- Seçkin, B. S. (2005). *Başlangıçtan Günümüze Siirt Tarihi*, İstanbul Siirtliler Derneği, İstanbul.
- Selvi H. Cırık B. (2014). Milli Mücadelede Bitlis ve Çevresi (1918-1921), *Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt: 9, Sayı: 1*, Sakarya.
- Şaşmaz M. (2014). *Türkiye'nin İdari Taksimatı 1920-2013*, Cilt: XIII, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Tekin, T. (1988). Atatürk ve Türk Dilin Reform, *ERDEM İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Yıl: 1988, Cilt: 5, Sayı: 12*, Ankara.
- TÜİK, (2012). *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Yayın No: 3685, Ankara.
- Türkmen, Z. (2011). *Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a Hareketi ve Müfettişlik Bölgesindeki Faaliyetleri, 90. Yılında Milli Mücadele*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Unat, K. (2015). Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi: 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S: 56*, Ankara.
- Yalçın, S. (2011). *Milli Mücadele Dönemi, 90. Yılında Milli Mücadele*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.
- Yedek, Ş. (2018). *Palu'da Seçimler Nüfus ve Seçimler (1920-1960)*, Uluslararası Palu Sempozyumu Bildiriler Kitabı Cilt:1, Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları No:4, Elazığ.
- Yeşilçayır, N. (2011). *Çok Partili Döneme Geçiş Sürecinde Türk Basını, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Cilt: XXVII (27), Sayı: 79*, Ankara.
- Yılmaz, E. (2010). 1946 Seçimlerinde Öne Çıkan Bazı Hususlar, *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 1*, Ordu.

LİSANSÜSTÜ TEZLER

- Akay, S. (2016). *Halil Hulki Efendi ve Muktetafu'l-ezhâr fî Nazmi Izhâri'l-esrâr İsimli Eseri*, Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İşlem Bilimleri Anabilim Dalı, Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Akın, H. (2019). *424 Numaralı Siirt Şer'iyye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*, Siirt, Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yeniçağ Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Aslan, B. (2017). *Tek Parti Döneminde Siirt (1923-1950)*, Siirt: Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Çelik, A. (2019). *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Siirt Sancağı'nın İdari ve Sosyo-Ekonomik Durumu*, Siirt: Siirt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Demirden Yüzgeç, A. (2006). *Birinci Büyük Millet Meclisi'nin Yapısı ve Faaliyetleri (1920-1923)*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Doğan, Y. (2018). *Türk Parlamento Sisteminde Diyarbakır Milletvekilleri ve Faaliyetleri (1920-1950)*, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Erzurum, Doktora Tezi.
- Kalender, N. D. (2006). *Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verildiği 1935 seçimleri ve İzmir Basını*, İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Karadiş, Z. (2006). *II. Meşrutiyet Dönemi'nden Lozan Barış Antlaşması'na kadar Kürt Teali ve Teavün Cemiyeti'nin Faaliyetleri*, Ankara, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Kaş, H. (2011). *TBMM'de Kastamonu Milletvekilleri ve Çalışmaları (1923-1946)*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul, Doktora Tezi.

- Şengil, M. K. (1989). *Erzurum ve Sivas Kongreleri*, İstanbul Üniversitesi, Atatürk ilkeleri ve Inkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk ilkeleri ve Inkılap Tarihi Anabilim Dalı, İstanbul, Yüksek Lisans Tezi.
- Unat, K. (2015). *Cumhuriyet Halk Partisi'nin Genel Seçim Propagandaları (1927-1957)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Ülke, C. (2014). *Kurdistan Eyaleti'nin İdari Yapısı (1847-1867)*, Mardin: Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Ünal, S. (2012). *1923 ve 1927 Seçimleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi.
- Yılmaz, N. (2019). *Birinci TBMM'de Siirt Milletvekilleri ve Meclis Faaliyetleri*, Batman: Batman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Akman, K. (2020) Geçmişten Günümüze Türkiye'nin Seçimleri, Erişim Bilgisi: <https://www.akademikkaynak.com/wp-content/uploads/2018/04/se%C3%A7imler.pdf> [Erişim Tarihi:20.01.2019].
- Ongun K. (2015). Atatürk Döneminde Milletvekili Seçimleri Nasıl Yapılırdı, *Beyaz Tarih*, Erişim Bilgisi: <https://www.beyaztarih.com/cumhuriyet-tarihi/ataturk-doneminde-milletvekili-secimleri-nasil-yapilirdi> [Erişim Tarihi:20.01.2019].
- Saygılı, R. (2015), “Türkiye İl Haritaları” http://www.cografyaharita.com/turkiye_mulki_idare_haritalari4.html [Erişim Tarihi:03.03.2020].
- TÜİK (2018, Eylül). *Seçim Yılı ve Cinsiyete Göre Milletvekili Sayısı ve Meclisteki Temsil Oranı*, Milletvekili Seçim İstatistikleri. Erişim Bilgisi: http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1061 [Erişim Tarihi:20.01.2020].

TÜİK (2019). *31 Aralık 2019 Tarihli ADNKS Sonuçları, İllere Göre İl/İlçe Merkezleri ile Belde/Köy Nüfusları*, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS). Erişim Bilgisi: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> [Erişim Tarihi: 25.06.2020].

EK LİSTESİ

- EK-1:** TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Mustafa Sabri Baysan (Hacı Mustafa Sabri Efendi)
- EK-2:** TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Nuri Bayam (Hacı Nuri Bey)
- EK-3:** TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Halil Hulki Aydın (Hacı Halil Hulki Efendi)
- EK-4:** TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Kadri Oktay (Kadri Bey)
- EK-5:** TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Necmeddin Bilgin (Necmeddin Bey)
- EK-6:** TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Salih Atalay (Salih Efendi)
- EK-7:** TBMM 2. Dönem (1923-1927) Siirt Milletvekili Mahmut Soydan
- EK-8:** TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili Naki Bekmen (Nakiddin Bekmen)
- EK-9:** TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili Mehmet Ali Kurtoğlu
- EK-10:** TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili İsmail Müştak Mayakon
- EK-11:** TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili Osman Şevki Süsoy
- EK-12:** TBMM 6. Dönem (1939-1943) Siirt Milletvekili Mustafa Şevket Dağ (Ressam)
- EK-13:** TBMM 6. Dönem (1939-1943) Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen
- EK-14:** TBMM 6. Dönem (1939-1943) Siirt Milletvekili Ali Şefik Özdemir
- EK-15:** TBMM 7. Dönem (1943-1946) Siirt Milletvekili Ahmet Behçet Türkay
- EK-16:** TBMM 7. Dönem (1943-1946) Siirt Milletvekili Saffet Tuncay
- EK-17:** TBMM 7. Dönem (1943-1946) Siirt Milletvekili (Mehmet) Emin Kılıçcıoğlu
- EK-18:** TBMM 8. Dönem (1946-1950) Siirt Milletvekili Etem İzzet Benice (İbrahim Etem Benice)
- EK-19:** TBMM 8. Dönem (1946-1950) Siirt Milletvekili Mehmet Sabri Çelikutuş
- EK-20:** TBMM 8. Dönem (1946-1950) Siirt Milletvekili Lütfi Yavuz
- EK-21:** TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Mustafa Sabri Baysan'a ait Seçim Mazbatası.
- EK-22:** TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Nuri Bayam'a ait Seçim Mazbatası.
- EK-23:** TBMM 2. Dönem (1923-1927) Siirt Milletvekili Halil Hulki Aydın'a ait Tercüme-i Hal Belgesi ve Seçim Mazbatası.

EK-24: TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Mustafa Kadri Oktay'a ait Seçim Mazbatası.

EK-25: TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Necmeddin Bilgin'e ait Seçim Mazbatası.

EK-26: TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Salih Atalay'a ait Seçim Mazbatası ve Hal Tercümesi.

EK-27: TBMM 2. Dönem (1923-1927) Siirt Milletvekili Mahmut Soydan'a ait Seçim Mazbatası ve Hal Tercümesi.

EK-28: TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili Naki Bekmen'e ait Seçim Mazbatası ve Hal Tercümesi.

EK-29: TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili Mehmet Ali Kurtoğlu'na ait Seçim Mazbatası ve Hal Tercümesi.

EK-30: TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili İsmail Müştak Mayakon'a ait Seçim Mazbatası ve Hal Tercümesi.

EK-31: TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili Osman Şevki Süsoy'a ait Seçim Mazbatası ve Hal Tercümesi.

EK-32: TBMM 6. Dönem (1939-1943) Siirt Milletvekili Mustafa Şevket Dağ'a ait Seçim Mazbatası.

EK-33: TBMM 6. Dönem (1939-1943) Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen'e ait Seçim Mazbatası ve Hal Tercümesi.

EK-34: TBMM 6. Dönem (1939-1943) Siirt Milletvekili Ali Şefik Özdemir'e ait Seçim Mazbatası ve Hal Tercümesi.

EK-35: TBMM 7. Dönem (1943-1946) Siirt Milletvekili Behçet Türkay'a ait Hal Tercümesi.

EK-36: TBMM 7. Dönem (1943-1946) Siirt Milletvekili Saffet Tuncay'a ait Seçim Mazbatası ve Tercümeihal Belgesi.

EK-37: TBMM 7. Dönem (1943-1946) Siirt Milletvekili Mehmet Emin Kılıçcıoğlu ait Seçim Mazbatası ve Hal Tercümesi.

EK-38: TBMM 8. Dönem (1946-1950) Siirt Milletvekili Etem İzzet Benice'ye ait Seçim Mazbatası ve Olumluk Kağıdı.

EK-39: TBMM 8. Dönem (1946-1950) Siirt Milletvekili Mehmet Sabri Çelikutuğ'a ait Seçim Mazbatası ve Olumluk Kağıdı.

EK-40: TBMM 8. Dönem (1946-1950) Siirt Milletvekili Lütfi Yavuz'a ait Seçim Mazbatası.

EK-41: İl ve İlçe sınırlarını gösterir güncel Siirt haritası.

EK-42: İluh ilkokulu, Siirt, 1953

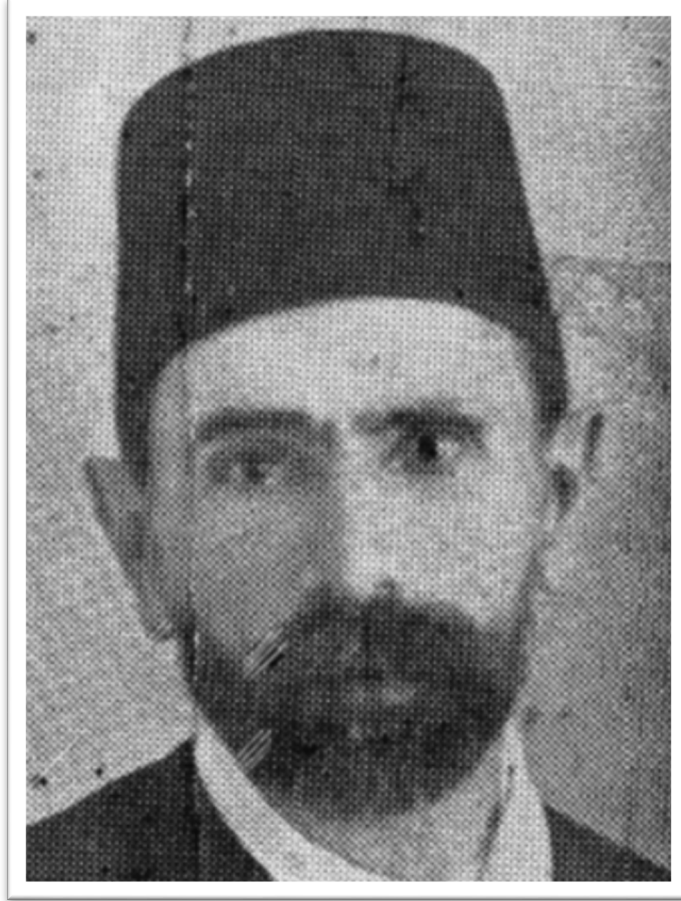
EKLER

EK-1: TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Mustafa Sabri Baysan (Hacı Mustafa Sabri Efendi)

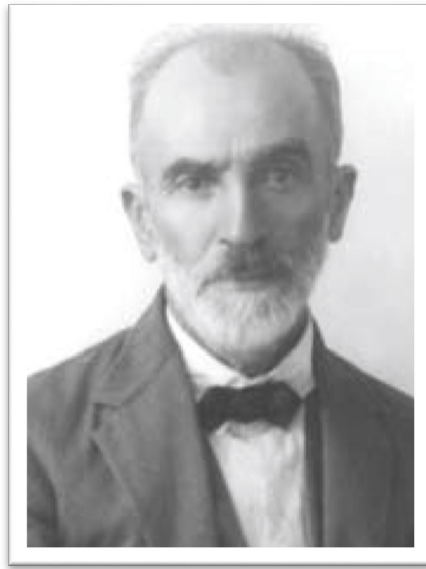
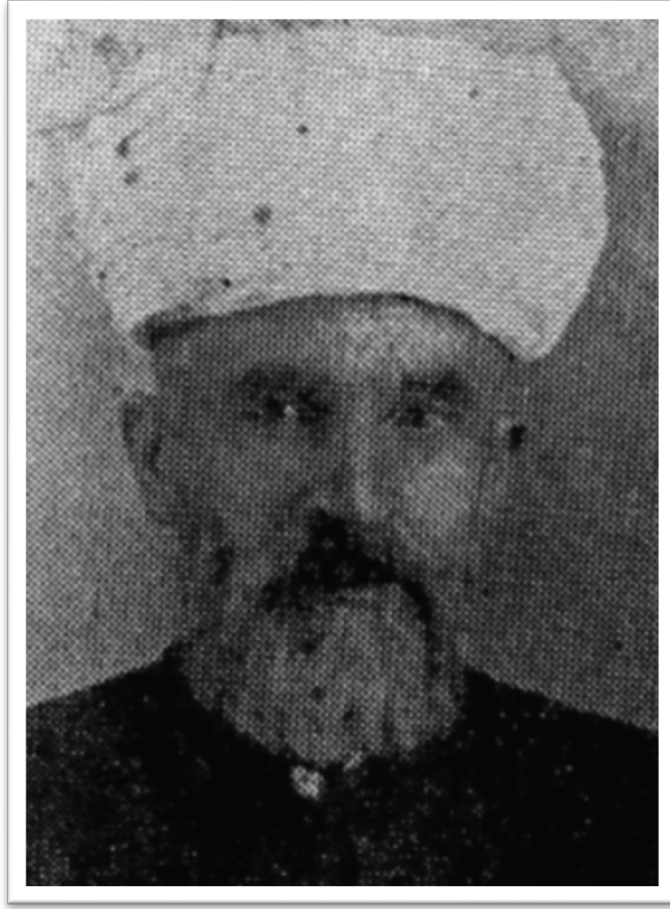
Kaynak: (TBMM Albümü, 1945, s. 63)

EK-2: TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Nuri Bayam (Hacı Nuri Bey)

Kaynak: (TBMM Albümü, 1945, s. 63)

EK-3: TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Halil Hulki Aydın (Hacı Halil Hulki Efendi)

Kaynak: (TBMM Albümü, 1945, s. 63)

EK-4: TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Kadri Oktay (Kadri Bey)

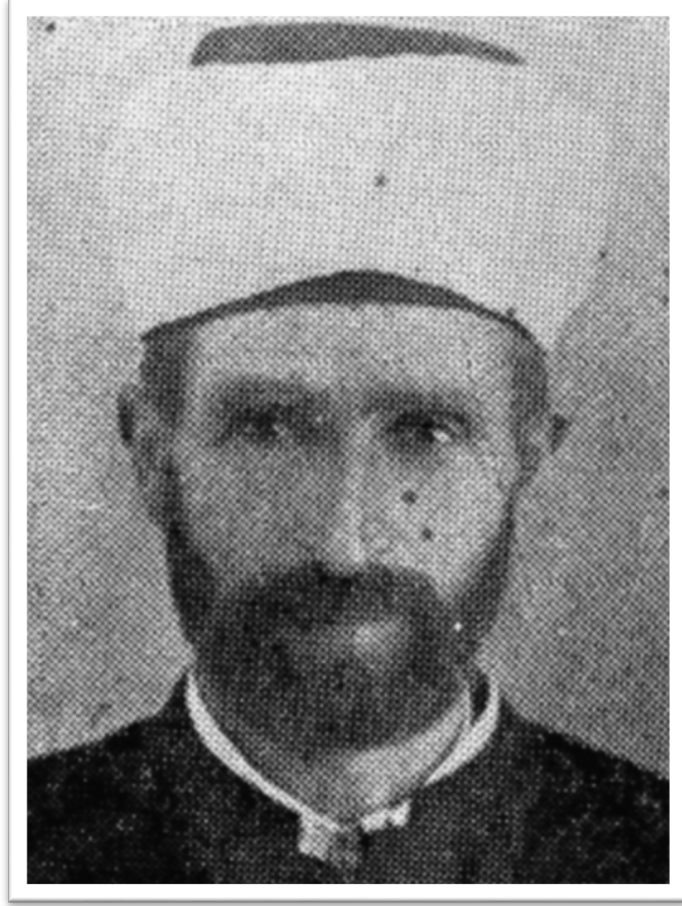
Kaynak: (TBMM Albümü, 1945, s. 63)

EK-5: TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siird Milletvekili Necmeddin Bilgin (Necmeddin Bey)

Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 56)

EK-6: TBMM 1. Dönem (1920-1923) Siirt Milletvekili Salih Atalay (Salih Efendi)

Kaynak: (TBMM Albümü, 1945, s. 64)

EK-7: TBMM 2. Dönem (1923-1927) Siirt Milletvekili Mahmut Soydan

Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 117)

Kaynak: (Öztürk, 1973, s. 103)

EK-8: TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili Naki Bekmen (Nakiddin Bekmen)

Kaynak: (Öztürk, 1973, s. 169)

EK-9: TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili Mehmet Ali Kurtoğlu

Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 285)

EK-10: TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili İsmail Müştak Mayakon

Kaynak: (TBMM Albümü, 1994, s. 111)

EK-11: TBMM 5. Dönem (1935-1939) Siirt Milletvekili Osman Şevki Süsoy

Kaynak: (TBMM Albümü, 1994, s. 111)

EK-12: TBMM 6. Dönem (1939-1943) Siirt Milletvekili Mustafa Şevket Dağ (Ressam)

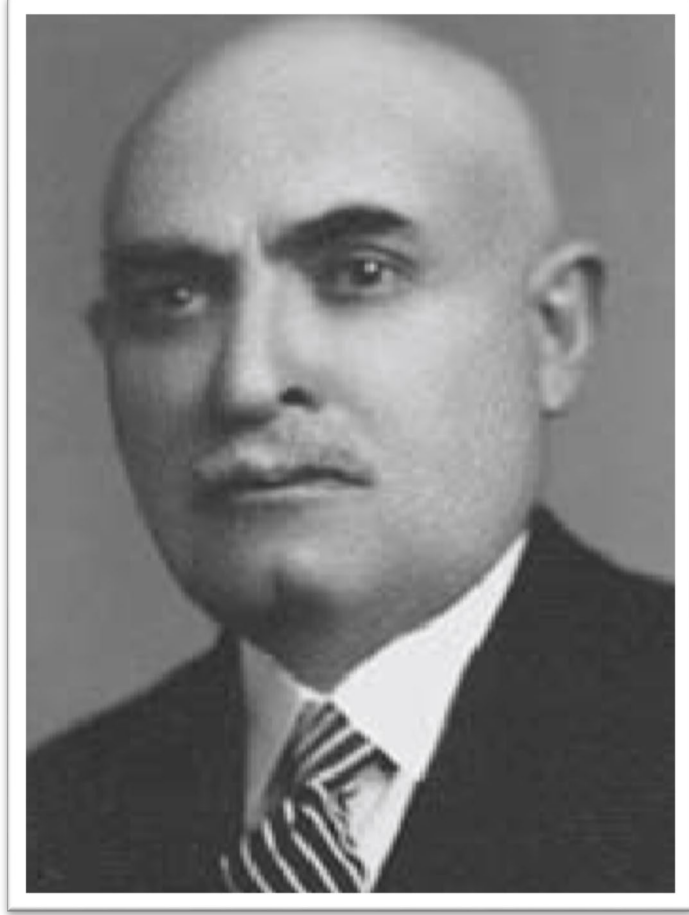
Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 354)

EK-13: TBMM 6. Dönem (1939-1943) Siirt Milletvekili Ali Rıza Esen

Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 354)

EK-14: TBMM 6. Dönem (1939-1943) Siirt Milletvekili Ali Şefik Özdemir

Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 354)

EK-15: TBMM 7. Dönem (1943-1946) Siirt Milletvekili Ahmet Behçet Türkay

Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 425)

EK-16: TBMM 7. Dönem (1943-1946) Siirt Milletvekili Saffet Tuncay

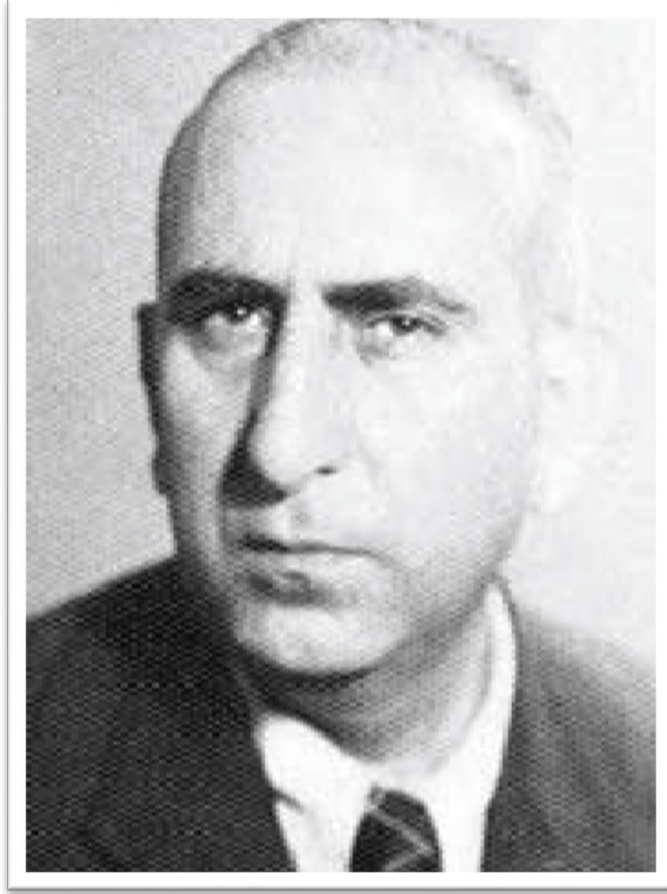
Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 424)

EK-17: TBMM 7. Dönem (1943-1946) Siirt Milletvekili (Mehmet) Emin Kılıçcıoğlu

Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 424)

EK-18: TBMM 8. Dönem (1946-1950) Siirt Milletvekili Etem İzzet Benice (İbrahim Etem Benice)

Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 499)

EK-19: TBMM 8. Dönem (1946-1950) Siirt Milletvekili Mehmet Sabri Çelikutğ

Kaynak: (TBMM Albümü, 1994, s. 168)

EK-20: TBMM 8. Dönem (1946-1950) Siirt Milletvekili Lutfi Yavuz

Kaynak: (TBMM Albümü, 2010, s. 500)

[illegible]

339

Namzet isimleri	Kazanan reylerin miktar												Reylerin yekunu		Mülâhazat		
	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Kazandı	Rakamla	Yazı ile			
İstiklal Mev'usu ile beraber... 308 349 308 308 349 308	35	45	46	32	41	17	36	36									308 349 308 308 349 308
İstiklal Mev'usu ile beraber... 308 349 308																	

İstiklal Mev'usu ile beraber... 308 349 308

İstiklal Mev'usu ile beraber... 308 349 308

[illegible]

Kaynak: TBMM Arşivi, Devre 6, Sicil Dosyası No: 951.

EK-35: TBMM 7. Dönem (1943-1946) Siirt Milletvekili Behçet Türkay'a ait Hal Tercümesi.

928 senesinde Ankara'da hukuk fakültesinden mezun
oldum. 27-12-1928'den 28-12-1933 tarihine
kadarki Jüriyel C. müddet-i umumiyetinde, 30-12-1936
tarihine kadar 4 yıl G. K. müddet-i umumiyetinde, ve 12-1-
1937 tarihinden itibaren 8-3-1943 gününe
kadar J. müddet-i umumiyetinde bulundum.

Beyan edilen	Siirt	Tarih	Tarih
Adı	Behçet	Yaş ve yaşı gibi	adliye
Soy adı	Türkay	Yaş ve yaşı gibi	adliye
Belencik ve sırtı adı	Hakkı Sırtı	Belencik ve sırtı adı	J. müddet-i umumiyetinde Hakkı
Doğum yeri	Edirne	Doğum yeri	
Doğum tarihi	1903	Doğum tarihi	
Tamamı	J. müddet-i umumiyetinde	Tamamı	28-2-1943
Bakiye	J. müddet-i umumiyetinde	Bakiye	366
Yeni dökme adlığı	Hakkı	Yeni dökme adlığı	26-12-1943
Bakiye		Bakiye	8-3-1943

Kaynak: TBMM Arşivi, Devre 7, Sicil Dosyası No: 1305.

EK-41: İl ve İlçe sınırlarını gösterir güncel Siirt haritası.

Kaynak: Ramazan Saygılı (Saygılı, 2015)

EK-42: İluh ilkokulu, Siirt, 1953

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Abdulkhakim ALTUN
Uyruğu : T.C
Doğum Yeri ve Tarihi : Gercüş / Batman – 1982
Telefon : -
E-mail : ab133415[@]adalet.gov.tr

EĞİTİM

Derece	Adı, İlçe, İl	Bitirme Yılı
Lise	: Batman Teknik ve Endüstri Meslek Listesi	1999
Önlisans	: Batman Üniversitesi	2010
Lisans	: Anadolu Üniversitesi	2013
	Anadolu Üniversitesi	2018
Yüksek Lisans	: Batman Üniversitesi	-

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görevi
2006	Bilsam Yazılım	Yazılım
2010	Batman Adliyesi	Zabıt Kâtibi
2018	Diyarbakır Adliyesi	Yazı İşleri Müdürü
2019	Diyarbakır Bölge Adliye Mahkemesi Bilirkişilik Bölge Kurulu	Yazı İşleri Müdürü

YABANCI DİLLER

IELTS (İngilizce)-5.0 :2013
 YÖKDİL (İngilizce)-69 :2018